



T. C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

EVANJELİK HİRİSTİYANLARDA KIYAMET İNANCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra ELMAS

BURSA – 2017



T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

EVANJELİK HİRİSTİYANLARDA KIYAMET İNANCI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra ELMAS

Danışman:
Doç. Dr. Muhammet TARAKÇI

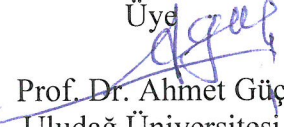
BURSA - 2017

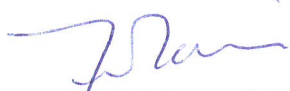
TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda, 701421005 numaralı Büşra ELMAS'ın hazırladığı "Evanjelik Hıristiyanlarda Kıyamet İnancı" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 21.08.2017 günü 12:00-13:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.


Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı
Doç. Dr. Muhammet TARAKÇI
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Ahmet Güç
Uludağ Üniversitesi


Yrd. Doç. Dr. Mahmut Salihoğlu
İstanbul Üniversitesi
Üye

21/08/2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 01/08/2017

Tez Başlığı / Konusu: "Evanjelik Hristiyanlarda Kıyamet İnancı"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 110 sayfalık kısmına ilişkin, 01/08/2017 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezim benzerlik oranı % 6 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:


1- Dipnotlar hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

23/08/2017



Adı Soyadı: Büşra ELMAS
Öğrenci No: 701421005
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı: Dinler Tarihi Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora



01/08/2017

Danışman

Doç. Dr. Muhammet TARAKÇI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “Evanjelik Hıristiyanlarda Kıyamet İnancı” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntuların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

23/08/2017



Adı Soyadı:	Büşra ELMAS
Öğrenci No:	701421005
Anabilim Dalı:	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı:	Dinler Tarihi Yüksek Lisans
Statüsü:	<input checked="" type="checkbox"/> Y.Lisans <input type="checkbox"/> Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Büşra ELMAS
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	: Dinler Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xii + 98
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Muhammet TARAKÇI

EVANJELİK HİRİSTİYANLARDA KIYAMET İNANCI

Dünyanın sonu ile ilgili inançlar hem dinî hem de seküler akımlarda ilgi çeken bir fenomendir. Evanjeliklerin John Nelson Darby'nin formüle ettiği ahir zaman inancından hareketle şekillendirdiği kıyametle ilgili düşünceleri ise özellikle Birleşik Devletler'de sosyal, dinî ve siyasî meseleler üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Her ne kadar bu inanç Amerika Birleşik Devletleri'nde neşvünema bulmuşsa da İsrail ve başka ülkelere kıyamet senaryosunda önemli roller vermesinden dolayı global bir öneme de sahiptir.

Evanjelik Hıristiyanların kıyamet inançlarını inceleyen bu çalışma, söz konusu inançla ilgili önemli bilgiler vermeyi ve ilgili konulardaki daha geniş araştırmalar için bir zemin oluşturmayı amaçlamaktadır. Birinci Bölüm'de söz konusu inancın arka planı açıklanmıştır. İkinci Bölüm Felaketler Dönemi başlamadan önce Evanjeliklerin gerçekleşeceğine inandığı olaylarla ilgilidir. Üçüncü Bölüm ise kıyameti ele almaktadır.

Anahtar Sözcükler:

Evanjelikler, kıyamet, Felaketler Dönemi, tribülasyon, Armageddon, Hıristiyanlık

ABSTRACT

Name and Surname : Būşra ELMAS
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Study of Religion and Philosophy
Branch : History of Religions
Degree Awarded : M.A.
Page Number : xii + 98
Degree Date :
Supervisor : Muhammet TARAKÇI, Ph.D., Associate Professor

APOCALYPTIC BELIEFS IN EVANGELICAL CHRISTIANS

The end of the world is one of the most fascinating phenomenon in both religious and secular movements. As for evangelical apocalypse, it has a great impact on social, religious and politic issues in U.S. Evangelical apocalypse is shaped mostly by Darby's formulation of end times that is characterized by dispensational theory and rapture. Although these beliefs mostly flourished in U.S., the influence of this theology is global in a sense. Yet, Israel and some other countries play a great part in this apocalyptic scenario.

The study that investigates the apocalyptic beliefs of Evangelical Christians, aims to provide valuable information regarding the evangelical apocalypse and to comprise a basis for further studies on related topics. Chapter One explains the background of evangelical apocalypse. Chapter Two is about the incidents in which Evangelicals strongly believe that they are going to happen before the tribulation period begins. Lastly, Chapter Three investigates the tribulation period and beyond.

Keywords:

Evangelicals, apocalypse, tribulation, Armageddon, Christianity

ÖNSÖZ

Dünyanın sonu ve kıyamet bütün dinlerde ve seküler akımlarda önemli bir problem teşkil etmekte ve insanlarda merak uyandırmaktadır. Evanjelistlerin kıyametle ilgili inançları özellikle Amerika’da giderek popüler hale gelen bir konudur. Özelde Evanjelistlerin genel olarak ise Hıristiyanların Yahudilerle ve İsrail ile iyi ilişkiler geliştirmesinin önemli nedenlerinden biri dünyanın sonuna ilişkin inançlardır. Dolayısıyla Evanjelistlerin kıyamet teorilerini kaynaklarıyla incelemek daha sonraki araştırmalar için de bir zemin hazırlayacaktır. Ayrıca Evanjelistlerin kıyametle ilgili teorileri ile ilgili pek çok komplo teorisi mesnetsiz olarak ortaya atılmaktadır. Konuyla ilgili yapılmış Türkçe araştırmalara bakıldığında, doğrudan bu konuya yoğunlaşmış ilmi ve derli toplu bir çalışmaya rastlamak güçtür. Konuya ilişkin popüler bazı kitaplar komplo teorilerinden öteye gidememiş, Evanjelistlerin inançlarını temellendirdikleri kaynakları ortaya konamamıştır. Dolayısıyla bu çalışma, Evanjelist Hıristiyanların dünyanın sonu ile ilgili kanaatlerini derli toplu ve bilimsel olarak ortaya koymaya çalışmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği olan, hoşgörüsü ve tecrübesiyle araştırma ve yazım sürecinin her aşamasında değerli vaktini benimle paylaşan saygıdeğer danışman Hocam Doç. Dr. Muhammet Tarakçı’ya şükranlarımı arz ederim. Ayrıca lisansüstü eğitim hayatımın başından itibaren maddi ve manevi olarak destek olan İSAM ailesine müteşekkirim. Son olarak eğitim hayatım boyunca beni her zaman cesaretlendiren sevgili aileme yürekten teşekkür ederim.

Büşra ELMAS

Bursa, 2017

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLolar	xii
GİRİŞ	1
A) Araştırmanın Konusu.....	1
B) Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
C) Yöntem ve Kaynaklar.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM:

EVANJELİKLERDE KIYAMET DÜŞÜNCESİNİN ARKAPLANI

A) EVANJELİKLER VE BİNYILCILIK (MİLENYALİZM).....	4
1. Etimoloji ve Tanım	4
2. Hıristiyan Teolojisinde Milenyum	4
B) EVANJELİKLER VE TARİHİN DÖNEMLERİ (DISPENSATIONALISM) 8	
1. Etimoloji ve Tanım	8
2. Hıristiyan Teolojisinde Dispensasyon	9
3. Dispensasyonlar	10
4. Doktrinin Tarihi Gelişimi.....	14
5. Dispensasyonalizmin Özellikleri	15

İKİNCİ BÖLÜM:

ARMADEDDON ÖNCESİ

A) KIYAMET ALAMETLERİ.....	19
1. Dünya Savaşları ve Afetler	19
2. İsrail'in Kurulması	21
3. Kudüs'ün Yahudi Kontrolüne Geçmesi ve Tapınağın Yeniden İnşa Edilmesi... 23	
4. Gog - Magog	24
5. Roma İmparatorluğu'nun Canlanması ve Dünya Hükümeti..... 27	
6. Deccal/Mesih-karşıtı (Anti-christ)	29
7. Sosyal Değişimler ve Kötülüklerin Artması	34
B) GÖĞE YÜKSELİŞ (RAPTURE)	35
1. Etimoloji ve Tanım	35
2. Göğe Yükseliş Düşüncesinin Tarihi Gelişimi..... 36	
3. İsa'nın İkinci Gelişi ve Göğe Yükseliş	37
4. Kitab-ı Mukaddes'te Göğe Yükseliş..... 39	
5. Göğe Yükselişin Muhatapları	41
6. Göğe Yükselişin Zamanı..... 42	
7. Göğe Yükseliş Anlatıları..... 44	
8. Göğe Yükseliş Doktrininin Önemi	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

ARMADEDDON VE SONRASI

A) FELAKETLER DÖNEMİ (TRIBULATION).....	48
1. Etimoloji ve Tanım	48
2. Kitab-ı Mukaddes'te Felaketler Dönemi..... 48	
3. Daniel Kitabı ve 70 Hafta	49
4. Vahiy Kitabı ve Felaketler Dönemi	55
B) ARMAGEDDON SAVAŞI.....	77
1. Etimoloji ve Tanım	77
2. Armageddon Savaşı'nın Aşamaları..... 79	
C) TANRI'NIN KRALLIĞI	88

1. Etimoloji ve Tanım	88
2. Kitab-ı Mukaddes'te Tanrı Krallığı	89
SONUÇ.....	93
KAYNAKLAR	94

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
ed.	Editör
M. Ö.	Milattan Önce
M. S.	Milattan Sonra
s.	Sayfa
sy.	Sayı
ts.	Tarihsiz
U.Ü.İ.F.D.	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

TABLÖLAR

Tablo 1: Pavlus'a Göre Dispensasyonlar	11
Tablo 2: Evanjeliklere Göre Dispensasyonlar.....	11
Tablo 3: Avrupa ve Deccal	29
Tablo 4: Göge Yükseliş Kronoloji	40
Tablo 5: Hz. İsa Yakında Dönecek mi?	43
Tablo 6: Göge Yükseliş İllustrasyon.....	46
Tablo 7: Yetmiş Hafta.....	51
Tablo 8: Matta ve Vahiy Kitabı Karşılaştırma.....	58
Tablo 9: Felaketler Dönemi'nin İlk Yarısı	59
Tablo 10: Felaketler Dönemi'nin Ortasında Gerçekleşecek Olaylar.....	70
Tablo 11: Felaketler Dönemi'nin İkinci Yarısı	75
Tablo 12: Armageddon Savaşı.....	80

GİRİŞ

A) Araştırmanın Konusu

Bu çalışma Evanjelik Hıristiyanların kıyametle ilgili inançlarını incelemektedir. Çalışmanın konu anlamında iki temel güçlüğüden bahsedebiliriz. İlk olarak, Grekçede kurtuluş mesajı ve müjde anlamlarına gelen “evangelion” kelimesinden türeyen “Evanjelik” kelimesi, Hıristiyanlık tarihinde pek çok anlamı içerisinde barındırmıştır. Söz gelimi Hıristiyanların kurtuluş öğretisi, Yeni Ahit, Kitab-ı Mukaddes gibi kavramlar için Evanjelik kelimesinin kullanıldığından bahsedilmektedir.¹ 16. yüzyılda ise kelime temel ilkelerinden biri olan “Sola-Scriptura” (Dinî kaynak ve otorite sadece Kutsal Kitap’tır) anlayışı dolayısı ile Protestan reformu ile ilişkilendirilmiş ve Protestan kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanılmıştır.² Kelimenin ayrıca Puriten ve Pietist gruplar için de kullanıldığı görülmektedir. Benzer şekilde, 18. ve 19. yüzyıllardaki uyanış hareketleri de Evanjelik terimiyle ifade edilmiştir.³ Dolayısıyla kavramın anlam yelpazesi oldukça geniştir. Araştırma konumuzu teşkil eden Evanjelikler ise genel itibariyle, Amerika’da 1900’lü yılların ortalarında modernizme karşı ortaya çıkmış muhafazakâr Protestanları ifade etmektedir.⁴ İkinci olarak, Evanjelik Hıristiyanlar kendi içlerinde dinî ve siyasî anlamda birbirlerinden farklı kanaatlere sahiptirler. Bu nedenle Evanjeliklerin kim olduğu ya da neye inandıkları noktasında efradını câmi bir tanım bulunmamaktadır. Öyle ki Amerika’daki Evanjeliklerin sayısı hakkında bile fikir birliği bulunmadığından bahsedilmektedir.⁵ Bu çalışmada kıyamet savaşlarını sona erdirmek ve Tanrı Krallığı’nı kurmak için Hz. İsa’nın yeryüzüne geri geleceğine inanan Evanjelikler ele alınacaktır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm’de Evanjeliklerin kıyametle ilgili inançlarının arka planından bahsedilmiş, dünyanın sonu ile ilgili düşünceleri ve Evanjelikler’in Hıristiyan dünyasındaki konumu gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca

¹ Stephen Spector, *Evangelicals and Israel*, Oxford University Press, 2009, s. 36.

² Bugün Almanya’da Protestan Kiliseler için “evangelische kirche” ifadesine rastlamak mümkündür.

³ Donald G. Bloesch, *Essentials of Evangelical Theology*, Harper&Row Publishers, 1928, s. 7.

⁴ Melton, “Evangelicalism”, *Encyclopedia of Protestantism*, Facts on File, 2005, s. 213.

⁵ Spector, 36.

Evanjeliclerin dünyanin tarihi ile ilgili teorileri de bu bölümde incelenmiştir. İkinci Bölüm'de Evanjeliclere göre kıyamet kopmadan önce gerçekleşecek olaylardan bahsedilmiştir. Bu olaylar kıyamet alametleri ve göğe yükseliş olarak iki ayrı başlık altında incelenmiştir. Üçüncü Bölüm'de ise Evanjeliclerin kıyametle ilgili senaryoları, yani Felaketler Dönemi, Armadaddon Savaşı ve Tanrı Krallığı kronolojik bir biçimde ele alınmıştır.

B) Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tezde Evanjeliclerin ahir zaman ile ilgili inançları objektif bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Evanjeliclerin inançları Amerika'da dinî, siyasî ve sosyal anlamda büyük bir etki alanına sahiptir. Dünyanın sonu ile ilgili inançları ise coğrafik olarak daha küresel bir hal almaktadır. Söz gelimi Evanjelicler kıyamet alametlerinin bütün coğrafyalarda görülmeye başlandığını düşünmekte, kıyametle ilgili senaryolarını ise Ortadoğu'da kurmaktadır. Ayrıca Evanjelicler dünyanın sonunda Yahudiler ve İsrail Devleti'ne büyük bir rol biçmişlerdir. Siyasi anlamda Evanjelicler ve İsrail arasındaki yakınlaşmanın nedenlerinden biri de söz konusu inançlarda Yahudilere biçilen bu roldür. Dolayısıyla bu çalışmanın Amerika-İsrail ilişkilerine dair yapılacak sonraki çalışmalara zemin teşkil etmesi umulmaktadır.

C) Yöntem ve Kaynaklar

Bu çalışmada, dünyanın sonu ile ilgili inançlar büyük çoğunlukla Evanjeliclerin kendi kaynaklarından yararlanarak ortaya konulmuştur. Bu anlamda çalışmamızda ele aldığımız inancın mensuplarının kendileri hakkında konuşmalarına izin verilmekte ve söz konusu inançlarla ilgili elde edilen veriler ahlakî, aklî ya da dinî bir yargılama yapılmaksızın deskriptif ve objektif bir tarzda sunulmaktadır.

Araştırma, büyük ölçüde çağdaş Evanjeliclerin kendi yazdıkları kaynaklara dayanmaktadır. Bu bağlamda bu inançların popülerleşmesinde etkisi olan *Scofield Study Bible* Kitab-ı Mukaddes pasajlarının yorumları açısından önemlidir. Ayrıca çağdaş önemli Evanjelic isimlerin konu ile ilgili kitaplarından da sıkça yararlanılmıştır. Söz gelimi Hal Lindsey'in *The Late Great Planet Earth* isimli eseri; Grant Jeffrey'in kıyametle ilgili çeşitli çalışmaları; John Walvoord'un *Armageddon Oil and the Middle East Crisis* ve Arnold Fruchtenbaum'un *The Footsteps of the Messiah* isimli eserleri

tezimizin önemli kaynaklarıdır. Öte yandan Evanjeliclerin İsrail ile ilişkilerine dair çalışmaları olan Yaakov Ariel'in araştırmaları da çalışmamızda yol göstermiştir. Araştırma konumuzla doğrudan ilgili olmadığı halde çalışmamızın arka planını şekillendirme noktasında Cengiz Batuk'un *Tarihin Sonunu Beklemek* isimli çalışmasını ve Mustafa Bıyık'ın Tanrı Krallığı ile ilgili geniş bilgiler sunan *Armadeddon ve Tanrı Krallığı* isimli kitabını burada zikretmekte fayda vardır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

EVANJELİKLERDE KIYAMET DÜŞÜNCESİNİN ARKAPLANI

Evanjeliklerin kıyametle ilgili düşüncelerine geçmeden önce bu inançların temelindeki bazı düşünce sistemlerinden bahsetmek konumuz açısından önem taşımaktadır. Evanjeliklerin tarihin sonu ile ilgili görüşleri, dünyanın sonuna doğru bin yıllık bir barış zamanının yaşanacağı milenyalizm düşüncesinden ve dünya tarihini ilahi iradeye göre çeşitli bölümlere ayıran dispensasyonalizm fikrinden etkilenmiştir.

A) EVANJELİKLER VE BİNYILCILIK (MİLENYALİZM)

1. Etimoloji ve Tanım

Milenyum kelimesi Grekçede bin yıl manasına gelen *χιλιοι* (chilioi) kelimesinin Latince karşılığından türetilmiştir. Kelimenin Hıristiyan teolojisindeki yeri Vahiy Kitabı'na dayanmaktadır. Söz konusu bölümde Şeytan'ın bin yıl bağlanıp dipsiz derinliklere atılacağından ve inançlı kimselerin yeniden dirilip Mesih ile hüküm süreceğinden bahsedilmektedir (20:1-7). Binyıllık bu süreç barış ve huzurun hakim olduğu ideal bir toplum öngörmektedir. Eski Ahit'te Tanrı'ya inanan insanlar için yeryüzünde vaat edilen refah dolu yaşamın bu süreçte gerçekleşeceğine inanılmaktadır.⁶

2. Hıristiyan Teolojisinde Milenyum

Hıristiyanlık en başından beri Mesih beklentisi içinde olan ve dolayısıyla tarihin sonunu bekleyen bir din olmuştur. Hz. İsa'nın ölümünün hemen ardından havariler arasında onun yeryüzüne geri geleceğine ilişkin inançlar oluşmuş ve kıyametin çok yakın bir zamanda kopacağına inanılmıştır. Kıyametle ilgili inançlar için önemli iki kaynak olan Daniel ve Vahiy kitaplarında, yeryüzündeki şeytani güçleri etkisiz hale getirmek için ilahi bir müdahaleden bahsedilmektedir. Söz konusu kitaplardaki anlatıları

⁶ Walter A. Elwell, "millennium", *Evangelical Dictionary of Theology*, Baker Book House, 1984, s. 715.

birbirini tamamlayan bir şekilde yorumlama kaygısıyla pek çok farklı yorum ortaya çıkmıştır. Bu hususta Hıristiyanlık içinde, milenyum ve Hz. İsa'nın ikinci gelişinin birbirine göre zamansal konumu dikkate alınarak ortaya konan amilenyal, postmilenyel ve premilenyal olmak üzere üç farklı görüşten bahsetmek mümkündür. olmak üzere üç ekolden bahsetmek mümkündür. Amilenyal görüşte, İsa'nın geri dönüşü ile milenyum arasında bir ilişki kurulmamakta ve bin yıllık zaman dilimi sembolik olarak yorumlanmaktadır. Postmilenyel yaklaşımda, Hz. İsa'nın bin yıllık refah sürecinden sonra geri geleceğine inanılmaktadır. Premilenyalizme göre ise, huzur ve barış dolu bin yıllık dönemin yaşanması için Hz. İsa'nın yeryüzüne geri dönmesi gerekmektedir.

Hıristiyanlığın ilk üç yüzyılında kıyametle ilgili yorumlamalar genelde İsa'nın gelişinden önce inananların kötü bir süreçten geçeceği görüşü etrafında şekillenmiştir. Vahiy Kitabı'nda Yahudilerin ahir zamanla ilgili düşünceleri Hıristiyanlığa uygulanmıştır. Sözelimi Daniel Kitabı'nda yeryüzündeki kötülükleri sonlandıracağı ve sonsuz bir egemenliğe sahip olacağı belirtilen “insanoğlu” (son of man) ifadesi (7:13-14) Vahiy Kitabı'nda İsa Mesih olarak yorumlanmıştır. Hıristiyanların zulüm gördüğü bir dönem olan 1. yüzyılda yazıldığı iddia edilen Vahiy Kitabı'ndaki anlatılar, o dönemin Hıristiyanları için umut kaynağı olmuştur. Dolayısıyla Hıristiyanlığın ilk üç yüzyılında hakim olan bu kanaatler premilenyalizmin ilk hali olarak düşünülmekte ve tarihsel premilenyalizm olarak anılmaktadır. Bu hususta Irenaeus (125-202)⁷, Justin Martyr (100-165)⁸, Tertullian (160-220)⁹ gibi isimlerden bahsetmek mümkündür.¹⁰

İsa'nın vefatından birkaç yüzyıl sonra Roma İmparatorluğu'nun resmî dini haline gelen Hıristiyanlık milenyum beklentilerine ilişkin Kitab-ı Mukaddes pasajlarını alegorik¹¹ bir biçimde yorumlayarak amilenyal görüşü benimsemiş ve Mesih'in gelişini

⁷ Hıristiyan teolojisinin gelişmesinde önemli katkıları olmuş bir azizdir. Gnostizmi reddetmesiyle bilinmektedir.

⁸ Hıristiyanlığın ilk dönem kelamcılarındandır. Bütün insanlığın en sonunda Mesih'te kurtuluş bulacağı düşüncesini ifade eden “universalism” düşüncesi ilk olarak Justin Martyr'in yazılarında ikinci yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Melton, “universalism”, 561.

⁹ En velut Kilise Babaları'ndan biri olarak zikredilmektedir. Tertullian anaakım Hıristiyanlık ayrılarak, Kilise egemenliğini kabul etmeyen, cinsiyet ayrımlarını kaldıran ve dünyanın sonunun yaklaştığına dair düşünceler taşıyan montanist harekete katılmış ve sapkın olarak nitelenmiştir.

¹⁰ Robert G. Clouse, “Introduction”, *The Meaning of The Millennium*, InterVarsity Press, 1977, s. 9.

¹¹ Kelimeyi lafzî anlamı dışında yorumlama.

uzak bir geleceğe ertelemiştir.¹² Amilenyal görüşe göre Tanrı'nın Krallığı, Kilise'ye işaret etmektedir. Dolayısıyla bu anlayışta "milenyum" kavramı, mevcut durumdaki Tanrı egemenliği olarak anlaşılmaktadır.¹³ Böylece milenyum Kilise ile ilişkilendirilmiş ve Kilise, İsa'nın yeryüzündeki krallığının temsilcisi konumuna yükseltilmiştir. Bununla birlikte gelecekte mükemmel bir formda bir Tanrı Krallığı'nın kurulacağına dair bir beklenti de mevcuttur. Ancak bu krallığın süresi tayin edilmemiştir. Amilenyalist görüşün ortaya çıkmasında Hippolu Augustine (354-430)¹⁴ etkili olmuştur. Bu öğretiyi Ortaçağ'da da hakim olmuş¹⁵ ve ana akım Hıristiyanlığın düsturu haline gelmiştir. Öte yandan Hıristiyanlık içinde premilenyalist inançlarını sürdüren gruplar da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bazı bölgelerde gelir dağılımından ve adaletsizlikten şikayet eden çeşitli grupların barış ve esenlik içinde yaşayacakları bir milenyum dönemi bekleyişi içine girdiklerinden bahsedilmektedir. Sözelimi 1534'te Münster'de Jan Matthis isimli bir aktivist öncülüğünde bir isyan başlatılmış ancak Protestan ve Katolik güçler bu isyanı bastırmıştır.¹⁶ 16. yüzyılda Hıristiyan reformu ile Mesih ve kıyamet beklentisi taşıyan gruplar ortaya çıkmaya başlamış,¹⁷ Kitab-ı Mukaddes'i yorum şeklinin lafzileşmesiyle kehanetlere dikkat çekilmiş ve Yahudilere ahir zamanda önemli rol biçilmiştir.¹⁸ Amilenyalist görüş yine de hakim olmaya devam etmiştir. Martin Luther ve John Calvin bu görüşün temsilcilerindendir ve görüş bugün Protestan Kiliseler'de hakim konumdadır.¹⁹

18. yüzyılda Jonathan Edwards (1703-1758)²⁰ ve Charles Finney (1792-1875)²¹ gibi öncü isimlerle ortaya çıkan postmilenyal görüş ise dünyanın sonuna doğru Hıristiyanlığın daha muzaffer bir hal alacağını, Yahudilerin kutsal topraklara geri döneceğini, Papa ve Türklerin mağlup edileceğini ve ahlaki anlamda da yeryüzünde

¹² Yaakov Ariel, "An Unexpected Alliance", *Modern Judaism A Journal of Jewish Ideas and Experience*, c. 26, sy. 1, Şubat 2006, s. 75.

¹³ Clouse, 7-9.

¹⁴ Kuzey Afrika'nın Hippo kentinde vaizlik yapmış antik çağın en önemli teologlarından biri kabul edilen din adamı.

¹⁵ Clouse, 9.

¹⁶ Clouse, 10.

¹⁷ Melton, "Apocalypticism", 36.

¹⁸ Yaakov Ariel, *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews*, New York University Press, 2013, s. 35.

¹⁹ Melton, "Eschatology", 209-210.

²⁰ Massachusetts cemaat liderliği yapmıştır. Amerika tarihinde teolojik çalışmalar hususunda önemli bir yere sahiptir.

²¹ Amerika'daki dinî canlanma hareketlerinin öncüsü kabul edilen Presbiteryen vaiz.

giderek bir gelişim yaşanacağını iddia etmekte ve ancak bin yıllık huzur dolu bir zamandan sonra Mesih'in yeryüzüne ineceği bir ahir zaman senaryosu öngörmektedir.²² Dünyanın içinde bulunduğu sosyo-politik şartlara uyum sağlayamaması nedeniyle bu görüş çok popülerleşmemiştir.

17. yüzyılda özellikle İngiliz Devrimi'nden sonra İngiltere'de etkili olmaya başlayan Puritenler²³, Mesih'in geri dönüşü ile ilgili beklentilerde Yahudilere ve onların kutsal topraklara geri dönmelerine önemli bir rol biçmiş ve Mesih'in hemen geri döneceğine yönelik ilgiyi arttırmışlardır. Puriten ve Pietistler²⁴ Mesih'in gelmesinden önce bir milenyum çağının olacağı şeklindeki tarih görüşünü benimsemiş ve bu anlamda Evanjeliklere rol model olmuşlardır.²⁵ 19. yüzyılda Fransız Devrimi sonrası Yahudilerin kehanetteki durumuna ilgi artmıştır.²⁶ İskoçyalı bir papaz olan Edward Irving'in vaazları premilenyalist görüşün öne çıkmasında etkili olmuş ve Plymouth Brethren²⁷ hareketine destek olmuştur.²⁸ İngiltere'de 19. yüzyılda Evanjelik hareketin ortaya çıkması ile ise kehanetler ve Mesih'in gelişi ile ilgili arzular daha da şiddetlenmiştir. Plymouth Brethren'in liderlerinden John Nelson Darby (1800-1882) premilenyalizm düşüncesini yeniden üretmiş ve Mesih'in yeryüzüne ikinci gelişini Kilise'yi göğe yükseltmek ve dünyanın sonunda krallığı kurmak olmak üzere iki aşamalı şekilde ele almıştır. 19. yüzyılda Darby'nin katkılarıyla gelişen dispensasyonizm ile kıyametle ilgili düşünceler yeniden canlanmış, kehanet içerikli konferanslarla yaygınlık kazanmıştır.²⁹ Dispensasyonizmin başarısı kıyametle ilgili düşüncelerin özellikle Amerika'da önemli dinî meselelerin biri haline getirmiştir. Dispensasyonizmin bu başarı nedenlerinden birisi de o zaman yaygın olan amilenyal ve postmilenyal

²² Melton, 210; Clouse, 11.

²³ 16. yüzyılda İngiliz Reformu sırasında ortaya çıkmış bir harektir. Anglikan Kilisesi'ni, kutsal metinlerde bulunmayan bidatlardan arındırmayı amaçlamıştır. Bkz. Ali İsrâ Güngör, "Hıristiyanlıkta Puriten Anlayış ve Etkileri", *Dinî Araştırmalar*, c. 7, sy. 21, s. 7.

²⁴ Lutheran Kiliseler'de zühtün yeniden canlanması için Philipp Jacop Spener tarafından başlatılan bir harektir. Teoloji ve doktrinlerin katılığında çok dinî pratiklere önem verirler. Ayrıca Kutsal Kitap'a özel önem verirler.

²⁵ Ariel, "Israel in Comtemporary Evangelical Christian Millennial Thought", *Numen*, Brill, sy. 59, 2012, s. 458.

²⁶ Melton, 210.

²⁷ 1820'li yıllarda İrlanda'da kurulan ve kilisenin resmi ritüellerinden rahatsızlık duyan, ibadet ve teolojilerini Yeni Ahit'ten hareketle basitleştirmeyi amaçlayan bir topluluktur. John Nelson Darby de bu topluluğun bir üyesi idi.

²⁸ Clouse, 11-12.

²⁹ Melton, 36.

düşüncenin dünyanın içinde bulunduğu sosyolojik durumu açıklayamamasıdır. Postmilenyal düşünce giderek daha iyiye evrilen bir dünya öngörürken premilenyalizm gitgide kötüleşen bir dünyadan bahsetmiştir. Özellikle Amerika’da ahlaki ve sosyal anlamda bir çöküş yaşandığını düşünen Evanjelikler açısından premilenyalizm düşüncesi çok daha mantıklı görünmektedir.³⁰ 1948 yılında İsrail’in kurulması ile pek çok dispensasyonalist Mesih’in gelişinin yaklaştığını ve belki de bu neslin buna şahit olacağını düşünmeye başlamıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru ise kıyamet konulu popüler kitaplar yayınlanmaya başlamış ve giderek daha popüler bir hal almıştır. Günümüzde kıyametle ilgili üç yaklaşımın da Evanjelikler arasında kabul gördüğünü söylemek mümkündür. Ancak premilenyal görüş en yaygın ve popüler olan olduğundan çalışmamız bu görüş çerçevesinde devam edecektir.

B) EVANJELİKLER VE TARİHİN DÖNEMLERİ (DISPENSATIONALISM)

Evanjelik Hıristiyanların kıyamete ilişkin düşüncelerini ve bu düşünceler için delil olarak kullandıkları Kitab-ı Mukaddes pasajlarını anlamak için dünya tarihini dönemlere ayıran dispensasyonalizm düşüncesinden bahsetmek oldukça önemlidir. Bu anlayışa göre Tanrı, yeryüzünün yaratılmasından dünyanın sonuna kadar farklı dönemlerden oluşan bir süreç belirlemiştir.

1. Etimoloji ve Tanım

Dispensation Grekçede “ev işlerini idare etmek”, “kahyalık yapmak” gibi anlamlara gelen *oikonomia* (oikonomia) kelimesinin İngilizceye tercümesini ifade etmektedir.³¹ Söz konusu kelime Kitab-ı Mukaddes’te kahyalık (stewardship) (Luka 16:2); görev, sorumluluk (1. Korintliler 9:17; Koloseliler 1:25; Efesliler 3:2); ilahi plan, tasarımı, düzenleme (Timoteus 1:4; Efesliler 1:9; 3:10) manalarında kullanılmaktadır.³²

³⁰ Balmer, “Dispensationalism”, *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, 2004, s. 211.

³¹ Joseph Henry Thayer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament*, Harper&Brothers, 1889, s. 440.

³² Frederick William Danker, *The Concise Greek-English Lexicon of the New Testament*, University of Chicago Press, 1886, s. 248.

Sözlük anlamından hareketle *dispensation* terim olarak Tanrı'nın dünya işlerini idare etmesi ve dünyaya yönelik planları manasında kullanılmaktadır.³³ Bir kahyanın sorumluluğunda olan evin işlerini çekip çevirmesi gibi dünya da Tanrı'nın işlerini düzenlediği bir ev olarak düşünülmektedir.³⁴ Tanrı açısından *dispensation* dünyayı yönetme ya da idare etme işlemiyken, beşer açısından Tanrı'nın dünya için kurduğu planı dahilinde ilettiği mesajlara yönelik bir sorumluluk anlamındadır.³⁵

2. Hıristiyan Teolojisinde Dispensasyon

Hıristiyan teolojisinde dispensasyonalizm, premilenyal düşünceden beslenen ve kutsal kabul edilen tarihi Tanrı'nın insanlıkla ilişki şekline göre dönemlere ayıran, Kitab-ı Mukaddes'i de bu dönemlere göre yorumlamaya çalışan doktrindir.³⁶ Dolayısıyla dispensasyonalist görüşün vahyin tedrici olduğu düşüncesiyle de irtibatı vardır. Bu düşünceye göre tarihin belirli zamanlarında Tanrı'nın insanlıktan beklentileri ve insanlığın Tanrı'ya karşı sorumlulukları değişiklik göstermiştir. Bu hususta Elçilerin İşleri'nde geçen "Tanrı, geçmiş dönemlerin bilgisizliğini görmezlikten geldi; ama şimdi her yerde herkesin tövbe etmesini buyuruyor." ifadesi örnek verilmektedir (17:30).³⁷

Dispensasyonalistler bu dönemlerden hareketle dünyanın geleceğini öngörmektedirler. Ahir zamanın ve geleceğin bilinmeyen yönleri dispensasyonalist doktrinle açıklanabilmektedir. Bununla birlikte gelecekte olacak olan olayların önceden bilinmesi bu olayları değiştirebilme imkanını insanlara sunmamaktadır.³⁸ Dolayısıyla dispensasyonlar şimdiki zamanda gelecekle ilgili birtakım öngörülere sahip olunmasını sağlar ancak gelecek hiçbir şekilde beşeri bir çabayla değiştirilemez.³⁹ Dolayısıyla yaşadığımız dünyadaki kötü olayları ortadan kaldırma çabası anlamsız görülmektedir.

³³ Dispensation teriminin Kitab-ı Mukaddes'te dispensasyonalist öğretinin kullandığı anlamda kullanılmıyor olmasına yönelik eleştirileri Ryrie şöyle yanıtlamaktadır: "Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bir kelimeyi teolojik kullanımı Kitab-ı Mukaddes'te yer aldığı müddetçe teolojik anlamda kullanmak geçerlidir. Bütün muhafazakarlar "kefare" (atonement) kelimesini aynı şekilde kullanmaktadır."

³⁴ Elwell, "dispensation", 322.

³⁵ Elwell, 322.

³⁶ Jonathan R. Baer, "American Dispensationalism's Perpetually Imminent End Times", *The Journal of Religion*, The University of Chicago Press, c. 87, sy. 2, 2007.

³⁷ Elwell, 322.

³⁸ Timothy P. Weber, *On The Road To Armageddon*, Baker Academic, 2005, 67.

³⁹ Daniel Wojcik, *The End of the World As We Know It*, New York University Press, 1997, s. 52.

Cyrus I. Scofield (1843-1921)⁴⁰ *dispensation* terimini şöyle tanımlamaktadır: “Dispensasyon Tanrı’nın iradesi ile gelen bazı özel vahiylerle insanın itaat edip etmeyeceği konusunda teste tabi tutulduğu bir zaman periyodudur.” Dolayısıyla Scofield’a göre dispensasyonlar tedricidir ve ilahi tecelliler bazen bütün ırklara bazen de belirli insanlara yönelik olabilmektedir. Bu noktada insana düşen sorumluluk ilahi tecellilere itaat etmektir. Scofield bu durumu “imanın yöneticiliği” (stewardship of faith) olarak nitelendirmektedir.⁴¹ Yine Scofield’a göre tarihin her bir dispensasyonu Tanrı’nın insanlıkla olan ilişkisinde farklı imtihanlara işaret etmektedir. Ne var ki insanlık her bir dispensasyonda bu imtihanlarda başarısız olmuş ve Tanrı her bir dispensasyonu hüküm vererek (judgment) ve tamamen yeni bir çağ açarak sonlandırmıştır.⁴² Bu çerçevede dispensasyonalizme göre her bir çağ bir felaketle sonlanmıştır. Sözelimi “Masumiyet” çağı “Düşüş”; “Bilinç” çağı “Tufan”; “İnsanlık Yönetimi” Babil esareti; “Ahit” çağı Mısır esareti; “Yasa” çağı İsa Mesih’in reddedilmesi ile sona ermiş; dispensasyonalist düşünceye göre içerisinde bulunduğumuz “Lütuf” çağı da karışıklıkların yaşanacağı Felaket Dönemi⁴³; hatta gelecek milenyum çağı da Şeytan’ın kısa süreli serbest kalması ile sonlanacaktır.⁴⁴

3. Dispensasyonlar

Dispensasyonalistlere göre Pavlus; şimdiki zamanın öncesi (Koloseliler 1:25-26); şimdiki zaman (Efesliler 3:2); gelecek (Efesliler 1:10) olmak üzere en az üç dispensasyondan bahsetmiştir.⁴⁵ Dispensasyonalistler bu üçü haricinde yasa öncesi dönemin bulunması gerektiğini ve bu dönemin düşüş öncesi ve sonrası olarak iki

⁴⁰ Premilenyal dispensasyonalizm düşüncesinin yaygınlaşıp popüler hala gelmesinde en etkili kimselerden biri olarak zikredilmektedir. Scofield, Darby’nin dispensasyonalist düşüncesini önemsemiş ve Tanrı Krallığı’nın Amerika’da halen kurulmamış olmasının iyi bir açıklaması olarak görmüştür. Scofield bir hukukçu olmasına rağmen Darby’nin bu görüşlerini yaymak çeşitli kitaplar yayınlamıştır. Bu kitapların şüphesiz en önemlisi 1909 yılında Oxford Üniversitesi’nin bastığı *Scofield Reference Bible*’dir. 1917’de revize edilen bu kitap, Kitab-ı Mukaddes pasajlarını dispensasyonalist görüş etrafında yorumlayan notlardan oluşmaktadır. Söz konusu kitap, 20. yüzyıldan günümüze kadar oldukça popülerliğini korumuştur.

⁴¹ Cyrus I. Scofield, *The Scofield Study Bible III*, Oxford University Press, 2003, s. 4.

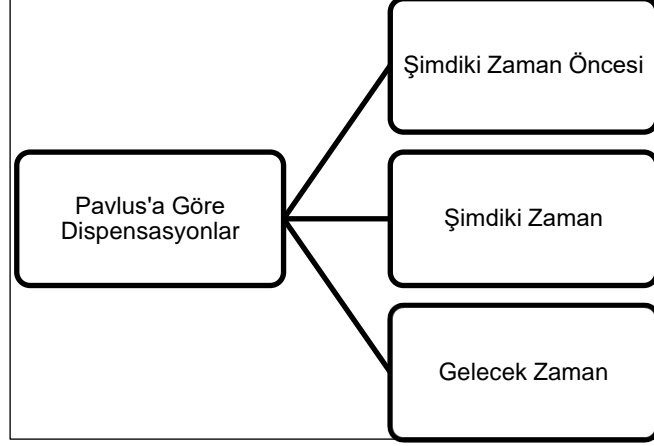
⁴² George Marsden, *Fundamentalism and American Culture*, Oxford University Press, 2006, s. 63.

⁴³ Bu çalışmada Hıristiyan teolojisinde kıyameti anlatmak için kullanılan İngilizce “tribulation” kelimesi Felaketler Dönemi” ibaresi ile ifade edilecektir.

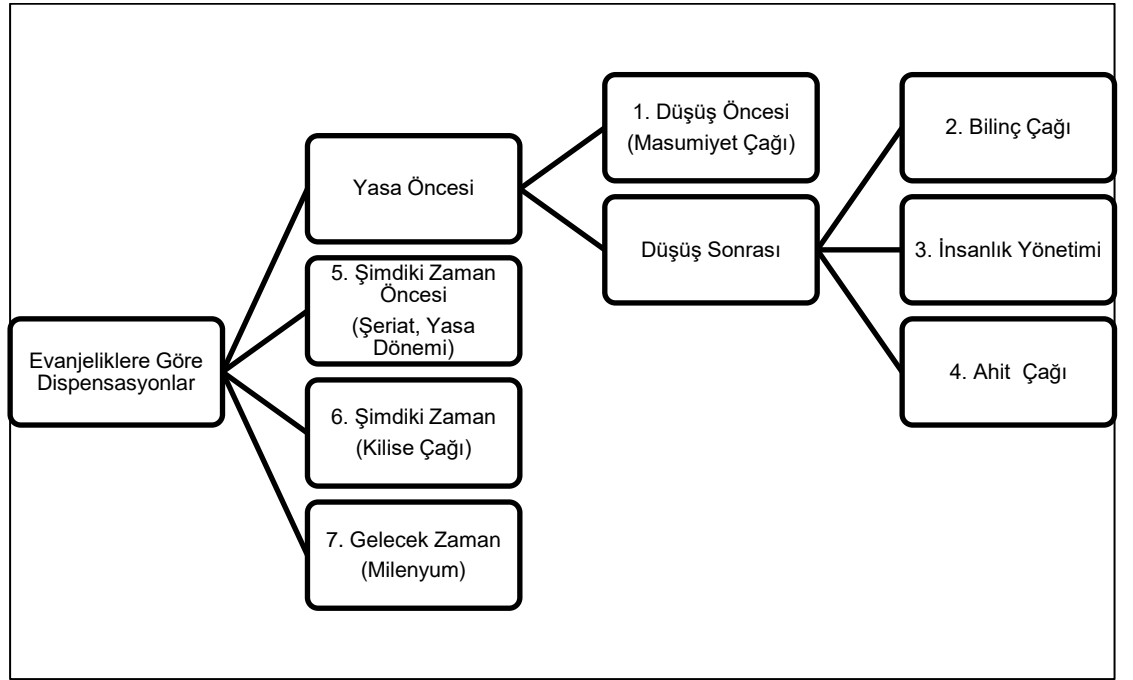
⁴⁴ Marsden, 65-66; H. Şule Albayrak, “Tarihi ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 42, 2012, s. 132.

⁴⁵ Elwell, 322.

döneme ayrılması gerektiğini öne sürerek beşli tasnif oluşturmuşlardır. Yedi aşamalı dispensasyon derecelendirmesinde ise bu beş dispensasyona Nuh Tufanı sonrası ve İbrahim'in çağrısı eklenmiştir.⁴⁶



Tablo 1: Pavlus'a Göre Dispensasyonlar



Tablo 2: Evanjellere Göre Dispensasyonlar

a. Masumiyet Çağı

Masumiyet çağının baş figürü Hz. Âdem'dir. Dispensasyonalist düşünceye göre ilk günahın önce Tanrı'nın Âdem ve Havva ile ilişkisi doğrudandı. Bu dönemde insana düşen sorumluluk Tanrı ile doğrudan ilişkisini düzgün bir şekilde sürdürmek, Eden Bahçesi'ne bakmak⁴⁷ ve iyi ve kötüyü bilme ağacından yememektir. İlk günahın işlenmesinin ardından Tanrı insanla dolaylı iletişim yolunu tercih etti. Adem'in başarısızlığı Tanrı'nın bu hükmünü belirlemiş oldu.⁴⁸

b. Bilinç Çağı

İkinci çağ olduğu ifade edilen dönem ise Bilinç dönemi olarak adlandırılmakta, bu dönemde beşerin sorumluluğunun kişinin kendi şuurunu kullanarak Tanrı'ya karşılık vermesi olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda verilecek en doğru karşılık kurban sunmaktır.⁴⁹ Dispensasyonalistlere göre bu sorumluluğu çok az kişi yerine getirmiş, diğerleri hem bu sorumluluğa riayet etmemiş hem de kötü amelleriyle içinde buldukları dönemin sonu için Tanrı'nın hükmünün gelmesine neden olmuşlardır ve bu dönemin hükmü tufan ile verilmiştir.

c. İnsanlık Yönetimi

Tufandan sonraki dönem *İnsanlık Yönetimi* (Human Government) dönemidir ve bu dönemin kilit ismi Hz. Nuh'tur. Bu dönemde Tanrı tufan sonrası Hz. Nuh'a yönetim görevi vermiş ancak Nuh bunu başaramamıştır. İnsanlar da Tanrı'nın "yeryüzüne dağılın" emrine uymak yerine bir arada kalmayı tercih etmiş ve Babil kulesini dikme fikri üzerinde durmuşlardır. Bu, Ryrie'nin ifadesiyle "İnsanlarla dayanışmanın Tanrı'yla dayanışmaya tercih edilmesidir." Nihayetinde Tanrı hükmünü bildirmiş, diller birbirinden farklılaşmış ve insanlar Babil Kulesi'ni dikme düşüncelerini gerçekleştirememişlerdir.⁵⁰

d. Ahit Çağı

Tanrı bir önceki dönemin sonunda bütün insanları ortadan kaldırmak yerine Hz. İbrahim ve soyu ile anlaşma yapmayı tercih etmiştir. Böylece Ahit dönemi denen döneme geçilmiştir. Bu döneme kadar Tanrı'nın hüküm prensipleri ile beşer doğrudan

⁴⁷ Tekvin 2:15.

⁴⁸ Charles C. Ryrie, *Dispensationalism*, Moody Publishers, 1995, s. 41-42.

⁴⁹ Ryrie, 42.

⁵⁰ Ryrie, 43.

irtibatlı iken bu dönemden sonra Tanrı bir milleti bütün insanlığın imtihanı için bir temsilci kılmıştır. Bu temsilcilerin sorumluluğu Tanrı'ya inanmak ve hizmet etmektir. Bu dönemin sonu da Mısır'da kölelik ile sonlanmıştır.

e. Şeriat Dönemi

Tanrı lütfu gereği İsrailoğulları'na Musa'yı hayatın bütün yönlerini kapsayan 613 hükümden oluşan şeriatı ile göndermiştir. Böylece Musa Şeriatı dönemi başlamıştır. Bu dönem Musa'dan İsa'nın ölümüne ya da Çıkış 19:1'den Elçilerin İşleri 1:26'ya kadar sürmüştür. İsrailoğulları'na şeriatın verilmesiyle Tanrı'nın yeryüzündeki hükmü şeriatın farklı kategorileri aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu kez insanoğlunun sorumluluğu Musa'nın şeriatına riayet etmektir. Bu dönemde insanların sorumluluğu söz konusu yasaya uymak olmasına rağmen her dönemde olduğu gibi bu dönem de beşerin kendisine düşen sorumluluğu yerine getirememesi ile sonlanmıştır. Neticesinde insanlıkla ilgili pek çok hüküm verilmiştir. Sözelimi, On Kabile Asur esaretine gönderilmiş, İki Kabile Babil esaretine gönderilmiştir. Daha sonra Nasıralı İsa'yı kabul etmemeleri nedeniyle İsrailoğulları dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmıştır.⁵¹ Öte yandan İsa'nın gelmesi ile Tanrı'nın Musa Şeriatı aracılığıyla beşerin dünyasına müdahalede bulunması sonlanmıştır. Ryrie bu bağlamda Elçilerin İşleri 13:39'daki "iman eden herkes Musa'nın yasası ile aklanamadığı suçtan onunla aklanır" ifadesinden hareketle dünyevi işlerin düzenlenmesinde beşerin sorumluluğuna ilişkin bir değişim görüldüğünü ifade etmektedir. Bu örneğe göre insanın üzerindeki Musa'nın şeriatına riayet sorumluluğu Mesih'e iman mesuliyeti ile değişmiştir. Tanrı'nın müdahale şekli ve insanın sorumluluğu değiştiğinden buradan yeni bir dispensasyonun başladığı sonucuna varabilmek mümkündür.⁵²

6. Lütuf ya da Kilise Çağı

Şeriat sonrasına karşılık gelen Lütuf döneminde ilahi lütfun vasıtası Pavlus'tur. Tanrı enkarnasyon ile lütfunu insanlığa vermiş, Pavlus da bu lütfu şerh etmiştir. Beşerin bu noktadaki sorumluluğu Tanrı'nın herkese karşılıksız sunduğu doğruluk hediyesini kabul etmektir. Ancak büyük çoğunluk bunu reddetmiştir ve nihayetinde sorgulanacaklardır. Bu dönem de İkinci Geliş ile nihayete erecektir. İkinci Geliş'in

⁵¹ Ryrie, 28-29.

⁵² Ryrie, 44-45.

hemen öncesinde gerçekleşeceğine inanılan Felaketler Dönemi ayrıca bir dispensasyon olarak kabul edilmemektedir, söz konusu dönem yalnızca içinde bulunulan dispensasyonda hüküm verilen kısım olarak düşünülmektedir.

7. Milenyum

Son dönem milenyum dönemidir. İsa'nın İkinci gelişi ile binyıllık krallık kurulacak ve İsa Mesih bizzat dünyanın işlerini yönetecektir. İnsanın sorumluluğu kralına ve kanunlarına riayet etmek olacaktır. Şeytan hapsedilecek, Mesih hüküm sürecek, itaatsizler hızlıca cezalandırılacaktır. Sonunda isyanlar çoğalacak, ancak başarısız olacaktır ve ebedi cezalandırmaya bırakılacaktır.⁵³

4. Doktrinin Tarihi Gelişimi

Sistematik bir teoloji olarak dispensasyonalizmin Hıristiyan düşüncesinde kendisine yer bulması 19. yüzyılın sonlarına tekabül etmektedir. Dolayısıyla dispensasyonalizm düşüncesinin karşıtları, söz konusu doktrini bidat bir düşünce olarak nitelendirmektedirler. Buna karşın düşüncenin savunucuları bir doktrinin eski olmasının doğruluğuyla ilişkisinin mutlak olmadığını, tıpkı bir altın rezervi gibi her ne kadar yakın bir zamanda bulunmuşsa da değerini kaybetmeyeceğini söyleyerek bu noktadaki eleştirilere karşılık vermektedirler.⁵⁴ Yine dispensasyonalistler, söz konusu düşüncenin sistematikleşmesinin geç bir dönemde gerçekleştiğini ancak sistematikleşmemiş şekilde söz konusu düşünceye benzer fikirlere Kitab-ı Mukaddes'in bizzat kendisinde ve bazı Kilise Babaları'nın yazılarında rastlanabileceğini iddia etmektedirler.⁵⁵

Bir fikir sistemi olarak dispensasyonalizmin kökenlerinin, John Nelson Darby'nin vaaz ve yazılarında bulunduğu kuşkusuzdur. Darby'nin fikirleri daha çok takipçileri vesilesiyle yaygınlık kazanmıştır. Önemli takipçilerinden biri olan James H. Brooks kehanet konularının tartışıldığı Niagara Konferansları⁵⁶'nın düzenlenmesinde etkili olmuş ve bu konferanslar dispensasyonalizmin Kuzey Amerika'da yaygınlaşması için

⁵³ Ryrie, 46.

⁵⁴ Richard Landes, *Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements*, Routledge, 2000, s. 225.

⁵⁵ Elwell, 322.

⁵⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nde Kitab-ı Mukaddes ve kehanet içerikli konferansların başlangıcı olarak görülen dini toplantılar.

uygun ortam hazırlamıştır.⁵⁷ Kitab-ı Mukaddes ve kehanetleri ile ilgili devam eden konferanslar dispensasyonizm ve Mesih'in her an geri dönebileceği ile ilgili düşüncelerin Baptist ve Presbiteryan gruplarda kök bulmasını sağlamıştır.⁵⁸ Ayrıca Darby'nin öğretileri Moody Bible Institute⁵⁹ ve Dallas Theological Seminary⁶⁰ gibi ekolleri de fikrî anlamda şekillendirmiştir. Darby'nin fikirlerinin yayılmasının en önemli etkenlerinden biri ise Cyrus I. Scofield'dır.⁶¹ 1909'da yayımlanan *Scofield Reference Bible*'daki Kitab-ı Mukaddes yorumlarına dair notlarda dispensasyonizme rastlamak mümkündür.⁶² *Scofield Reference Bible* Amerika'da apokaliptik literatüre önemli etkilerde bulunmuş ve en çok satan roman serilerinin ilham kaynağı olmuştur. Dispansasyonizmin bu başarısı kıyamet düşüncesini Amerika'da en popüler dinî konulardan biri haline getirmiştir.⁶³

5. Dispansasyonizmin Özellikleri

Charles C. Ryrie, *Dispensationalism* isimli kitabında dispensasyonizm düşüncesinin vazgeçilmez şartlarını; ilahi planda İsrail ve Kilise'nin yerini ayrı tutmak, literal okuma ve Tanrı'nın dünyada amacının izzetini göstermek olduğu şeklinde belirlemektedir.⁶⁴ Dolayısıyla Ryrie'e göre dispensasyonizmin özü "İsrail ve Kilise arasında ayırım yapmaktır. Bu ayırım tarihsel-gramatik yorumdan kaynaklanmakta ve Tanrı'nın amacının kurtuluş ya da başka amaçlar vasıtasıyla kendi görkemini göstermek olduğuna yönelik bir anlayışa işaret etmektedir."⁶⁵ Mark S. Sweetnam, "Defining Dispensationalism" isimli makalesinde Ryrie'nin dispensasyonizm için sıraladığı özellikleri yetersiz bularak eleştirmekte ve Ryrie'nin tespit ettiği özellikleri revize ederek dispensasyonizmi tanımlamak için beş özelliğin bulunduğunu belirtmektedir: Evanjelik doktrine bağlılık, literal hermenötiğe bağlılık, Tanrı'nın insanlık için düşündüğü planda hem İsrail'in hem de Kilise'nin biricikliğine vurgu yapma, Mesih'in

⁵⁷ Landes, 229.

⁵⁸ Melton, 36.

⁵⁹ Chicago'da bir Hıristiyan topluluğun 1889'da kurmuş olduğu enstitüdür, adını kuruluşundan on bir yıl sonra topluluğa önemli katkıları olan vaiz Dwight Moody'den almıştır. Liberal Protestanlara karşıdır ve muhafazakar bir çerçeveye sahiptir.

⁶⁰ 1924'te teoloji eğitimi vermek üzere kurulmuş bir fakülte.

⁶¹ Balmer, "Darby, John Nelson", 204.

⁶² Landes, 229-230.

⁶³ Melton, 36.

⁶⁴ Ryrie, 33-34.

⁶⁵ Ryrie, 35.

göğe yükseliş (rapture) sırasında aniden geleceğinin beklentisi, apokaliptik ve milenyal beklentilere vurgu yapma.⁶⁶ Sweetnam'ın dispensasyonalizmi tanımlamak için kullandığı kriterler sonraki kısımda ele alınacaktır.

a. Evanjelik Doktrine Bağlılık

Dispensasyonalizm Evanjelik teoloji ile iç içedir. Kökenleri, değerleri ve karakteristik özellikleri bakımından ortak paydaları vardır. Dolayısıyla Bebbington'ın Evanjelik doktrini tanımlamak için kullandığı dördü tasnifi⁶⁷ dispensasyonalizme uygulamak mümkündür. Sweetnam, dispensasyonalizmin evanjelizmin altkümesi olduğunu, Evanjelik temeli anlaşılmeden dispensasyonalizmin anlamsız olacağını ifade etmektedir.⁶⁸

b. Literel Hermenötiğe Bağlılık

Evanjelik doktrine bağlı olmalarının dolaylı bir sonucu olarak dispensasyonalistler açısından Kutsal Kitap'ın lafzi okunması doktrinin önemli bir parçasıdır. Evanjelikler açısından literal okuma, her bir kelimeye günlük hayatta kullanılan normal anlamını vermektir.⁶⁹ Literal yorum bazen, kelimelerin anlamına dilbilgisi ve tarihi bağlama göre karar verildiği için gramatik-tarihsel yorum (grammatical-historical interpretation); kelimelerin vaz edildiği dilde ne anlama geldiğini anlama noktasında olağan bir yaklaşım kullanıldığından normal yorum (normal interpretation) olarak da adlandırılmaktadır. Literal yorumda semboller, mecazlar ve tür isimleri mümkün olduğunca açık ve düz bir şekilde yorumlanmaktadır. Dolayısıyla mecaza konu olan ifadeye bir anlam verilecekse bu anlam lafzi manasına dayanmalıdır.⁷⁰ Bilimsel bilgi ile çelişse ve/veya Kitab-ı Mukaddes ile ilgili ilmi birikime göre gülünç karşılanacak bile olsa literal yorumdan vazgeçilmemelidir.⁷¹ Kehanetler tam olarak ifade ettikleri anlama gelmelidir ve kehanete ilişkin sayısal değerler de kesin zaman süreçlerini ifade

⁶⁶ Mark S. Sweetnam, "Defining Dispensationalism: A Cultural Studies Perspective", *Journal of Religious History*, c. 34, sy. 2, 2010, s. 191.

⁶⁷ Bebbington Evanjeliklerin dört temel özelliği olduğundan bahsetmektedir. Hayatların değişmesi gerektiğine dair inanç (conversionism); Kitab-ı Mukaddes'in yaşam alanında ifade bulması (activism); Kitab-ı Mukaddes'e özel saygı (biblicism); Mesih'in çarmıhta kendini feda etmesine büyük önem atfetme (crucicentrism). Bkz. David W. Bebbington, *Evangelicalism in Modern Britain*, 1989, Routledge, s. 2-3.

⁶⁸ Ryrie, 64.

⁶⁹ Sweetnam, 199.

⁷⁰ Ryrie, 64.

⁷¹ Landes, 226.

etmelidir. Her ne kadar Kitab-ı Mukaddes'te tasvir edici simgeler kullanılıyor olsa da öngörüler gerçek olaylar olarak meydana gelecektir.⁷²

Lafzi yorumun başlıca üç gerekçesinden bahsedilmektedir. İlk olarak, Tanrı'nın insanlık ile iletişim kurmak için kullandığı kelimelerde bir hikmet olduğu düşünüldüğünden kelimelerin her birini kendi manasında anlamak önemlidir. İkinci gerekçe ise Evanjeliklere göre Eski Ahit'te Mesih'in doğumu, yetişmesi, görevi, ölümü ve yeniden dirilmesi gibi hususlar literal olarak gerçekleştiğinden bunlar dışındaki bölümlerin de lafzi olarak yorumlanması gerekmektedir. Literal yorum kullanılmadığında objektiflikten söz edilemeyeceği ve Kutsal Kitap'ı yorum faaliyetinin beşerin hayal dünyasına bırakılacağı iddia edilmektedir.⁷³

Literal okuma esasında sadece dispensasyonalistlere has bir yorum biçimi değildir. Bununla birlikte dispensasyonalistlerin bu husustaki farklılığı, literal okumayı Kitab-ı Mukaddes'in bütününe uygulamaya çalışmaları nedeniyle tutarlı duruşlarından kaynaklanmaktadır.⁷⁴ Dispensasyonalist olmayan kişi ve gruplar kehanetle ilgili Kitab-ı Mukaddes cümlelerini anlamada literal okumayı vazgeçilmez bir yöntem olarak görmemektedirler. Dispensasyonalist görüş açısından ise literal yöntem uygulanmadığı takdirde Kitab-ı Mukaddes'te kehanetlerle ilgili kapalı kalan hususlar olacaktır ve Kitab-ı Mukaddes'in tarihsel tenkidini yapanlara göre bu cümleler kaynağı ilham olan bir şiire indirgenebilecek ve eleştirmeye çok müsait bir duruma gelebileceklerdir.⁷⁵

c. İsrail ve Kilise'nin İlahi Plandaki Yerini Ayırma

Literal okumanın bir sonucu olarak dispensasyonalistler Yeni Ahit'teki "İsrail" kelimesinin ana akım Hıristiyanlığın yorumladığı gibi "Kilise" anlamına gelmeyeceğini, Kilise'nin de İsrail anlamına gelmeyeceğini belirtmektedirler. Metinsel olarak farklı iki kelime (İsrail ve Kilise) kullanıldığına göre bu kelimeler Tanrı'nın (seçtiği) farklı milletlere işaret ettiğini iddia etmektedirler.⁷⁶ Tanrı verdiği sözden dönmeyeceğine ve Tanrı'nın İsrailoğulları'na Eski Ahit zamanında verdiği bazı vaatler henüz gerçekleşmediğine göre bu vaatler gelecek zamanda meydana gelecek kehanetler olarak

⁷² Marsden, 60.

⁷³ Ryrie, 64-65.

⁷⁴ Ryrie, 66-69.

⁷⁵ Landes, 226.

⁷⁶ Ryrie, 73.

anlaşılabilir. O halde İsrailoğulları'na verilen ahit sona ermemiş, geçerliliğini yitirmemiş ya da muhatabını (Kilise ile) değiştirmemiştir; bilakis bu ahit sadece daha sonraki bir zamanda gerçekleşmek üzere askıya alınmıştır. Yahudiler kendilerine vaat edildiği üzere İsrail'e yeniden yerleştirilecekler ve orada Tanrı'nın seçilmiş milleti olma statüsünü yaşayacaklardır.⁷⁷ Vaadin ertelenmesinin nedeni İsrailoğulları'nın İsa'yı Mesih olarak kabul etmemeleridir. İsa'nın Mesih olarak kabul edilmemesi Tanrı Krallığı'nın kurulmasında gecikmeye ve İsrail'e yönelik vaatlerin yeni bir mirasçısı olarak Kilisenin oluşturulmasına neden olmuştur.⁷⁸ Dolayısıyla binyıllık krallığın kurulması ile hem Yahudilerin hem de Kilise'nin çıkarları uzlaşacaktır.⁷⁹ John N. Darby ve C. I. Scofield başta olmak üzere pek çok dispensasyonalist Tanrı'nın gelecekle ilgili planlarına dahil ettiği iki insan topluluğunun olduğunu ve onları dünyevi ve uhrevi halklar (earthly and heavenly peoples) olarak seçtiğini iddia etmektedir.⁸⁰ Bu çerçevede Kilise "Mesih'in bedeni" ve "Tanrı'nın evi" olarak anlaşılırken İsrail dünyevi krallık ile ilişkilendirilmektedir.⁸¹

d. Göğe Yükseliş Beklentisi

Dispensasyonalistler kıyametten önce Hz. İsa'nın yeryüzüne inip inanan insanları göğe yükselteceğine inanmaktadırlar. Hz. İsa'nın yeryüzüne bu gelişi Tanrı Krallığı'nı kurmak için geleceği İkinci Geliş'ten farklıdır. Göğe yükseliş ile ilgili olarak İkinci Bölüm'de bilgi verilecektir.

e. Apokaliptik ve Binyılcı Beklentiler

Dispensasyonalistlerin kıyamete dair düşünceleri göğe yükseliş sonrası büyük sıkıntıların yaşanacağı yedi yıllık Felaketler Dönemi çerçevesinde şekillenmiştir. Felaketler Dönemi ve sonrası beklenen bin yıllık periyot dispensasyonalist düşünce için son derece önemlidir. Son bölümde bu dönemlerle ilgili detaylı bilgi verilecektir.

⁷⁷ Landes, 229.

⁷⁸ Randall Balmer, "Dispensationalism", 211-212.

⁷⁹ Randall Balmer, *Mine Eyes Have Seen the Glory*, Oxford University Press, 2014, s. 42.

⁸⁰ Sweetnam, 204.

⁸¹ LeAnn Snow Flesher, "The Historical Development of Premillennial Dispensationalism", *Review and Expositor*, sy. 106, 2009, s. 40.

İKİNCİ BÖLÜM: ARMADEDDON ÖNCESİ

A) KIYAMET ALAMETLERİ

Evanjeliklere göre dünyanın sonuna yaklaşıldığını gösteren ve yeryüzünü kıyamet sahnesine hazırlayan bazı alametler bulunmaktadır.⁸² Bu alametlerin bazıları içinde bulunduğumuz zamana kadar gerçekleşmiş, bazıları ise henüz vuku bulmamıştır. Kıyamet alameti kabul edilen her bir olaya Kitab-ı Mukaddes'ten referans gösterilmektedir. Kıyamet alametlerini sıralayan en önemli pasajlardan biri “Olivet Discourse” olarak bilinen Matta 24'tür. Burada, “çağın bitimini gösteren belirti ne olacak?” sorusuna verdiği cevapta İsa, sahte mesihlerin ortaya çıkacağını, zaman zaman savaş haberleri duyulacağını ancak bunların sona işaret etmediğini açıkladıktan sonra (24:5-6), dünyanın sonunun geldiğini açıkça gösteren belirtilerden bahsetmektedir. Bu bölümde Matta İncili'nde yer alıp kıyamet alameti olduğu kabul edilen bu pasajlardan hareketle Evanjeliclerin kıyamet alametleri hakkındaki inanç ve yorumları yedi başlıkta incelenecektir.

1. Dünya Savaşları ve Afetler

Matta İncili'nde “ulusların uluslara, krallıkların krallıklara” savaş açacağından ve bunu deprem ve kıtlıkların takip edeceğinden bahsedilmektedir ve bunlar “doğum sancılarının başı” olarak kabul edilmektedir (24:7). “Ulusların uluslara, krallıkların krallıklara savaş açması” ifadesi Kitab-ı Mukaddes'te daha önce Mısır (İşaya, 19:2) ve Ortadoğu'daki (2. Tarihler, 15:1-7) birtakım savaşlara işaret etmek için de kullanılmıştır. Matta'nın ayırt edici özelliği, bölgesel değil, bütün dünyayı kapsayacak şekilde bir savaştan bahsetmesidir.⁸³ Zira, İsa'nın ahir zamanın işaretlerini anlattığı bu pasajda söz konusu savaşın dünyanın bütününe ilgilendireceğine dair atıflar bulunmaktadır (24:14; 21:30-31). İsa'nın tarif ettiği evrensel savaşın 1914-1918 yılları arasında 1. Dünya Savaşı ile yaşandığı düşünülmektedir. 2. Dünya Savaşı, birincisinin

⁸² Arnold G. Fruchtenbaum, *The Footsteps of the Messiah*, Ariel Ministries, 2004, s. 91.

⁸³ Fruchtenbaum, 93-95.

bir devamı olarak görülmüş ve her iki savaşın da Yahudi tarihine büyük etkisi olduğu kabul edilmiştir.⁸⁴ 1. Dünya Savaşı'nın Siyonist hareketin büyümesini tetiklediği,⁸⁵ ikincisinin ise İsrail'in bir devlet olarak kurulmasına zemin hazırladığı belirtilmektedir. 1. Dünya Savaşı sonucundaki büyük ölümler ve yıkımlar Amerikalı premilenyalistleri dünyanın sonunun yaklaştığına inandırmayı başarmıştır. Özellikle Balfour Deklarasyonu ve Filistin'in İngilizlerin eline geçmesiyle birlikte kutsal toprakların Mesih'in gelişine uygun bir zemin oluşturmak için hazırlandığı düşüncesi ortaya çıkmış ve bu durum Evanjeliklerde büyük heyecan uyandırmıştır. Nitekim bu düşüncayı yaymak için 1918'de Philadelphia ve New York'ta ahir zaman kehanetlerini içeren iki konferans düzenlenmiştir.⁸⁶

Dünya savaşları sonrasında görülen kıtlığa bağlı olarak büyük hastalıklar da ortaya çıkmış; ayrıca veba sonucu çok sayıda insan yaşamını yitirmiştir. 1920'de Çin'de, 1921'de Rusya'da büyük bir kıtlık olduğundan bahsedilmektedir. Deprem noktasında da 1900'lerden sonra dünyada büyük deprem oranının önemli ölçüde arttığı düşünülmektedir. Buradan hareketle Kitab-ı Mukaddes'te evrensel bir savaş, ardından deprem ve kıtlıkla devam edecek bir kaos dönemi şeklindeki ilk alametler gerçekleşmiş olduğundan içinde bulunduğumuz sürecin ahir zaman olduğu iddia edilmektedir.⁸⁷

Öte yandan, dünya savaşlarını Mesih'in gelişini hızlandıracak kehanetlerin gerçekleşmesi olarak yorumlamanın kehanete zarar verdiğini düşünenler de olmuştur.⁸⁸ Bu düşünceye göre, kehanetlerin gerçekleştiğini söyleyebilmek için söz konusu deprem ve kıtlıklardan önce İsrail'in kurulmuş olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu görüşe göre, 14 Mayıs 1948'de David Ben-Gurion'un deklarasyonu ile İsrail Devleti'nin kurulması, kehanetlerin başlangıç noktasına işaret etmekte ve dünya çapında olacak savaşların da bundan sonra gerçekleşeceği beklenmektedir.

⁸⁴ Fruchtenbaum, 95.

⁸⁵ 1. Dünya Savaşı'nda İngiltere'deki en etkili iki siyasi lider olan Lloyd George ve James Balfour'un Siyonist Hıristiyan olduğu, Evanjelik okullarda yetiştikleri, Siyonist çıkarları gözetip Filistin'i haklarından mahrum etme noktasında adımlar attıkları ifade edilmektedir. Bkz. Don Wagner, s. 226.

⁸⁶ Yaakov Ariel, "In the Shadow of the Millennium: American Fundamentalists and the Jewish People", *Christianity and Judaism*, ed. Diana Wood, Blackwell Publishers, 1992, s. 439.

⁸⁷ Fruchtenbaum, 97.

⁸⁸ Hal Lindsey, *The Late Great Planet Earth*, Zondervan [e-kitap, Eylül 2016], 1970.

2. İsrail'in Kurulması

Matta İncili'nde İsa, ahir zamanda Filistin topraklarında bulunanların dağlara kaçmasını istemektedir (24:15-16). Buradan hareketle Evanjeliklerde, Mesih yeryüzüne geri gelmeden önce dağlara kaçmaları istenen Yahudilerin, Filistin topraklarında toplanmış olacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır.⁸⁹ İsrail'in yeryüzünün her yerine dağılacağı ve uzun bir sürgün hayatı yaşayacağı kehanetinde bulunan Kitab-ı Mukaddes peygamberleri, Yahudilerin bir devlet olarak bir araya geleceklerini de öngörmüşlerdir.⁹⁰ Dolayısıyla tıpkı Yahudilerin tarihleri boyunca sürgünlerle geçen yaşamlarına dair kehanetlerin gerçekleşmesi gibi millet olarak Filistin'de toplanmalarına dair kehanetin de gerçekleşmesi beklenmiştir. Dünya savaşlarıyla çağın sonuna işaret eden alametlerin gerçekleşmeye başlaması, sonrasında Balfour Antlaşması ve İngilizlerin Filistin'i ele geçirmesi gibi gelişmeler Evanjeliklerin Yahudilere ve İsrail'e yönelik ilgilerini büyük ölçüde arttırmış, Filistin topraklarında Yahudilerle ilgili gelişmeler hem medya iletişim araçları hem de çok sayıda Evanjeliğin Filistin'i ziyaret etmesi vasıtasıyla takip edilmiştir. Siyonistlerin İngiliz mandasındaki Filistin'e ilk göç dalgası, 1925'te İbrani Üniversitesi'nin açılması, 1932'te Hayfa'da liman kurulması, İbranice'nin ihya edilmesine yönelik çalışmalar Evanjeliklerin ilgisini çekmiş ve Yahudilerin kutsal topraklara yerleşeceği kehanetinin gerçekleşme adımları olarak görülmüştür. Bu süreçte İngilizlerin, göçleri ve yerleşimleri sınırlandırma politikasına ciddi itirazlar yapılmış, Arapların siyonistlere karşı düşmanlıkları eleştirilmiştir. Yahudilerin kutsal topraklara yerleşmesini zorlaştıran durumlar, Tanrı'nın kıyamet

⁸⁹ Hıristiyan dünyasında İsrail'in kutsal topraklara geri dönmesi ile ilgili farklı üç kanaatten daha bahsetmek mümkündür. İlki, İsrail ile Kilise'nin yer değiştirmiş olmasıdır. Buna göre İsrail'in bir devlet olarak kurulmasının Kitab-ı Mukaddes'teki kehanetlerle ilgisi yoktur. İsrail İsa'nın Mesihliğini kabul etmediği için, Tanrı onlarla ilgili planlarını Kilise üzerinden devam ettirmektedir. Dolayısıyla İsrail'e verilen vaatleri Kilise gerçekleştirecektir ve bu bağlamda Yahudilerin etnik bir grup olarak kurdukları İsrail Devleti tarihsel bir rastlantıdan ibarettir. İkinci görüşü savunanlar, her ne kadar İsrail'in kutsal topraklara geri döneceğine inansalar da modern İsrail Devleti'nin söz konusu kehanete uygun olmadığı kanaatindedirler. Kehanete kronolojik olarak bakıldığında İsrail'in İsa'yı Mesih olarak kabul etmesinin devletin kurulmasından önce gerçekleşmesi gerekmektedir. Günümüzdeki İsrail Devleti'ne bakıldığında ise Yahudilerin İsa Mesih'e inanmadıkları görülmekte, dolayısıyla şu anki İsrail Devleti'nin bahsedilen kehanetle ilgisi kurulamamaktadır. İsrail Devleti'ni kehanetlerin öngördüğü bir devlet olarak tanıyan üçüncü görüşe göre, Felaketler Dönemi holokost döneminde yaşanmıştır ve gelecekte büyük felaketler dönemi olmayacaktır. Bugün geriye kalan tek kehanet Yahudilerin kutsal topraklara yerleşmesidir. Bkz. Fruchtenbaum, 97-103.

⁹⁰ Lindsey, 48.

planının engellenmesi olarak telakki edilmiştir.⁹¹ Nihayet 1948’de İsrail’in bir devlet olarak kurulması, Tanrı’nın uzun vadeli planındaki en önemli gelişmelerden biri olarak görülmüştür. Özellikle 1950’lerde Asya, Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerinden İsrail’e yapılan büyük Yahudi göçleri Kitab-ı Mukaddes’te Yahudilerin kutsal topraklara döneceği şeklindeki kehanetlerin gerçekleşmesi olarak kabul edilmiştir.⁹² Lindsey, İsrail’in kurulması ve Yahudilerin bu topraklarda toplanmasıyla kıyamet saatinin yaklaştığını düşünmektedir: “İsrail’in kurulması, gerçekleşeceği öngörülen diğer işaretler için de... bir sahne oluşturmuştur. Bu durum tıpkı bir yapbozun en kritik parçası gibidir. Bu parça bulunduktan sonra bitişik diğer bütün parçaların yerine konması hızlanmış olur.”⁹³

Ahir zamanla ilgili işaretler Kitab-ı Mukaddes’te incir ağacına benzetilmektedir. Buna göre nasıl ki incir ağacı “dalları filizlenip yaprakları oluşunca yaz mevsiminin yaklaştığına işaret ediyorsa” zikredilen alametler de Mesih’in yeryüzüne dönüşünün yakın olduğunu gösterecektir (Matta, 24:32-34). Evanjeliklere göre İsa, incir ağacı örneğiyle İsrail Devleti’ne işaret etmiştir.⁹⁴ İsrail’in devlet olarak kurulmasıyla incir ağacının ilk yapraklarını vermiş ve böylece Mesih’in geri dönüşünü haber veren en büyük olay gerçekleşmiştir.⁹⁵ İsrail’in bir ülke olarak ortaya çıkması kehanetin gerçekleşmesi açısından çok önemlidir. İsrail’in “Armageddon’un fünyesi” (Fuse of Armageddon) olduğu düşünülmektedir. İncir ağacı benzetmesi yapılan pasajın sonundaki “bütün bu (alametler) gerçekleşmeden bu kuşak ortadan kalkmayacak” ifadesinden hareketle 1973’de yazdığı *The Late Great Planet Earth* isimli kitabında Lindsey, Kitab-ı Mukaddes’te bir neslin 40 yıllık süreye tekabül ettiğini düşünerek, “kuşak” kelimesiyle kastedilenlerin İsrail’in kuruluş aşamasına şahit olanlara, yani 1948 yılında hayatta olanlara işaret ettiğini ve bu kişilerin 40 yıl içinde bütün alametleri

⁹¹ Yaakov Ariel, “Philosemites Or Antisemites?: Evangelical Christian Attitudes Toward Jews, Judaism and the State of Israel”, *Analysis of Current Trends in Antisemitism*, Hebrew University of Jerusalem, sy. 20, 2002, s. 6-15.

⁹² Ariel, *In the Shadow*, 444.

⁹³ Daniel Wojcik, *The End of the World As We Know It*, New York University Press, 1997, s.38.

⁹⁴ William Blackstone, *Jesus Is Coming*, Fleming H. Revell Company, ts., s. 236; Richard Abanes, *End Time Visions: The Road to Armageddon*, Four Walls Eight Windows, 1998, s. 293-294.

⁹⁵ Lindsey, 53.

yaşayacağını iddia etmiştir.⁹⁶ Ancak 1997 yılında bir televizyon programındaki konuşmasında bu görüşünü “18 ay içinde” diyerek ileri bir tarihe ertelemiştir.⁹⁷

3. Kudüs’ün Yahudi Kontrolüne Geçmesi ve Tapınağın Yeniden İnşa Edilmesi

İsrail’in bir devlet olarak Filistin topraklarında yerini almasından sonra kıyamete işaret ettiği düşünülen başka bir hadise de Kudüs’ün tamamen Yahudilerin eline geçmesidir. 1948-1949 yılları arasındaki savaşta İsrail, Kudüs’ün batısını ele geçirmiştir. Kitab-ı Mukaddes’te bahsedilen Kudüs, yani Eski Şehir (Old City of Jerusalem) ise Ürdün yönetiminde kalmıştır. Halbuki Kitab-ı Mukaddes’teki kehanetlere göre, Eski Şehir Kudüs’ün tamamen Yahudilerin eline geçmesi gerekmektedir.⁹⁸ Bu inancın temelinde tapınağın üçüncü kez inşa edilmesine işaret eden dört Kitab-ı Mukaddes cümlesi bulunmaktadır. Kitab-ı Mukaddes’e göre tapınağa “iğrenç şey” konulacak (Daniel, 9:27; Matta 24:15), İsa yeryüzüne tekrar geldiğinde tapınakta oturacak (2. Selanikliler, 2:3-4) ve Tanrı’nın tapınağı ölçülecektir (Vahiy, 11:1-2). İlgili pasajların Felaketler Dönemi’ni anlattığını düşünen Evanjelic yorumcular, bu durumu İsa’nın gelişinden önce mabedin yeniden yapılmış olacağı şeklinde değerlendirmektedirler.⁹⁹ Yahudilerin kutsal topraklarda toplanmasının iki yönü olacaktır.¹⁰⁰ Bunlardan ilki, kutsal topraklara fiziksel olarak geri dönmek, yani oraya yerleşmek ve orada refah içinde yaşamaktır (Hezekiel, 36:8; 24). İkincisi ise manevi olarak geri dönüştür. Hezekiel’de Yahudilerin “bütün kirlerinden ve putlarından arınacağından” bahsedilmektedir (36:25-27). Yahudilerin İsrail’e fiziksel olarak geri dönüşleri gerçekleşmiştir. Manevi dönüşlerinin gerçekleşmesi için ise daha önceden bulunduğu tarihsel koordinatlarda eski mabetlerinin yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi de ancak Kudüs’ün hakimiyetinin tamamen ele geçirilebilmesiyle mümkündür. Bu anlamda İsrail’in 1967 yılında Kudüs, Golan Tepeleri ve Sina Çölü’nü ele geçirdiği Altı Gün Savaşı, Evanjelicleri son derece heyecanlandırmıştır. Altı Gün Savaşı’nın sonunda İsrail’in, tapınağın yeniden inşa

⁹⁶ Lindsey, 54.

⁹⁷ Abanes, 286.

⁹⁸ Fruchtenbaum, 104.

⁹⁹ Lindsey, 53.

¹⁰⁰ Lindsey, 50, 61.

edilmesi için gereken toprakları ele geçirmesiyle, tapınağın bir an önce yeniden inşa edilmesi ve kıyametin en kısa zamanda gerçekleşmesi beklenmiştir. Söz gelimi, Avustralyalı bir Hıristiyan olan Dennis Rohan, Tanrı'nın kendisini tapınağa uygun alan açmak için görevlendirdiğine inanarak Yahudilerin mabetlerini inşa etmesi gereken yerin bir kısmında bulunan Mescid-i Aksa'da yangın çıkartmıştır. Olayın sonucunda cami zarar görmüş ve deli olduğu açıklanarak Rohan sınır dışı edilmiştir.¹⁰¹ Dünya savaşları, İsrail'in kurulması ve Kudüs'ün ele geçirilmesi, yani kıyametin en büyük üç alameti gerçekleştiği için, sıranın tapınağın yeniden inşa edileceğine dair kehanete geldiği düşüncesi Evanjelicleri heyecanlandırmaktadır. Söz gelimi tapınağın olabildiğince çabuk inşa edilmesi için İsrail'e finans desteği yapan Amerikalı Hıristiyan kuruluşlardan bahsetmek mümkündür.¹⁰² Altı Gün Savaşı sonrasında Yahudilerin Filistin'in tarihi mekanlarını ele geçirmesi, Amerikalı Evanjeliclerin siyasi hususlarda daha ön plana çıkmasında ve İsrail'de etkinliklerini arttırmalarında rol oynamıştır.¹⁰³

4. Gog - Magog

Evanjeliclerin kıyamet alameti olarak kabul ettiği, ancak henüz gerçekleşmemiş olan olaylardan biri de İsrail'in Kuzey'den gelen bir ordu ile işgal edilmesidir. Bu işgalin Yahudilerin fiziksel geri dönüşleri ile manevi geri dönüşleri arasında gerçekleşeceğine inanılmaktadır;¹⁰⁴ Zira Kitab-ı Mukaddes'te Kuzey'de ittifak kurmuş bir ordunun “gelecek yıllarda, halkı birçok ulustan uzun zamandır ıssız kalmış İsrail dağlarında toplanmış, savaştan rahata kavuşmuş bir ülkeye” saldıracağından bahsedilmektedir (Hezekiel, 38:6-7). Bu ordunun başında “Magog topraklarından Roş¹⁰⁵, Meşek ve Tuval'ın lideri olan Gog” bulunacaktır (Hezekiel, 38:1-2).

Gog'un kim olacağını kesin bir şekilde öğrenmenin ancak olayın gerçekleşmesiyle mümkün olacağı düşünülmektedir. Zira “Gog”, anlamı tam olarak açıklanamayan bir kelimedir. Bununla birlikte kelimenin neye ya da kime işaret ettiği ile ilgili zaman içinde çeşitli yorumlar gelişmiştir. Gog kelimesinin bir şahsın adı değil,

¹⁰¹ Ariel, 446.

¹⁰² Ariel, 447.

¹⁰³ Ariel, “Philosemites”, 16-17.

¹⁰⁴ Lindsey, 62.

¹⁰⁵ Kitab-ı Mukaddes'in 1611 King James çevirisinde “rosh” kelimesi “chief”, yani lider ya da baş olarak yer almaktadır. Ancak daha sonraki çevirilerde bu kelime özel bir isim olarak geçmiştir. Türkçe çevirilerde de Roş, özel bir yerin adıdır.

tıpkı Firavun ya da Kayser gibi Magog'un hükümdarına verilen bir unvan olduğu varsayılmaktadır.¹⁰⁶ İlk yüzyıllarda Gog'un İskitler'e, Magog'un da İskitler'in ele geçirdiği Hierapolis kenti için kullanıldığına dair bilgiler bulunmaktadır.¹⁰⁷ Hıristiyanların kehanet içerikli yorumları ile, bu tabirin farklı yorumları ortaya çıkmıştır. Söz gelimi bu tabirle inanmayanların tamamının kastedildiği ya da Kafkasya'nın ötesinde dünyanın sonunda ortaya çıkacak barbar kavimlere işaret ettiği gibi yorumlar yanında, Lidya kralı Gyges'e ya da Got ve Vizigotlara işaret ettiği gibi yorumlar da bulunmaktadır.¹⁰⁸ 19. yüzyılın sonlarına kadar Türklerin Gog olduğu yönündeki yorumlara rastlamak mümkündür.¹⁰⁹ Daha sonraları burada kastedilenin Sovyet Birliği (daha sonra Rusya) olduğu ve Modern Rusya'nın İskitlere dayandığı düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Söz gelimi, "Roş" tabirinin "Rusya" isminin önceki formlarına işaret ettiği iddia edilmiştir.¹¹⁰ Buna göre, Rusya'nın Moskova ve Tobolsk isimli şehirleri adlarını Meşek ve Tuval'den almıştır.¹¹¹ Ayrıca Hezekiel'de bu topraklardan "en uzak Kuzey'den" şeklinde üç kez bahsedilmesinden (38:6, 15; 39:2) hareketle İsrail söz konusu olduğunda en uzak Kuzey'in Rusya olmasının daha muhtemel olduğu düşünülmüştür.¹¹² Ayrıca coğrafi açıdan Kudüs ve Moskova'nın boylam olarak birbirlerine yakın olması da bu yorumu güçlendiren bir delil olarak kullanılmıştır.¹¹³

Kitab-ı Mukaddes'in başka bölümlerinde Magog; Meşek ve Tuval dışında Gomer, Javan, Tiras kelimeleriyle beraber Yafet'in oğulları, yani Nuh'un torunları şeklinde anılmaktadır (Yaratılış, 10:2; 1. Tarihler, 1:5). Darby, bu isimlerin her birinin Rusya toprakları içinde ya da Rusya'nın etkisi altındaki bölgelerde bulunduğunu düşünmekte ve Rusya'nın büyüyen gücünün Gog olduğuna işaret ettiğini belirtmektedir.¹¹⁴ Gog

¹⁰⁶ Fruchtenbaum, 106.

¹⁰⁷ Paul Boyer, *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture*, The Belknap Press of Harvard University Press, 1992, s. 153; Lindsey, 64.

¹⁰⁸ Abanes, 286.

¹⁰⁹ Boyer, 153-154.

¹¹⁰ Darby, *Letters*, c. 1, 1868; Lindsey, 59-71. Hemen hemen bütün Evanjelikler Gog ile Rusya'nın kastedildiğini düşünmektedirler. Hatta bazı Yahudilerin de Gog'un Rusya olduğuna dair yorumları bulunmaktadır. Lindsey, Yahudi general ve siyaset adamı Moşe Dayan'ın "Önümüzdeki savaş Araplarla olmayacak, Ruslarla olacak" şeklindeki öngörüsünden bahsetmektedir (Lindsey, 69).

¹¹¹ Boyer, 154; Fruchtenbaum, 106-107.

¹¹² Fruchtenbaum, 107.

¹¹³ Boyer, 158.

¹¹⁴ Darby, *Prophetic*, c. 1, 1831.

kelimesinin Gorbaçov'un ilk üç harfinin Rusça telaffuzuna (yani Gogrbacıov) ya da önemli Rus devlet adamlarının soy isimlerinin ilk harflerinin birleşimine (Gromyko, Ogarkov, Gorbaçov) karşılık geldiği şeklinde yorumlar da mevcuttur.¹¹⁵

Özellikle Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Rusya'nın İngiltere ve Osmanlı Devleti'ne karşı mücadeleye girmesi kehanette Rusya'nın oynayacağı role ilgi çekmiştir.¹¹⁶ Bu rol yirminci yüzyılın başlarında kıyametin başlıca alametlerinden biri olarak görülmektedir.¹¹⁷ Bolşevik İhtilali (1917) ile din karşıtlığının yaygınlaşması tarih ile kehanetin bir noktada buluşması şeklinde yorumlanmıştır. Rusya'nın petrol¹¹⁸ ya da başka doğal kaynaklarını ele geçirmek için İsrail'e saldıracağı şeklinde birtakım spekülasyonlar yapılmıştır. Ayrıca ihtilal sonrası yayılan komünizmle birlikte Hıristiyanlıktan uzaklaşması sonucunda, Rusya'nın Tanrı'ya bir başkaldırı olarak Tanrı şehri kabul edilen Kudüs'e saldıracağı da iddia edilmiştir.¹¹⁹ Soğuk savaş yıllarında (1945-1990) Rusya'nın en büyük rakibi olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin görülmesi ve Evanjeliklerin bunu politik bir Hıristiyan söyleme dönüştürerek Rusya'nın İsrail'i işgal planları olduğu yönünde iddiaları popülerlik kazanmıştır.¹²⁰

Kısacası, Gog'un Rusya'nın lideri olacağına inanılmaktadır. Ancak Gog, İsrail'i işgal teşebbüsünde yalnız olmayacaktır. Gog ve ordusunun yanında "Persliler, Kûşlular ve Pûtlular ile Gomer'in ve Togarmah'ın orduları" yer alacaktır (Hezekiel, 38:3-6). Gog'un ilk müttefiki olarak zikredilen Persliler ile günümüzdeki İran'ın kastedildiği noktada fikir birliği bulunmaktadır.¹²¹ İran'da devrim sonrası Amerikan karşıtlığının, Rusya ile bir yakınlaşmaya neden olduğu, Rusya'nın da İsrail'i işgal için Türkiye ile değil İran ile işbirliği yapmasının coğrafi açıdan daha uygun olduğu iddia edilmektedir.¹²² Rusya'nın ikinci müttefiki, Kûşlulardır. Kûş, Nuh'un ilk oğlu Ham'ın evladı ve Etiyopya'nın İbranicesi olarak yer almakta ve "Kûş topraklarının" Dicle ve

¹¹⁵ Abanes, 286; Mustafa Bıyık, "Hıristiyan Teolojisinde Deccal", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 6, sy. 11, 2007, s. 70.

¹¹⁶ Boyer, 155.

¹¹⁷ Boyer, 155-156.

¹¹⁸ Fruchtenbaum, 111; Boyer, 157.

¹¹⁹ Boyer, 163.

¹²⁰ Bıyık, 69.

¹²¹ Ancak, Hezekiel 38'i Gog'un İsrail'den önce İran'a saldıracağı şeklinde yorumlayanlar bulunmaktadır. Rusya'nın İran'ı ele geçirmek için Afganistan'a saldırmasının bir kehanet gerçekleşmesi şeklinde yorumlayanlar olmuştur. Bkz. Abanes, 287.

¹²² Lindsey, 67.

Fırat Nehirleri'ne yakın bir bölgede olduğu ifade edilmektedir (Yaratılış, 2:13). Lindsey'e göre, Kûşlular ile sadece Etiyopyalılar değil, İsrail'in işgali için Rusya ile ittifak kuracak pek çok Afrika ülkesi kastedilmektedir.¹²³ Üçüncü müttefik Libya'nın İbranice karşılığı olan Pût'tur ve bununla Kuzey Afrika ülkeleri kastedilmektedir.¹²⁴ Rusya'nın dördüncü müttefiki Gomer, doğu Avrupa ülkelerine, son müttefik Togarmah ise Rusya'nın güneydoğusundaki Kazaklar'a ya da Ermenistan'a yorulmaktadır.¹²⁵ Rusya ve müttefikleri güçlü bir ordu oluşturacak ve İsrail'in dağlarına saldıracaklardır. Ancak Tanrı'nın müdahalesi olarak kabul edilecek bir olayla bu ordular ve ülkeleri tamamen yok edileceklerdir.¹²⁶ Gökten yağan kükürt Gog ve ordusunu imha edecek ve Rusya, "Tanrı'nın seçilmiş kullarını lanetleyenlere lanet edeceği" şeklindeki vaadinin (Yaratılış, 12:3) muhatabı olacaktır.¹²⁷

5. Roma İmparatorluğu'nun Canlanması ve Dünya Hükümeti

Evanjelicler, kıyamet zamanı yaklaştığında dünya sisteminin mevcut durumundan çok daha farklı bir hal alacağına inanmaktadırlar. Bu kanaate göre ahir zamanda dünya, Deccal'ın hakimiyetindeki Batı Bloğu (Daniel, 7:8); Rusya, bazı Kuzey Afrika ülkeleri ve Ortadoğu devletlerinin oluşturduğu Kuzey-Güney Bloğu, yani Gog ve müttefikleri (Daniel, 11:40-41; Hezekiel, 38) ve "doğunun kralları" olarak bahsedilen Doğu Bloğu (Vahiy, 16:12) olmak üzere üç bloğa ayrılacaktır. Daniel Kitabı'nda "on boynuz"dan bahsedilmekte ve bu tabir ahir zamanda ortaya çıkacak on krallık şeklinde yorumlanmaktadır (7:24). Pek çok Evanjelic, Batı Bloğu'nu oluşturmak için bu on krallığın ittifak kuracağını ve böylece Roma İmparatorluğu'nu canlandıracaklarını düşünmektedir (Vahiy, 13:1; 17:3).¹²⁸ Bu düşünceye göre, on krallık, on devletli bir

¹²³ Lindsey, 67-68.

¹²⁴ Lindsey, Pût'un Libya'nın İbranice karşılığı olduğunu (Lindsey, 69); Strong ise bu kelime ile bir Pers kabilesinin özel adının kastedildiğini belirtmektedir (Strong, 576).

¹²⁵ Lindsey, 69-70.

¹²⁶ Lindsey, 71.

¹²⁷ Walvoord, *Oil*, 129. Rusya'nın bu işgalinin Felaketler Dönemi öncesi, ortası, sonrasında gerçekleşebileceği ya da hiç gerçekleşmeyeceği şeklinde görüşler mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fruchtenbaum, 117-125.

¹²⁸ Bu kanaate göre, tarihsel Roma'nın on krallıklı bir sisteminin mevcut olmamasından dolayı, on krallığın ittifakıyla kurulmuş bir Roma İmparatorluğu'nun, gelecekte vaki olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla Daniel Kitabı'nın hem geçmişte var olmuş hem de gelecekte yeniden canlanacak Roma İmparatorluğu'ndan bahsettiği iddia edilmektedir. Öte yandan, on krallık ve yeni Roma'nın zamansal konumu açısından farklı kanaatlerden de bahsedebiliriz. Örneğin Fruchtenbaum, on krallığı oluşturacak bir imparatorluktan değil, dünyaya hakim olacak bir hükümetin kurulmasından sonra

konfederasyon oluşturarak, yeni Roma İmparatorluğu'nu -eskisiyle coğrafi olarak tamamen aynı bölgede olmasa da- Roma'nın kültür ve geleneklerini yansıtabilecek biçimde kuracaktır.¹²⁹ Bu imparatorluk demokratik cumhuriyet sistemiyle yönetimine başlayacak ancak daha sonra diktatörlüğe geçecektir. Kitab-ı Mukaddes'teki kehanetleri yorumlayan Evanjelistler, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (daha sonra Avrupa Birliği) kurulması ile ulusların ittifak kurarak Roma İmparatorluğu'nu canlandıracağı yönündeki ilahi öngörülerin gerçekleştiğini düşünmüşlerdir.¹³⁰ On krallık haline geleceğine inanılan Avrupa Birliği'ni, sonradan ortaya çıkacak güçlü ve karizmatik bir lider, yani Deccal birleştirerek tek bir imparatorluk haline getirecek, topraklarını genişletmeye çalışacak ve gün geçtikçe daha güçlü bir konuma gelecektir.¹³¹ Bu liderin güç gösterilerine on krallıktan üçü karşı çıkacak ve bunun sonucunda tahtlarından indirilecekler (Daniel, 7:24), yerlerine başkaları geçecek ve böylece on krallık ona itaat edecek ve direnmeyecektir.¹³²

Avrupa ve Deccal'ın ilişkilendirilmesi 19. yüzyılın ilk yarısına kadar geri götürülmektedir. Bu yıllarda Avrupa'nın dinden uzaklaştığı yönündeki düşünceler ahir zamanın yaklaşması olarak yorumlanmıştır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra ise bu söylem sistematikleşmiş ve önemli Evanjelist isimlerle popülerlik kazanmıştır.¹³³ Deccal ve Avrupa'nın birbiriyle ilişkilendirilmesinin çarpıcı bir örneğini, Steve Terrell'in, *The 90's: Decade of the Apocalypse* isimli kitabının kapağında görmek mümkündür. Burada Avrupa haritasının merkezinde, kafasında boynuzlar bulunan bir insan figürü, Avrupa haritasının ardında saklanır gibidir ve kapakta "Avrupa Ekonomik Topluluğu - Son başladı" şeklinde bir yazı bulunmaktadır:

burada on krallığın ortaya çıkacağını ve bu krallıkların sadece Avrupa merkezli olmayacağını, bütün dünyaya yayılacağını iddia etmektedir. Bkz. Fruchtenbaum, 126.

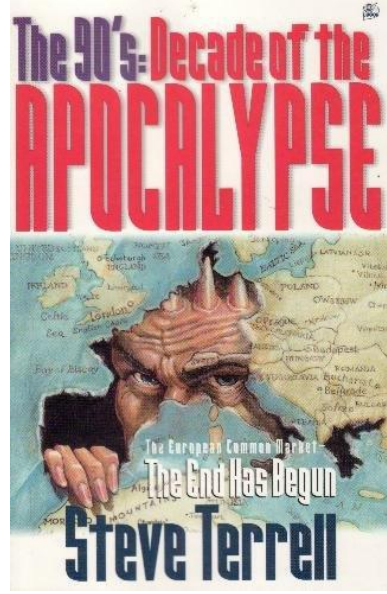
¹²⁹ Lindsey, Bölüm 8.

¹³⁰ Mark Hitchcock, *The End: A Complete Overview of Bible Prophecy and the End of the Days*, Tyndale House Publishers [e-kitap, 2012], Bölüm 19: The Rise of the Group of Ten.

¹³¹ Lindsey, tarih boyunca pek çok Hıristiyanın Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak için çabalamasından bahsetmekte ve Şarlman, Napolyon ve Hitler'i örnek göstermektedir. Ancak ona göre, Tanrı'nın başka planları olduğundan, bu isimler amaçlarına ulaşamamışlardır. Bkz. Lindsey, Bölüm 8: Rome On the Revival Road.

¹³² Hitchcock, Bölüm 19: Three Stages of the Roman Empire to Come.

¹³³ Orestis Lindermyer, "The Beast of the Revelation"; *Etnofoor*, c. 28, sy. 2, s. 36.



Tablo 3: Avrupa ve Deccal¹³⁴

Pek çok Amerikalı fundamentaliste göre, seküler gücün ikonu haline gelen Avrupa Birliği'nin¹³⁵ ahir zamanda gücünü arttırması ve birliğe karşı olanları gücüyle korkutur hale gelmesi gerekmektedir. Öte yandan Avrupa Birliği'nin on üyeden oluşmaması meselesi ise onları tedirgin etmemektedir: "Oldukça eminim ki her şeye gücü yeten Tanrı, kehaneti sayı ve harf bakımından tam olarak gerçekleştirmek için son durumda Avrupa Birliği'nin üye sayısını değiştirme gücüne sahiptir."¹³⁶

6. Deccal/Mesih-karşıtı (Anti-christ)

Deccal düşüncesi, kıyametin yaklaştığını gösteren bir alamet olma ve Felaketler Dönemi'nde oynayacağı rol açısından kıyamet senaryosunda oldukça merkezi bir role sahiptir. Bu yüzden Deccal'ın kim olduğu, günümüzde hayatta olup olmadığı ve dünya hakimiyetini ne zaman ele geçireceği gibi sorular oldukça erken dönemlerden itibaren Hıristiyanların zihinlerini meşgul etmiştir. Deccal'ı ifade etmek için kullanılan İngilizce *antichrist* kelimesi (Grekçe *antichristos*), Kitab-ı Mukaddes'te yalnızca Yuhanna'nın Mektupları'nda karşımıza çıkmaktadır (1. Yuhanna, 2:18-22; 4:3; 2. Yuhanna, 7). Yuhanna'da bu ifade, hem tekil hem de çoğul formda kullanılmış ve daha önceden de *antichrist*ların, yani Deccalların dünyada bulunmuş oldukları belirtilmiştir. Bu anlamda

¹³⁴ Steve Terrell, *The 90's: Decade of the Apocalypse*, Bridge Logos Pub, 1992.

¹³⁵ Lindermayer, 28.

¹³⁶ Jeffrey, *Messiah*, Frontier Research Publications, 1991, s. 76.

Deccal, Baba Tanrı ve İsa Mesih'i inkar eden yalancılar olarak tanımlanmış (1. Yuhanna, 2:22) ve "Deccal'ın ruhunun şimdiden dünyada olduğu" vurgulanmıştır (1. Yuhanna, 4:3). Dolayısıyla, Yuhanna'nın bahsettiği mesih-karşıtı, tek bir özel şahıs ya da hükümdar için değil, İsa'nın tanrılığını kabul etmeyen herkesi kapsayan bir tabir olarak kullanılmıştır. Bu anlamda Deccal her dönem var olmuştur.¹³⁷ Öte yandan, özel anlamda ise, tek bir şahıs olan ve son saatin, yani ahir zamanın da bir göstergesi olarak düşünülen Deccal kastedilmektedir (1 Yuhanna, 2:18). Özel ve tek bir şahıs olarak Deccal'ı ifade eden mesih-karşıtı tabiri Kitab-ı Mukaddes'te nadiren bulunsa da, bu tabir dışında, Deccal'ı ifade ettiği düşünülen *küçük boynuz* (Daniel, 7:8), *sert yüzlü kral* (Daniel, 8:23), *gelecek prens* (Daniel, 9:26), *yok edici önder* (Daniel, 9:27), *inatçı kral* (Daniel, 11:36), *günahkar adam* (2. Selanikliler, 2:3), *yasa tanımaz* (2. Selanikliler, 2:8), *denizden çıkan canavar* (Vahiy, 13:1), *değersiz çoban* (Zekeriya, 11:17)¹³⁸ gibi ifadelerden bahsetmek de mümkündür.

Deccal, Şeytan'ın doğaüstü güçlerle donattığı kötü ruhlu bir beşerdir.¹³⁹ Bu kişi muhteşem bir hitap gücüne sahip olacak (Daniel, 7:8, Vahiy, 13:5) ve böylece insanları hipnoz ederek kendisine inandırmayı başaracaktır.¹⁴⁰ Deccal, Tanrı'yı ve Mesih'i inkar etmesinden dolayı günahkar bir kimse olacak; kendisine biat edilmesini sağlamak için hipnoz gücü yanında rüşvet ve yalanı kullanacak; sadece Hıristiyanların değil, tüm dinlerin tanrılarına meydan okuyacaktır.¹⁴¹ Ayrıca Deccal, *belirlenen zaman ve yasaları değiştirmeyi amaçlayan* (Daniel, 7:25) kötü niyetli bir devrimci, tarihin görüp göreceği en büyük anti-semitik olarak da nitelenmektedir.¹⁴² Deccal'ın son derece kıvrak zekalı olacağına, çeşitli olağanüstü haller göstereceğine ve azizlere savaş açacağına inanılmaktadır. Deccal'ın muazzam bir güç sahibi olacağına ilişkin kanaatlerden hareketle, onun tek bir şahsiyete işaret etmesine rağmen yardımcılarının da bulunacağı dolayısıyla bireysel değil kolektif bir gücü olacağı da belirtilmektedir.

Hıristiyanlar, Deccal'ın ortaya çıkışı ile ilgili tahminlerini onun kimliğini tespit etmeye çalışarak belirlemişlerdir. İlk üç yüzyılda Deccal kavramı Şeytan ile iç içe bir

¹³⁷ Cengiz Batuk, *Tarihin Sonunu Beklemek*, İz Yayıncılık, 2003, s. 286-287.

¹³⁸ Fruchtenbaum, 205; Tim LaHaye - Ed Hinson, *The Essential Guide to Bible Prophecy*, Harvest House Publishers [e-kitap], 1982, 6. Bölüm: The Rise of the Antichrist/Titles of Antichrist.

¹³⁹ Didi Herman, "The New Roman Empire: European Envisionings and American Premillennialists", *Journal of American Studies*, c. 34, sy. 1, Cambridge University Press, 2000, s. 29.

¹⁴⁰ Boyer, 279.

¹⁴¹ Ted Daniels, *A Doomsday Reader*, New York University Press, 1999, s. 97.

¹⁴² Daniels, 95.

şekilde yorumlanmış, hatta bu iki varlığın tamamen aynı olduğunu savunanlar olmuştur.¹⁴³ Deccal'ın şeytanla ilişkilendirilmesi ve şeytanın aracı ve Mesih'in baş düşmanı olarak görülmesi nedeniyle, Kilise'nin ilk zamanlarında Hükümdar Nero, daha sonra da Roma İmparatoru Caligula Deccal olarak nitelenmiştir.¹⁴⁴ 4. yüzyılın başında Deccal'ın Kilise içinden çıkabileceği düşüncesi ortaya çıkmış, sonrasında Papa'nın Deccal olduğu noktasında birtakım kanaatler peyda olmuş ve bu fikre Protestanlar da katılmışlardır.¹⁴⁵ Ortaçağ'da Deccal'ın kimliği konusundaki düşünceler yabancı düşman fikri etrafında geniş bir alana yayılmıştır. Söz gelimi heretiklerin, Yahudilerin, Müslümanların ya da Türklerin Deccal olduğuna inanılmıştır.¹⁴⁶ Sonraki yüzyıllarda, Deccal ile ilgili kanaatler, önceki düşünceleri de kapsayacak biçimde çok daha geniş bir yelpaze oluşturmuştur. Örneğin 19. ve 20. yüzyıllarda Kitab-ı Mukaddes münekkileri, Deccal'ı Antiok Epiphanes ya da Nero gibi tarihsel kişiliklerle özdeşleştirmişlerdir. Buna mukabil, papalığın komünizm karşıtı görüşleri, Papa'nın Deccal olduğu noktasındaki kanaatlerde görece bir azalma meydana getirmiştir. Ancak yine de bazı Hıristiyanlar Papa'yı Deccal olarak göstermeye devam etmişlerdir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası Deccal'ın kimliğiyle ilgili farklı pek çok yorumdan bahsetmek mümkündür. Moşe Dayan, Enver Sedat, Sun Myung Moon, İspanya Kralı Juan Carlos, John Kennedy¹⁴⁷, Henry Kissenger, Ronald Wilson Reagan, Napolyon, Hitler, Gorbaçov, Saddam Hüseyin gibi siyasi isimler Deccal olarak isimlendirilmişlerdir.¹⁴⁸ Özellikle Amerika'nın dinî ve kültürel tarihine işaret eden Fuller'e göre Deccal düşüncesi, Amerikalıların, kendilerini mutlak iyi ve düşmanlarını mutlak kötü olarak gören mitolojik yaklaşımının tarihsel bir takıntısını ortaya çıkartmaktadır.¹⁴⁹ Örneğin, sömürge döneminde, Amerikalıların gözünde Deccal Kızılderililer idi; zira onlar, Amerikalıların ve (kendilerini Tanrı'nın kutsadığını düşünmelerinden hareketle) ilahi

¹⁴³ Robert C. Fuller, *Naming the Antichrist The History of an American Obsession*, Oxford University Press, 1996, s. 31.

¹⁴⁴ Fuller, 3-4.

¹⁴⁵ Boyer, 274.

¹⁴⁶ Roberto Rusconi, "Antichrist and Antichrists", *The Encyclopedia of Apocalypticism*, ed. Bernard McGinn - John J. Collins - Stephen J. Stein, The Continuum Publishing Group, 2000, s. 290.

¹⁴⁷ John Kennedy'nin mecliste 666 oy alması Deccal olduğu noktasında bir delil olarak kullanılmış. Cenazesinde bazı insanların Kitab-ı Mukaddes'teki kehanetleri gerçekleştirmesi için tabutundan canlanıp kalkacağı şeklindeki inançlarından bahsedilmektedir. Bkz. Boyer, 275.

¹⁴⁸ Hıristiyan tarihinde Deccal ile ilgili farklı kanaatlerin ayrıntılarını görmek için bkz. Fuller, s. 14-39; Bernard McGinn, *Visions of the End*, Columbia University Press, 1972; Boyer, 274-275.

¹⁴⁹ Fuller, 4.

planın önünde bir engel olarak görülüyorlardı. Daha sonraları ise Amerika'nın kendisine tehdit olarak algıladığı modernizm, Roma Katolik Kilisesi, Yahudiler, sosyalizm ve Sovyetler Birliği vb. Deccal olarak tanımlanmıştı. 20. yüzyılda fundamentalistlerin, Deccal ile ilgili yorumlarını Müslüman dünyası, feminizm, sekülerizm gibi kendileri için tehdit oluşturan kavramlar üzerinden oluşturduklarını söyleyebilmek mümkündür.¹⁵⁰ Dolayısıyla, Bernard McGinn'in ifadesiyle "Deccal'ın tarihi, Hıristiyanlığın ya da en azından Hıristiyanların nefret ve korkularının tarihi olarak anlaşılabilir."¹⁵¹ Netice itibariyle Deccal'ın tam olarak kim olacağı konusu gizemini korumaktadır. Bununla birlikte, Deccal'ın Avrupalı olacağı noktasında da kısmen bir ittifak olduğundan bahsedilmektedir.¹⁵² Evanjelicler açısından ise Deccal'ın kimliğini tespit edip tahminlerde bulunmak kehanete zarar verebilecek bir durum oluşturabilir. Bu anlamda onlar, Deccal'ın ahir zamanda ortaya çıkacak, Antiok ve Nero'ya benzer bir kişiden bahsetmektedirler.¹⁵³ Deccal'ın kimliği gibi milliyeti hakkında da kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Deccal'ın yeni Roma İmparatorluğu'nun lideri ve Mesih'in baş düşmanı olacağından hareketle bazı Evanjelicler onun Yahudi olmaması gerektiğini düşünmektedirler. Buna karşın Deccal'ın, Yahudilerin beklediği ve Hıristiyanların sahte kabul edeceği Mesih olması durumundan hareketle, onun Yahudi olması gerektiği de dile getirilmektedir. Yeni Ahit, Deccal'ın milliyetinden bahsetmemektedir. Deccal'ın Yahudi olacağını savunanlar Yahudilerin bekledikleri Mesih'in, Deccal olduğunu iddia etmektedirler. Kitab-ı Mukaddes'te, Deccal'ın Yahudilerle antlaşma yapacağı açıklanmakta, ancak Mesih olarak kabul edileceğinden söz edilmemektedir.¹⁵⁴ Deccal'ın gentile olmasına Kitab-ı Mukaddes'te açıkça değinilmemiştir. Ancak Kutsal Kitab'ın Deccal tipoloji örneği olarak bir gentileyi, yani Antiok Epiphanes'i vermesinden hareketle, Deccal'ın da gentile olacağı sonucuna varılmaktadır. "Deniz" kavramının Kitab-ı Mukaddes'te her zaman gentilelerle ilgili olarak kullanıldığı iddia eden Evanjelicler, Vahiy Kitabı'nda denizden çıkacak bir varlık olduğu açıklanan "canavar" ifadesini (13:1) Deccal olarak yorumlamaktadırlar. Dolayısıyla her ne kadar aralarında

¹⁵⁰ Fuller, 4-5.

¹⁵¹ Herman, 29 (Bernard McGinn, *Antichrist: Two Thousand Years of the Human Fascination with Evil*, Harper, 1994, s. 3'ten naklen).

¹⁵² Boyer, 276.

¹⁵³ Boyer, 273.

¹⁵⁴ Fruchtenbaum, 206-210.

Deccal'ın Yahudi olacağını iddia edenler bulursa da¹⁵⁵, Evanjelistlerin genel kanaatinin Deccal'ın gentile, hatta Roma kökenli olacağı yönünde olduğunu söylemek mümkündür.

Deccal'ın kimliği ve milliyeti konusundaki kanaatlerin aksine kişilik özellikleri ve dünyadaki faaliyetleri hakkında Hıristiyanlar arasında görece bir uzlaşmadan bahsetmek mümkündür. Buna göre, Deccal dünya üzerinde siyasi, dinî ve ekonomik olmak üzere üç yönlü bir hakimiyet kuracaktır. Siyasi hakimiyeti, Roma İmparatorluğu'nun yeniden canlanması ve on krallığın lideri olması ile başlayacaktır. Deccal siyasi ve ekonomik gücünü büyütmeye güdülüdür. Bu amaç uğruna önemli başarılar gerçekleştirecek; fetihler yapacak; böylece gitgide daha fazla insana ve devlete hakim olacaktır. Şeytani güçlerin yardımıyla on krallığın lideri olarak dünya hakimiyetini eline geçirecek olan Deccal başlangıçta, İsrail'i koruyacak, Ortadoğu'daki sorunları çözecek ve dünyaya barış getirecektir.¹⁵⁶ Bu dünya lideri, öldürücü bir baş yaralanmasını atlatacak ve dünyanın kurtarıcısı olarak kendisine ibadet edilecektir. Siyasi ve ekonomik gücünü birleştirmesiyle Deccal, liberal Hıristiyanlık içinde başlayarak evrensel Kilise'de de birtakım etkilerde bulunacaktır. Bunun sonucunda Deccal, Gerçek Kilise'nin bir taklidini üretecek ve sonucunda satanizm, yeni dinî hareketler, seküler hümanizm karışımı¹⁵⁷ ve astroloji, büyü, uyuşturucu kullanarak akli bulandırma gibi pratikleri bulunan bir din ortaya çıkaracaktır. Bu dinin, dünyanın bütün dinlerinin senteziyle monizme dayalı bir felsefi din olacağı düşünülmektedir.¹⁵⁸ Deccal'ın dinine ve otoritesine boyun eğenlere onun krallığında önemli statüler ve yetkiler verilecek, yeni ele geçirilen topraklar itaat edenler arasında bölüşürülecektir.¹⁵⁹ Deccal, hâkim olduğu bölgelerde kendisine inananları işaretlemek için 666¹⁶⁰ rakamını kullanacaktır. Deccal'ın hakimiyetini kabul edenlere vurulacak bu mühür bir nevi ticari kimlik hükmünde olacak, bu mühür bulunmayan kimseler alışveriş yapamayacaktır (Vahiy, 13:17). Siyasi, ekonomik ve dinî hakimiyeti ele geçiren Deccal, her ne kadar başlangıçta

¹⁵⁵ Örneğin Amerikalı merhum Evanjelist Jerry Falwell, Deccal'ın bir Yahudi olacağını iddia etmektedir. Bkz. Grace Hallsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, çev. Mustafa Acar - Hüsnü Özmen, Kim Yayınları, 2003, s. 37.

¹⁵⁶ Wojcik, 39.

¹⁵⁷ Glenn W. Shuck, *Marks of the Beast*, New York University Press, 2004, 48-49.

¹⁵⁸ Daniels, 95.

¹⁵⁹ Fruchtenbaum, 215.

¹⁶⁰ İbranicede her harfin sayısal bir değeri bulunmaktadır. Mesela İsa Mesih'in isminin rakamsal değeri 749'dur. Bu sayı da Deccal'ın adını, yani ismin rakamsal değerini ifade etmektedir.

İsrail'i koruyup kollayacak olsa da gücünü iyice arttırması ile yedi yıllık Felaketler Dönemi'nin ikinci yarısı başlayacak ve bu süreçte Deccal'ın Yahudilere karşı tutumu değişecektir. Deccal'ın bu dönemdeki faaliyetleri “Büyük Felaketler Dönemi” başlığı altında ele alınacaktır.

7. Sosyal Değişimler ve Kötülüklerin Artması

Evanjellere göre Mesih'in dönüşü ile yeni dünya düzeni kurulmadan önce, eskisinin ortadan kalması gerekmektedir. Bu yüzden göğe yükseliş anlatılarında kurtulanların sevinçlerinden çok geride kalanların içinde kaldıkları felaketlerden bahsedilmektedir.¹⁶¹ Kitab-ı Mukaddes, dünyanın sonu yaklaştığında zor günler yaşanacağından, insanların “kendini beğenmiş, para düşkünü, övünge, kibirli, küfürbaz, anne-baba sözü dinlemez, nankör” vb. bir hal alacağından bahsetmektedir (2 Timoteos 3:1-6). Tarihin her döneminde bu tür insanların bulunduğu bir dünyadan bahsetmek, dolayısıyla da şeytani güçlerin kainatta bir şekilde bulunduğunu söyleyebilmek mümkündür. Evanjellere göre, kıyametin alameti sayılabilecek olan durum, bu kötülüklerin dünya üzerinde yaygınlaşarak hüküm sürmesidir.¹⁶² Zina, büyücülük, öfke, haset, küfür, cinayet, uyuşturucu kullanımı gibi faaliyetler dünyada yaygınlaşan kötülüklerden kabul edilmektedir. Bunların haricinde, aile yapılarının parçalanması da kıyamet alameti olarak görülmekte ve gençlerin ebeveynlerinden nefret etme oranının artışı geleceğin en önemli problemlerinden biri olarak görülmektedir.¹⁶³ Öte yandan bazı düşünce akımları da Evanjellere göre kıyamet alameti sayılan kötülükler arasındadır. Bunların başında Tekvin'de anlatılan yaratılış hadisesine aykırı olmasından hareketle Darwinizm'in şeytani bir düşünce olduğu düşünülmekte ve yaygınlaşması ahir zaman alameti olarak telakki edilmektedir.¹⁶⁴ Darwinizm yanında, satanizm, okültizm, paganizm ve yeni dinî hareketler gibi akımlar da dünyayı kıyamete yaklaştırmaktadır.¹⁶⁵

¹⁶¹ Boyer, 255.

¹⁶² Lindermayer, 32.

¹⁶³ Boyer, 256.

¹⁶⁴ Lindermayer, 33.

¹⁶⁵ Lindermayer, 33.

B) GÖĞE YÜKSELİŞ (RAPTURE)

Evanjeliklere göre büyük felaketlerin yaşanacağı kıyamet sürecinin yaklaştığını haber veren alametler bulunduğu bir önceki bölümde bahsedilmişti. Bu bölümde anlatılacak olan göğe yükseliş hadisesinin ise herhangi bir alamet olmadan ansızın gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Bu doktrine göre; bütün gerçek Hıristiyanlar Mesih ile semâda buluşmak için dünya sahnesinden silinecek ve geride kalan herkes onların birden kaybolmasıyla şaşkına dönecektir.¹⁶⁶

1. Etimoloji ve Tanım

Türkçeye ‘göğe yükseliş’, ‘taşınma’ ya da ‘sevinç günü’ şeklinde çevirisi yapılan *rapture* ahir zamandaki felaketler başlamadan hemen önce inananların aniden gözden kaybolup göğe yükseleceklerine ilişkin söz konusu inancı ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak bu kelime İngilizce Kitab-ı Mukaddes çevirilerinde yer almamaktadır. Göğe yükseliş doktrininin etimolojik kökeni 1. Selanikliler 4:17’deki ‘Rabbi havada karşılamak üzere *bulutlar içinde alınıp götürüleceğiz...*’ ifadesinde yer alan¹⁶⁷ ve ‘zorla almak’, ‘kaçırmak’, ‘alıp götürmek’ gibi anlamlara gelen Grekçe ‘ἀρπάζω’ (*harpazo*) kelimesidir.¹⁶⁸ Bu kelime, Kitab-ı Mukaddes’in Latince tercümesine ‘rapiemur’ şeklinde geçmiş ve buradan İngilizce ‘rapture’ kelimesi gelişmiştir.¹⁶⁹ Dolayısıyla ‘göğe yükseliş’ ifadesi bir doktrin adı olarak Kitab-ı Mukaddes’te bulunmamaktadır. Kavramın İngilizce tercümelerde bulunmamasının doktrine inananları hayal kırıklığına uğratmaması gerektiğini düşünen Tim LaHaye’e göre, söz konusu doktrin için kullanılan terim her ne kadar sonradan ortaya çıkmış Latince kökenli bir kelime de olsa doktrinin temeli Kitab-ı Mukaddes’te bulunmaktadır. 1. Korintliler 2:7-10’da Tanrı’nın saklı bilgeliğinden gizemli bir şekilde söz edilmekte, önceki çağın insanların bu gizemi anlayamadıkları, ancak daha sonra Pavlus ve takipçilerine bu gizemin açıklandığı ifade edilmektedir. Kitab-ı Mukaddes’teki bu

¹⁶⁶ Irvine H. Anderson, *Biblical Interpretation and Middle East Policy: The Promised Land, America, and Israel, 1917-2002*, University Press of Florida, 2005, s. 19.

¹⁶⁷ Grant R. Jeffrey, *Apocalypse*, WaterBrook Press, 2004, s. 80.

¹⁶⁸ Barclay M. Newman, *A Concise Greek-English Dictionary of the New Testament*, Hendrickson Publishers, s. 25.; Aynı kelime Yuhanna 10:12’de ‘kurdun koyunları kapması’ anlamında kullanılmaktadır.

¹⁶⁹ Jeffrey, 81; Mark Reasoner, “What Does the Bible Say About the End Times?”, *Rapture, Revelation, And the End Times*, ed. Bruce David Forbes - Jeanne Halgren Kilde, Palgrave Macmillan, 2004, s. 80.

ifadeden hareketle LaHaye göğe yükselişin Tanrı'nın saklı bilgeliğine ilişkin olduğunu ve bu bilgiye ancak Kitab-ı Mukaddes'i düzgün bir şekilde anlayabilme istidadı olanların erişebileceğini düşünmektedir.¹⁷⁰

2. Göğe Yükseliş Düşüncesinin Tarihi Gelişimi

Kitab-ı Mukaddes araştırmacılarının birçoğu göğe yükseliş doktrininin 19. yüzyıla kadar Hıristiyanlık teolojisinin önemli unsurlarından biri olarak görülmediğini, bu doktrini öne çıkaran kişinin John Nelson Darby olduğunu savunmaktadır. Ancak, Darby'nin kehanetlerin gerçekleşeceğine yönelik vurgusu daha erken dönem Hıristiyanların eskatolojik görüşlerini de yansıtmaktadır. Sözgelimi göğe yükseliş doktrini Increase Mather (1639-1723)¹⁷¹ gibi daha erken dönem yorumcuların yazılarında da yer almaktadır.¹⁷² Bu doktrin söz konusu olduğunda Darby'yi öne çıkaran husus ise onun bu doktrini daha tutarlı bir hale getirmesi, Kitab-ı Mukaddes'ten getirdiği delillerle doktrini güçlendirmesi, yazılarında, vaazlarında ve misyon seyahatlerinde sıklıkla kullanması olmuştur.¹⁷³ Tıpkı dispensasyonizm düşüncesinde olduğu gibi, Darby'nin fikirleri *Scofield Reference Bible*'ın yazarı Cyrus I. Scofield'da gelişmiş ve 20. yüzyılda göğe yükseliş doktrini büyük ölçüde bilinmeye başlamıştır. 21. yüzyılda *Left Behind* serisi yazarları Tim LaHaye ve Jerry Jenkins gibi isimler doktrine büyük popülerlik kazandırmıştır.¹⁷⁴ İkisinin beraber kaleme aldıkları 12 serilik roman dizisi *Left Behind*, Mesih'in gelişini iki aşamalı olarak anlatmaktadır. İlk aşamada Mesih görünmez olarak gelip kendi kilisesini Felaketler Dönemi'nden kurtaracak, yani göğe yükselişi gerçekleştirecektir. Mesih, ikinci aşamada ise 7 yıllık Felaketler Dönemi sürecinde sonradan Hıristiyan olmuş olanlara ikinci şansı verecek ve Armageddon'da düşmanlarıyla savaşacaktır.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Reasoner, 80.

¹⁷¹ Boston Kuzey Kilise'sinin İrlandalı papazıdır. Salem Cadı Mahkemeleri'nde aktif rol almıştır.

¹⁷² Boyer, 88.

¹⁷³ Boyer, 88.

¹⁷⁴ "Rapture", *The Encyclopedia of World Religions*, ed. Robert S. Ellwood, Gregory D. Alles, Infobase Publishing, 2007, s. 373-374.

¹⁷⁵ Steve Wohlberg, *End Time Delusions*, Destiny Image Publishers, 2004, s. 21.

3. İsa'nın İkinci Gelişi ve Göğe Yükseliş

Evanjeliclerin göğe yükseliş doktrini için dayanak olarak gösterdikleri Kitab-ı Mukaddes pasajlarının anlaşılmasında göğe yükseliş ile İsa'nın ikinci gelişi olayları arasındaki ayrımın belirtilmesi büyük önem taşımaktadır. Zira Evanjelicleri Kitab-ı Mukaddes'i yorumlama noktasında ana akım Hıristiyanlıktan ayıran temel noktalardan biri bu iki olay arasında ayrıma gitmeleri ve pasajları bu ayrıma göre yorumlamalarıdır. Göğe yükseliş doktrinini savunmak için temel pasaj olarak kullanılan Selaniklilere 1. Mektup 4:16'da "ilk olarak Mesih'te ölmüş olanlar diriltilecek" denilmektedir. John N. Darby bu cümleyi literal bir şekilde yorumlamış, iki kez İkinci Geliş'in olacağına kani olarak, Mesih'in Kilise'si "için" geri dönmesi ile Kilise'si "ile" dönmesi arasında bir ayrım olduğunu iddia etmiştir.¹⁷⁶

Göğe yükseliş ile ikinci gelişin farklı olaylar olarak düşünülmesinde dispensasyonalist düşüncenin de etkisi vardır. Darby'nin sistemleştirdiği dispensasyonalist görüşe göre tarihin içinde bulunduğumuz dönemi M.S. 70 yılında Kudüs'ün düşmesiyle başlayan ve inananların göğe yükselişi ile sona erecek olan dönemdir.¹⁷⁷ Buna göre İsa'nın birinci geri gelişi inananları göğe yükseltecek ve ardından yaşanacak yedi yıllık Felaketler Dönemi ile içinde bulunduğumuz çağ sona erecektir. İsa'nın ikinci geri gelişi ise yeni bir dönemin başlangıcı yani bin yıllık krallığın kurulması ile ilgilidir.

Dispensasyonalistler, göğe yükseliş ve ikinci gelişin birbirlerinden tamamen farklı iki olay olduğuna ve bu iki olayın aynı anda gerçekleşmeyeceğine yönelik iddialarını desteklemek için Kitab-ı Mukaddes pasajlarına başvurumaktadırlar. LaHaye, Titus 2:13'te geçen "*Mübarek umudumuzun gerçekleşmesini, ulu Tanrı ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in yücelik içinde gelmesini bekliyoruz.*" ifadesindeki umudun göğe yükseliş umudu olduğunu ve bunun ikinci gelişten farklı olarak yorumlanması gerektiğini düşünmektedir. Zira LaHaye söz konusu ifadeyi iki olay arasına 've' bağlacı ekleyerek "*Mübarek umudumuzun gerçekleşmesini ve ulu Tanrı ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in yücelik içinde gelmesini bekliyoruz.*" şeklinde okumaktadır.¹⁷⁸ Ana akım Hıristiyanlar

¹⁷⁶ Landes, 227.

¹⁷⁷ Anthony C. Thiselton, *1&2 Thessalonians Through the Centuries*, Wiley-Blackwell, 2010, s. 144.

¹⁷⁸ Reasoner, 83.

ise bu cümlede tek bir umuttan söz edildiğini, bunun da İsa'nın ikinci gelişi olduğunu düşünmektedirler.¹⁷⁹

Göge yükseliş doktrinini savunanlara göre, bu iki olay arasında amaçları açısından da birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Göge yükseltilmenin iki temel amacı olduğundan bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi korkunç felaketlerin yaşanacağı Deccal hâkimiyeti döneminden inananları muhafaza etmektir. İkincisi ise, inananların dünyevi bedenlerinden sıyrılarak ebedî bedenlerine kavuşmalarıdır.¹⁸⁰ Filipililere Mektup'unda Pavlus inananların göge yükseliş sırasında kavuşacakları bedenın İsa'nın mezardan dirildiği zaman sahip olduğu bedene benzer olacağını belirtmektedir.¹⁸¹ Grant R. Jeffrey'e göre bu beden ölümsüz, bozulmaz, çürümez; acı, yaralanma ya da hastalığın söz konusu olmadığı bir bedendir. Göge yükseliş ile bedenler ölümsüzleşecek ve Mesih ile sonsuza dek hüküm sürmeye elverişli hale gelecektir. Göge yükseliş 'Tanrı'nın çocuklarına görkemli bir özgürlük' vermesi ve onlardaki beden esaretinin kaldırılmasıdır (Romalılar, 8:21).¹⁸² İsa Mesih'in İkinci gelişinin amacı ise kendi ordusuyla düşmanlarını yok etmektir. Mesih, Deccal'ı hüsrana uğratmak, Şeytan'ı hapsedmek ve bin yıllık krallığı kurmak için geri gelecektir.¹⁸³ Dolayısıyla dispensasyonalistler bu iki olay arasındaki amaç farklılıklarına değinerek olayların mahiyetinin de farklı olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca göge yükselişin sadece Hıristiyanlara has ve gizli olacağı, İkinci Geliş'e ise herkesin şahit olacağı da iki olay arasındaki farklılıklardan biri olarak zikredilmektedir. Dolayısıyla, dispensasyonalistlere göre göge yükselme ve Mesih'in ikinci gelişi amaçları, mekânları, katılımcıları ve gerçekleşme zamanları birbirinden tamamen farklı iki olaydır.

¹⁷⁹ Reasoner, 83.

¹⁸⁰ "Kardeşler, şunu demek istiyorum, et ve kan Tanrı'nın Egemenliği'ni miras alamaz. Çürüyen de çürümezliği miras alamaz." (1. Korintliler, 15:50).

¹⁸¹ Jeffrey, 81-82.; "...zavallı bedenlerimizi değiştirip kendi yüce bedenine benzer hale getirecektir.." (Filipililer, 3:21); "...Tanrı önceden bildiği kişileri Oğlu'nun benzerliğine dönüştürmek üzere önceden belirledi..." (Romalılar, 8:29); İsa'nın o zamanki bedeni Luka'da anlatılmaktadır: "Ellerime, ayaklarıma bakın; işte benim! Dokunun da görün. Hayaletin eti kemiği olmaz, ama görüyorsunuz, benim var." (24:38-40).

¹⁸² Jeffrey, 100.

¹⁸³ Jeffrey, 101.

4. Kitab-ı Mukaddes'te Göğe Yükseliş

Göğe yükseliş düşüncesine ilişkin popüler inanışlara kaynak teşkil eden ve söz konusu doktrine etimolojik olarak da dayanak oluşturan öncelikli referans aşağıdaki Kitab-ı Mukaddes pasajıdır.¹⁸⁴

“Rabb'in kendisi, bir emir çağrısıyla, baş meleğin seslenmesiyle, Tanrı'nın borazanıyla gökten inecek. İlk olarak Mesih'e ait ölümler dirilecek. Sonra biz yaşamakta olanlar, hayatta olanlar, onlarla birlikte Rabbi havada karşılamak üzere bulutlar içinde alınıp götürüleceğiz. Böylece sonsuza dek Rab ile birlikte olacağız” (1. Selanikliler, 4:16-17).

Göğe yükseliş doktrininin savunucularından Arnold G. Fruchtenbaum bu pasajın göğe yükseliş hadisesini detaylı olarak içermese de vaadin bu pasajdan çıkarılabileceğini savunmaktadır. Bu pasaj Selanikliler'in daha önceden ölmüş olanların göğe yükseliş hadisesine nail olup olamayacaklarına ilişkin Pavlus'a yönelttikleri bir sorunun cevabıdır.¹⁸⁵ Nitekim Fruchtenbaum'a göre, yukarıdaki pasajın öncesindeki iki cümlede Selanikliler daha önceden ölmüş olan inananların göğe yükseliş hadisesini kaçırmayı kaçırmadıklarını Pavlus'a sormuştur. Pavlus daha önceden ölmüş olanların da göğe yükseliş hadisesine nail olacaklarını, hatta yaşayanlardan önce ölümlerini diriltirilip göğe yükseleceğini, daha sonra yaşayanların da aynı olayı yaşayacağını açıklayarak bu soruya cevap vermiştir.¹⁸⁶ Pavlus daha önce ölmüş olan inananlar için uyku (sleep) kavramını kullanmaktadır. Bu noktada Fruchtenbaum şöyle bir açıklama getirmektedir: *“Pavlus inananların ölümünü ‘uyku’ ile ifade etmiştir. Bu kavram ölüm kelimesiyle eş anlamlı olduğunda yalnızca inananlar için kullanılmaktadır. Dolayısıyla Kitab-ı Mukaddes inananların ölümünü, göğe yükseliş sırasında inananlar uyanana kadar fiziksel aktivitenin geçici olarak ertelenmesi şeklinde görmektedir. Nasıl ki uyku geçicidir, ölüm de böyledir.”*¹⁸⁷ Fruchtenbaum 16-17. cümlelerde Pavlus'un göğe yükseliş hadisesinin yedi aşamalı kronolojik sırasından bahsettiğini belirtmektedir.¹⁸⁸

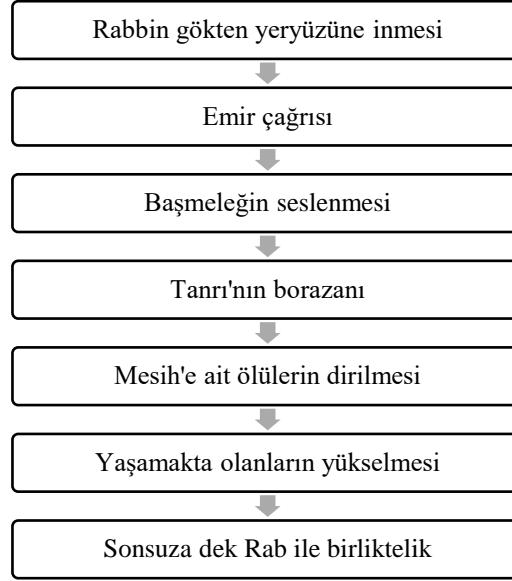
¹⁸⁴ Wojcik, 143.

¹⁸⁵ Fruchtenbaum, 143.

¹⁸⁶ Fruchtenbaum, 144.

¹⁸⁷ Fruchtenbaum, 144.

¹⁸⁸ Fruchtenbaum, 144-146.



Tablo 4: Göğe Yükseliş Kronoloji

Evanjelicilerin göğe yükseliş doktrini için kullandıkları başka bir delil de Yuhanna 14:1-3'te geçen aşağıdaki pasajdır:

“Yüreğiniz sıkılmasın. Tanrı'ya iman edin, bana da iman edin. Babam'ın evinde kalacak çok yer var. Öyle olmasa size söyledim. Çünkü size yer hazırlamaya gidiyorum. Gider ve size yer hazırlarsam, siz de benim bulunduğum yerde olacaksınız diye yine gelip sizi yanıma alacağım.”

Bu pasaj, *Scofield Study Bible*'da Mesih'in kendi halkı için geri döneceğinin vaadini içeren bir metin olarak anlaşılmış ve 1. Selanikliler 4:13-18'de bu vaadin ayrıntılı olarak açıklandığı ifade edilmiştir.¹⁸⁹ Yine Scofield'a göre Mesih'in bu gelişi ile yeryüzünde Tanrı'nın krallığını kurmak için gelişi farklıdır ve bunların ayırt edilmesi gerekmektedir.¹⁹⁰

Göğe yükselişi savunanların başka bir delili de *'bizleri gelecek gazaptan kurtaran İsa'nın gökten gelişini beklemek..'* ifadesidir (1. Selanikliler, 1:10). Tim LaHaye bu ifadedeki gazaptan maksadın Felaketler Dönemi olduğunu düşünmekte; John F. Walvoord da 'Tanrı'nın gazabının büyük sıkıntıların yaşanacağı Felaketler Dönemi'nde

¹⁸⁹ Scofield, 1410.

¹⁹⁰ Scofield, 1411.

kendini göstereceğini' savunmaktadır.¹⁹¹ Göğe yükseliş fikrinin olmadığı ya da Felaketler Dönemi'nden sonra olacağı kanaatini benimseyenler ise buradaki gazabın cehennemdeki sonsuz azaba işaret ettiğini belirtmekte ve dolayısıyla bu ifadenin göğe yükseliş için delil olamayacağını savunmaktadırlar.¹⁹²

LaHaye'nin göğe yükseliş argümanını desteklemek için kullandığı başka bir pasaj da Vahiy Kitabı'nda yer almaktadır. Yuhanna gördüğü bir vizyonu "*bundan sonra gökte açık duran bir kapı gördüm. Benimle konuştuğunu işittiğim, borazan sesine benzeyen ilk ses şöyle dedi: 'Buraya çık! Bundan sonra olması gereken olayları sana göstereyim.'* O anda Ruh'un etkisinde kalarak gökte bir taht ve tahtta oturan birini gördüm." şeklinde anlatmaktadır (Vahiy, 4:1-2). Çoğu yorumcu bu pasajı 'Yuhanna'nın manevi bir vecd ya da trans durumuna geçici olarak girmesi' şeklinde yorumlamaktadır.¹⁹³ Tim LaHaye ve dispensasyonalistlere göre ise bu pasaj göğe yükselişin sembolik anlatımını içermektedir. Buna göre, söz konusu pasajda göğe yükselen Yuhanna gerçekte Kilise'yi sembolize etmektedir. Dispensasyonalistler Vahiy Kitabı'nda söz konusu pasaja kadar 'kilise'den 16 kez bahsedildiğine, 4. bölümden 18. bölüme kadar ise 'kilise' yerine 'kutsallar' (saints) ifadesinin kullanıldığına işaret etmekte ve şu sonuca varmaktadırlar: "Vahiy Kitabı'nın 4. ve 18. bölümü arasında Felaketler Dönemi anlatılmaktadır, bu bölümler arasında 'kilise' ifadesinin kullanılmamasının nedeni Kilise'nin Felaketler Dönemi öncesinde göğe yükseltilmiş olmasıdır. 'Kilise' göğe yükseltilmişleri, 'kutsallar' ise Felaketler Dönemi'nde Hıristiyan olacakları ifade etmektedir."¹⁹⁴

5. Göğe Yükselişin Muhatapları

Göğe yükselişin muhataplarının kimler olacağını anlamak için görünen ve görünmeyen kilise ayrımının yapılması gerekmektedir. "Görünen kilise" ifadesi ile kastedilen resmî bir kurum olarak faaliyet gösteren kiliselerdir. Yani görünen kilise, hak ya da batıl bütün Hıristiyan grupları kapsamaktadır. "Görünmeyen kilise" ise "evrensel kilise" olarak ifade edilmekte ve yalnızca hak yolda olan inananları içine alması

¹⁹¹ Paul D. Feinberg, "The Case For The Pretribulation", *Three Views on the Rapture*, ed. Stanley N. Gundry, Zondervan Publishing House, 1984, s. 50.

¹⁹² Reasoner, 84.

¹⁹³ Reasoner, 84.

¹⁹⁴ Reasoner, 84-85.

bakımından görünen kiliseden ayrılmaktadır.¹⁹⁵ Dolayısıyla göğe yükseliş hadisesini bizzat yaşayacak olan görünmeyen kilisenin mensuplarıdır. Kitab-ı Mukaddes'te söz konusu Kilise, Mesih'in bedeni ile ilişkilendirilmektedir (Koloseliler, 1:18). Mesih'in bedenine, yani Kilise'ye giriş ruhun vaftizi (spirit baptism) ile mümkündür.¹⁹⁶ Bu hususta Evanjelik Hıristiyanların "yeniden doğan" (born-again) kavramlaştırması önem taşımaktadır. Zira yalnızca *yeniden doğan* Hıristiyanların göğe yükselişten faydalanacağına inanılmaktadır.¹⁹⁷ Yeniden doğuş düşüncesi, "...sana doğrusunu söyleyeyim, bir kimse yeniden doğmadıkça Tanrı'nın egemenliğini göremez" (Yuhanna, 3:3) ifadesine dayanmaktadır. Söz konusu bölüm, Yahudilerin yüksek din mahkemesi Sanhedrin'in üyelerinden Nikodim ile Hz. İsa'nın diyalogunu içermektedir. Buna göre İsa, kendisinin Tanrı'nın gönderdiği bir öğretici olduğunu kabul eden Nikodim'e Tanrı'nın egemenliğinin ancak yeniden doğuş ile gerçekleşeceğini söylemiş ve yeniden doğuşun Kutsal Ruh vasıtasıyla olacağını ifade etmiştir (Yuhanna, 3:5-8).¹⁹⁸ Dolayısıyla yeniden doğuş, Kutsal Ruh aracılığıyla inananın kalbinde gerçekleşen manevi değişime işaret etmektedir.¹⁹⁹ Bu manevi değişim İsa Mesih'e imanın güçlendirilmesini, Hıristiyan olarak edinilen bilgilerin pratiğe dönüştürülmesini ve Tanrı ile doğrudan ve şahsen iletişim kurmayı içeren bir tecrübe olarak düşünülmektedir.²⁰⁰ Netice olarak, göğe yükselişin muhataplarının bu değişimi tecrübe etmiş olmaları gerekmektedir.

6. Göğe Yükselişin Zamanı

Göğe yükselişin zamanının kesin olarak bilinemeyeceği, zira bu olayın ansızın gerçekleşeceği görüşünü çoğu Hıristiyan araştırmacı paylaşmaktadır. Ancak yine de, genel bir zamanın tayin edilmesi mümkün görülmektedir. Bunun için de bin yıllık periyotlar (dispensations) önem taşımaktadır.²⁰¹ Dispensasyonistlerin bin yıllık yedi dönemine göre, son bin yıl göğe yükselişi, Felaketler Dönemi'ni, Armageddon

¹⁹⁵ Fruchtenbaum, 139.

¹⁹⁶ Fruchtenbaum, 141.

¹⁹⁷ Balmer, 566.

¹⁹⁸ Miles S. Mullin, "Born Again", *The Encyclopedia of Christian Civilization*, ed. George Kurian, Blackwell Publishing, 2011, s. 337.

¹⁹⁹ Ali İsmail Güngör, *Evanjelikler*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 98.

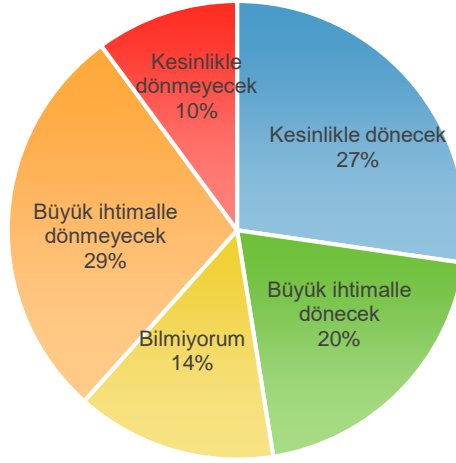
²⁰⁰ Melton, 100.

²⁰¹ Jeffrey, 103-104.

Savaşı'nı ve bin yıllık hükümdarlık sürecini içermektedir.²⁰² Son dönemin yaklaştığının belirtileri olarak düşünülen ekonomik, dinî ve ahlaki bozulmalar dispensasyonalistlere göre yavaş yavaş gerçekleşmekte, dolayısıyla göğe yükselişin gerçekleşmesi de an meselesi kabul edilmektedir.²⁰³ Nitekim Pew Research Center'in 2010 yılında yaptığı bir araştırmada Amerikalı Hıristiyanlara "İsa önümüzdeki 40 yıl içerisinde dünyaya dönecek mi" diye sorulmuş, %47'si bu soruya olumlu cevap vermiştir.²⁰⁴

İsa Yakında Dönecek mi?

Önümüzdeki 40 yıl içinde İsa'nın yeryüzüne geri döneceğini söyleyen Amerikalı Hıristiyanların yüzdesi



Tablo 5: Hz. İsa Yakında Dönecek mi?

Amerikan Evanjelikleri Mesih'in Milenyum'dan önce geleceği ve gelişin yakın olduğu noktasında hemfikirdirler. Ancak Kilise'nin göğe yükselişinin Felaketler Dönemi'ne göre zamansal konumu tartışmalıdır.²⁰⁵ Buna göre Felaketler Dönemi öncesi, sonrası ve esnasında olmak üzere üç farklı görüş ortaya çıkmıştır.²⁰⁶ Göğe yükselişin Felaketler Dönemi'nden önce gerçekleşeceğini düşünenler (pretribulationists) Kilise'nin yedi yıllık Felaketler Dönemi başlamadan ve Deccal ortaya çıkmadan

²⁰² Angela M. Lahr, *Millenial Dreams and Apocalyptic Nightmares: The Cold War Origin of Political Evangelicalism*, Oxford University Press, 2007, s. 6.

²⁰³ Nicholas Guyatt, *Have a Nice Doomsday*, Ebury Press, 2007, s. 2.

²⁰⁴ Pew Research Center anketi, Nisan 21-26, 2010, <http://www.pewforum.org/2013/03/26/us-christians-views-on-the-return-of-christ/>

²⁰⁵ Richard R. Reiter, "A History of the Development of the Rapture Positions", *Three Views on the Rapture*, ed. Stanley N. Gundry, Zondervan Publishing House, 1984, s. 11.

²⁰⁶ Balmer, 566.

yeryüzünden alınacaklarını iddia etmektedirler. Göğe yükselişin Felaketler Dönemi'nin ortasında gerçekleşeceğini düşünenler (midtribulationists) kıyamet başladıktan sonra Deccal'ın ortaya çıkıp güç kazanmasından ve en şiddetli hükümlerini vermesinden önce söz konusu olayın vuku bulacağını iddia etmektedirler. Göğe yükselişin Felaketler Dönemi'nden sonra olacağını düşünenler (posttribulationists) ise Kilise'nin Felaketler Dönemi'nde dünyada var olmaya devam edeceğine ve bu dönemin sonunda Mesih'in hakimiyeti elde etmek için döneceği zaman göğe yükselişin gerçekleşeceğine inanmaktadırlar.²⁰⁷

7. Göğe Yükseliş Anlatıları

Göğe yükseliş düşüncesinin savunucuları, göğe yükselişi Kuzu'nun Düğünü (Marriage of the Lamb) ile irtibatlandırmakta ve göğe yükselişin Yahudi evlilik merasimlerine göre anlaşılabilceğini belirtmektedirler. Yahudi düğün merasimlerinde düğün organizasyonu, gelin alma, nikah merasimi ve düğün eğlencesi olmak üzere başlıca dört aşamadan bahsedilmektedir. Kuzu'nun Düğünü metaforu da şöyle anlaşılmaktadır: Baba, düğün için gerekenleri organize etmiş, düğün bedeli Mesih'in kanı ile ödenmiştir (Efesliler 5:25-27). Kuzu, yani İsa Mesih Yahudi düğünündeki damat; Kilise ise gelin mesabesinde. Dolayısıyla göğe yükseliş hadisesi, yani İsa'nın Kilise'yi göğe yükseltmesi, damadın gelini kendi evine götürmesi şeklinde düşünülmektedir. Buna göre, nikah merasimi göğe yükselişten sonra, İsa'nın ikinci gelişinden önce cennette; düğün eğlencesi ise İsa'nın ikinci gelişinden sonra yeryüzünde gerçekleşecektir.²⁰⁸

New York Times'ın en çok satanlar listesinde uzun zaman kalmayı başarmış roman serisinin ilk kitabı olan *A Novel of the Earth's Last Day*'de göğe yükselişe ilişkin başka bir anlatı yer almaktadır. Romanın başkahramanı Rayford Steele bir pilottur ve Atlantik üzerinden Londra Heathrow Havalimanına doğru hareket etmektedir. Yolculuk esnasında Rayford Steele, her Pazar kiliseye giden ve Kitab-ı Mukaddes okumaları yapan eşinin Mesih'in ikinci gelişle ilgili inançlarını düşünür. Steele eşinin inançlarını bir saplantı olarak değerlendirmektedir. Bir süre sonra kokpite uçaktaki bazı insanların kıyafetlerini ve eşyalarını bırakarak ortadan kaybolduğu haberi gelir. Rayford ve uçuş

²⁰⁷ Elwell, 908.

²⁰⁸ Fruchtenbaum, 160-162.

ekibi kayıp insanları aramaya koyulur, ama hepsi asıl durumun farkındadır: Kayıp yolcular göğe yükselmişler ve geride kalanlar (left behind) için kıyamet yeni başlamaktadır.²⁰⁹

Grace Halsell, göğe yükselişin nasıl olacağını bir dispensasyonalistte sorduğunda şu yanıtı almıştır: “*Örnek vermek gerekirse, kurtulmuş olmayan bir arkadaşımın arabayla gidiyoruz. Bu esnada her an olmasını beklediğim semâyâya yükselme anı geliyor ve arabanın içinden dışarıya, havaya kaldırılıyorum. Araba sağa sola vuruyor. Arkadaşım kazada ölüyor... Kurtarıcımla karşılaşacağım düşüncesinden dolayı sevinçten uçuyorum.*”²¹⁰

Öğretmenlerin göğe yükseliş doktrinini öğrencilere açıklarken kullanmaları tavsiye edilen başka bir metaforik anlatım daha vardır. Buna göre öğretmen bir mıknaatıs ve birkaç düzine raptiyeyi bir kutuya koyar; öğrencilerden İsa Mesih’in geldiğini zihinlerinde canlandırmalarını ister. Daha sonra mıknaatısı raptiyelere yaklaştırdığında raptiyelerin bir kısmı mıknaatısa yapışır, bir kısmı ise kutunun içinde kalır. Mıknaatıs İsa Mesih’i, raptiyeler ise dünya üzerindeki insanları sembolize etmektedir. Bir kısım raptiyenin kutuda kalmasının nedeni ise Mesih’in kurtarıcı olduğuna inanılmamasıdır.²¹¹

Göğe yükseliş hadisesi ile ilgili pek çok illüstrasyon da yapılmaktadır. Matthew Avery Sutton’un *American Apocalypse* isimli kitabına aldığı 1974 tarihli aşağıdaki resim göğe yükseliş hadisesinin nasıl gerçekleşeceğini tasvir etmektedir. Ayrıca resim bir uçak kazasını da içerdiği için 11 Eylül olaylarından sonra Evanjelistlerin ilgisini bir kez daha çekmiştir.

²⁰⁹ Tim LaHaye - Jerry Jenkins, *Left Behind: A Novel of the Earth’s Last Days*, Tyndale House Publishing, 2011, s. 2-12.

²¹⁰ Grace Halsell, 49.

²¹¹ Lahr, 79.



Tablo 6: Göğe Yükseliş İllustrasyon ²¹²

8. Göğe Yükseliş Doktrininin Önemi

Göğe yükselişin Felaketler Dönemi'nden önce gerçekleşeceğini söyleyen yorumcuların çoğu, inananların göğe yükselmesinden sonra İsrail'in on iki kabilesinin her birinden on iki bin Yahudi'nin Hıristiyan olacağını iddia etmektedir (Vahiy, 7:2-4). Sonradan inanan bu grup pek çok insanın Hıristiyan olmasına vesile olacaktır ve Felaketler Dönemi şehit olacaklardır. ²¹³ 144.000 Yahudi'nin Felaketler Dönemi Hıristiyan olacağına yönelik inanç günümüz Hıristiyan-Yahudi ilişkileri açısından önemli görülmekte ve İsrail'i desteklemeye yönelik bir çağrı olarak ²¹⁴ yorumlanabileceği dile getirilmektedir.

Dispensasyonalistlerin Kilise ve İsrail arasında kategorik bir ayırım yapmaları ile göğe yükselişin dolaylı bir ilişkisi vardır. İsrail'e yönelik vaatlerin gerçekleştirilebilmesi için Kilise'nin yeryüzünden alınması gerekmektedir. ²¹⁵ Tanrı'nın İsrailoğulları'na vaatleri ancak Kilise yeryüzünden alındıktan sonra gerçekleşecektir.

²¹² Matthew Avery Sutton, *American Apocalypse*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2014, 369.

²¹³ Lahr, 135.

²¹⁴ Anderson, 44.

²¹⁵ Elwell, 909.

Göge yükseliş doktrininin misyonerlik faaliyetlerinde önemli etkisi olmuştur. Ansızın gerçekleşeceği düşünülen hadise misyonerlik faaliyetlerini motive etmiş,²¹⁶ göge yükseliş gerçekleşmeden ulaşılabilecek en çok sayıda insana ulaşmaya önem verilmiştir.²¹⁷

²¹⁶ Barry Hankins, *American Evangelicals*, Rowman & Littlefield Publishers, 2008, s. 104.

²¹⁷ Gelmesi yakın olan bir kurtuluş fikrinin misyonerliği motive etmesi tutarsızlık olarak görünebilir. Ancak Luka 19:12-26 bu hususta onlara ellerinden gelenin en iyisini yapmalarına teşvik etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARMADEDDON VE SONRASI

A) FELAKETLER DÖNEMİ (TRIBULATION)

1. Etimoloji ve Tanım

Kitab-ı Mukaddes'te "tribulation", kulların çektiği mahkumiyet, hor görülme, sefalet, hastalık ve iç huzursuzluğu gibi sıkıntılara işaret etmek için kullanılan bir kelimedir.²¹⁸ Kelimenin Grekçesi *θλίψις* (thilipsis); "sıkıntı", "keder", "felaket" gibi anlamlara gelmektedir.²¹⁹ Teolojik anlamda ise kelime, yeryüzünde kulların çektiği acılara işaret etmektedir. Katliamların ve huzursuzlukların yaşanacağı bu dönemi sonlandırmak, hem yaşayanları hem de ölüleri yargılamak için Mesih'in geri dönmesi beklenmektedir.²²⁰ Evanjeller açısından ise "tribulation", yeryüzünde en büyük acıların yaşanacağı yedi yıllık kıyamet dönemine işaret etmektedir. Bu çalışmada söz konusu süreçten "Felaketler Dönemi" olarak bahsedilecektir.

2. Kitab-ı Mukaddes'te Felaketler Dönemi

Evanjellik Hıristiyanların Felaketler Dönemi'ne ilişkin düşüncelerini temellendirdikleri Kitabı Mukaddes bölümü çoğunlukla Vahiy Kitabı ve sembolik anlatımlarıdır. Bununla birlikte Kitab-ı Mukaddes'in neredeyse tamamının gelecekte yaşanacak sıkıntı ve afet dönemine referanslar içerdiği düşünülmektedir. Söz gelimi, Kitab-ı Mukaddes'te yer alan "Yehova'nın günü" ve "Rabb'in günü" gibi bütün ifadelerin Felaketler Dönemi'ne işaret ettiği savunulmaktadır.²²¹ Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'in İngilizce çevirilerinde doğrudan yer alan "tribulation" ve "great tribulation" gibi ifadelerin de bu döneme işaret ettiği düşünülmektedir. Bunun haricinde "Yakup'un sıkıntılı dönemi" (Yeremya, 30:7); "yetmişinci hafta" (Daniel, 9:27);

²¹⁸ Elwell, 1110.

²¹⁹ Newman, 83; Thayer, 291.

²²⁰ G. R. Kreider, "Tribulationism", *Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand, Routledge, 2003, s. 558.

²²¹ Fruchtenbaum, 173.

“Yehova’nın tuhaf işi” (İşaya, 28:21) gibi tabirler de Felaketler Dönemi olarak yorumlanmaktadır.²²² İsa’nın kıyamet alametlerini anlattığı Matta 24’ün de gelecekte ortaya çıkacak bu yedi yıllık sıkıntılı döneme işaret ettiği söylenmektedir. Öte yandan başka yorumcular söz konusu ifadelerin uzak geleceği ifade etmediğini, bilakis yazıldıkları dönemdeki sıkıntılar için kullanılmış olabileceklerini belirterek Evanjelistlerin inandığı şekilde bir kıyamet döneminin gerçekleşeceğine karşı çıkmaktadırlar. Bu çerçevede “Yehova’nın günü” ve benzeri ifadelerin İsrail’in ya da Yahuda’nın yıkıldığı zor zamanları anlattığı ve o zamanki sıkıntılı sürece işaret ettiği, hatta Pavlus’un kendisinin de çeşitli sıkıntılardan (tribulation) geçtiğini söylediği (2. Korintliler, 1:4; 7:4; 1. Selanikliler, 3:4) ifade edilmektedir. Aynı yorumcular, Kitab-ı Mukaddes’in bu gibi ifadelerini kehanetlere yormanın onu kendi tarihsel ve metinsel bağlamından çıkarmak olduğunu söyleyerek eleştiride bulunmaktadırlar.²²³

3. Daniel Kitabı ve 70 Hafta

Daniel Kitabı hem Yahudilik hem de Hıristiyanlık açısından kehanet hususunda en önemli metinlerden biri olarak kabul edilmektedir. Geleneksel Yahudi ve Hıristiyan kabule göre Daniel Kitabı, işledikleri günahlar nedeniyle Yahudilerin Babil’e sürgüne gönderildiği dönemde yazılmıştır. Kitabın ilk yarısının, sürgündeki Daniel’in Babil’de yüksek bir memurluk görevini yaptığı sırada bir parçası olduğu olaylarla; diğer yarısının ise, birtakım kehanetlerle ilgili olduğu düşünülmektedir. Evanjelist Hıristiyanlar açısından Daniel 9:24-27 ahir zamana ait inançlarının dayanağı olma noktasında son derece önemlidir. Ahir zamanda olacak hadiseler, kehanetlerin zaman çizelgesi, Felaketler Dönemi’nin süresi ve bu süreçte gerçekleşecek olaylar genel bir çerçeve olarak Kitab-ı Mukaddes’in bu bölümünden çıkarılmaktadır. Söz konusu bölümün ilk pasajı, İsrail halkının işlediği günahlar için, Daniel’in Tanrı’dan bağışlanma dilemesiyle başlamaktadır. Duası tamamlanmadan Cebrail kendisine gelerek duasının kabul edildiğini bildirmiş ve Daniel’e 70 haftalık bir süreci şöyle açıklamıştır:

*Başkaldırıyı ortadan kaldırmak, günaha son vermek, suçu bağışlatmak,
sonsuza dek kalıcı doğruluğu sağlamak, görüm ve peygamberliği*

²²² Fruchtenbaum, 174.

²²³ Reasoner, 87.

mühürlemek, En Kutsal'ı mesh etmek için senin halkına ve kutsal kentine yetmiş hafta kadar bir zaman tayin edilmiştir (Daniel, 9:24).

Kutsal kitap yorumcularının çoğuna göre yukarıdaki pasajda geçen “yetmiş hafta” ifadesi bir kehanete işaret etmektedir. Pasajda “hafta” manası verilen kelime İbranicede “yedili grup” anlamına gelen שָׁבֻעַ (şabua) kelimesinin çoğul müzekker formu olan שָׁבֻעִים (şabuim) kelimesidir. Fruchtenbaum, bu pasajda “hafta” kelimesini karşılayan İbranice kelimenin doğrudan hafta anlamına gelmediğini ve tıpkı “düzine” ifadesinin on iki adetten oluşan her şeyi ifade edebileceği gibi bu kelimenin de bir şeyin miktarı olarak yedi sayısı anlamında kullanıldığını iddia etmektedir. Bu yüzden Fruchtenbaum, burada haftadan değil yedi adet yıldan bahsedildiğini düşünmekte ve bu pasajın yetmiş tane yedi yılı ifade ettiğini belirtmektedir.²²⁴ Scofield ise buradaki ifadede doğrudan “hafta” anlamı bulunmasa da, kehanetlerin bu anlama uygun gerçekleşmesinden dolayı “hafta” anlamını vermenin doğru olacağını belirtmektedir.²²⁵ Kitab-ı Mukaddes literatüründe kehanet söz konusu olduğunda bir günün bir yıla işaret ettiği düşünüldüğünden (Çölde Sayım, 14:34; Ezekeil, 4:6) söz konusu kelime ile ilgili görüş farklılıkları kehanetin zamansal boyutunu değiştirmemekte ve pasajdaki yetmiş haftanın 490 yıla tekabül ettiği sonucu çıkarılmaktadır.

Daniel Kitabı'ndan hareketle ulaşılan 490 yıllık zaman dilimindeki her bir yıl 360 gün uzunluğundadır. Bunu delillendirmek için bazı Kitab-ı Mukaddes pasajlarına başvurulmaktadır. Buna göre 70 haftanın son haftası iki eşit zaman diliminden oluşmakta ve bu zaman dilimi “a time and times and the dividing of time” yani üç buçuk yıl olarak ifade edilmektedir (Daniel, 7:25; Vahiy, 12:6). Bu noktada Vahiy Kitabı'nda zaman dilimi olarak kullanılan beş referans önemlidir: 42 ay (11:2; 13:5), 1260 gün (11:3; 12:6), 3,5 yıl (12:14). Bu süreçlerin her biri yaklaşık olarak 3,5 yıla tekabül etmektedir.²²⁶

Daniel'deki sonraki pasajlarda her biri 360 günlük yıllardan oluşan 490 yılı ifade eden yetmiş haftalık kehanet; yedi hafta, altmış iki hafta ve iki yarıdan oluşan bir hafta olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Buna göre:

²²⁴ Fruchtenbaum, 188.

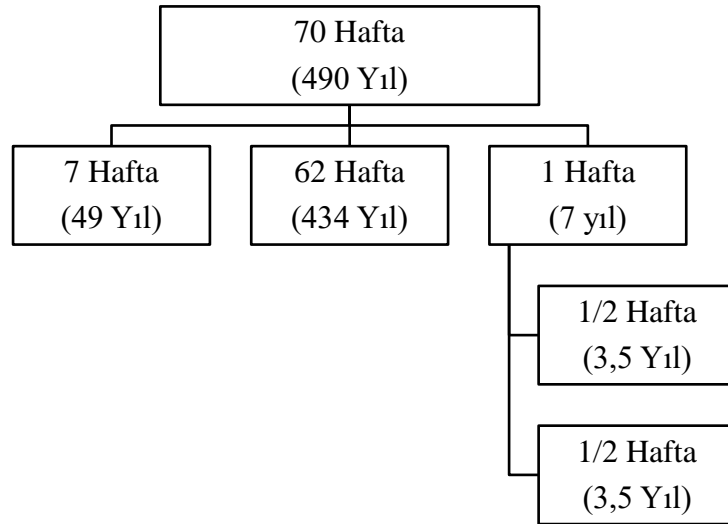
²²⁵ Scofield, *What Do the Prophets Say*, The Sunday School Times Company, 1918, s. 142.

²²⁶ Reasoner, 89-90.

...Yeruşalim'i yeniden kurmak için buyruğun verilmesinden, meshedilmiş olan önderin gelişine dek **yedi hafta** geçecek. **Altmış iki hafta** içinde Yeruşalim yeniden sokaklarla, hendeklerle kurulacak. Ancak bu sıkıntılı zamanlarda olacak. (Daniel, 9:25)

Bu altmış iki hafta sonunda meshedilmiş olan öldürülecek ve onu destekleyen olmayacak. Gelecek önderin halkı, kenti ve kutsal yeri yerle bir edecek. Sonu tufanla olacak: Savaş sona dek sürecek. Yıkımların da olacağı kararlaştırıldı. (Daniel, 9:26)

Gelecek önder birçoklarıyla **bir haftalık** sağlam bir antlaşma yapacak. Haftanın yarısı geçince, kurbanı da sunuyu da kaldıracak. Kararlaştırılan yıkım başına gelinceye dek yok edici önder tapınağın üst bölümüne iğrenç şeyler yerleştirecek. (Daniel, 9:27)



Tablo 7: Yetmiş Hafta

70 haftalık kehanetin ilk bölümü olan yedi hafta yani 49 yıla tekabül eden sürecin başlama tarihi (terminus a quo) “Yeruşalim’in yeniden kurulması için buyruğun verilmesi” şeklinde belirlenmektedir. Kitab-ı Mukaddes araştırmacıları arasında bu ifadenin tarihsel olarak hangi olayla gerçekleştiği dolayısıyla da söz konusu kehanetin başlangıç hadisesinin ne olduğu hususu tartışmalıdır. Bahsi geçen ifadeyi anlamak hem Daniel’in yorumlanması hem de eğer burada bir kehanet varsa bu kehanetin zaman

çizelgesinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.²²⁷ Daniel 9:25'teki buyruğun Tanrı'ya mı yoksa dönemin kralı Koreş'e mi ait olduğu konusu tartışmalıdır. Bununla birlikte kehanetin başlangıç hadisesiyle ilgili çeşitli yorum varyasyonlarının tamamı teorik olarak mümkün görünmektedir.²²⁸ Söz gelimi buradaki buyruğun (9:25) bir Pers kralına değil Tanrı'ya ait olduğu; M.Ö. 538-37'de Tanrı'nın Yeremya aracılığıyla Pers kralı Koreş'e (Kiros) verdiği emre işaret ettiği iddia edilmektedir (Ezra, 1:1-4).²²⁹ Söz konusu buyruğun Tanrı'ya değil de bir insanoğluna ait olduğu düşünüldüğünde ise, Kitap-ı Mukaddes'te gerek tapınağın gerekse Kudüs'ün yeniden inşasına yönelik en az dört buyruğun bulunduğu görülmektedir. İlki Koreş'in M.Ö. 538'de tapınağı yeniden inşa emridir (2. Tarihler, 36:22-23; Ezra, 1:1-4; 6:1-5); ikincisi Darius'un M.Ö. 520'de Babil'de bulunan bir tomarda Koreş'in tapınağın yeniden kurulmasına yönelik buyruğunu gördükten sonra tapınağın yeniden inşası için verdiği emirdir (Ezra, 6:1-12). Üçüncüsü M.Ö. 458'de Artahşasta'nın emri (Ezra, 7:11-26) ve dördüncüsü Artahşasta'nın M. Ö. 445'te Nehemya'yı şehri yeniden inşa etmesiyle görevlendirdiği emirdir (Nehemya, 2:1-8).²³⁰ Koreş'in emrinin tapınağın yeniden kurulmasına yönelik olduğu konusunda fikir birliği bulunsa da tapınakla birlikte şehrin yeniden kurulması emrinin verilip verilmediği noktası ihtilaflıdır. Daniel'deki kehanette sadece tapınaktan değil, caddeleri ve hendekleri de dâhil bir bütün olarak şehrin yeniden inşasından bahsedilmektedir. Koreş'in emrine ilişkin pasajda ise yalnızca tapınağın yeniden inşasından bahsedilmektedir. Tapınakla birlikte şehrin de yeniden inşası Nehemya zamanında gerçekleşmiştir.²³¹ Nehemya'ya şehrin ve duvarların yeniden inşa edilmesine yönelik emri, hükümdarlığının 20. yıl dönümünde (M.Ö. 445), bir Nisan ayında Kral Artahşasta vermiştir (Nehemya, 2).²³² Dolayısıyla kehaneti Nehemya ile başlatmak kehanetin devamındaki olaylar açısından da daha uygun görülmüştür. Bu hususta ince bir hesaplardan bahsedilmektedir. Buna göre, Nehemya'nın buyruğu M.Ö. 445 14 Mart'da, Mesih'in ölümü M.S. 32 6 Nisan'da gerçekleşmiştir. Bu iki olay arasındaki

²²⁷ John Walvoord, *Daniel: The Key to Prophetic Revelation*, The Moody Bible Institute of Chicago, 1971, s. 225.

²²⁸ Micheal Kalafian, *The Impact of the Book of Daniel on Christology*, New York University, 1988, s. 114.

²²⁹ Kalafian, 114.

²³⁰ Walvoord, 225.

²³¹ Walvoord, 225.

²³² Scofield, 1132.

süre 173,880 gün olarak hesaplanmıştır.²³³ Bir yıl 360 gün olarak hesaplandığında bu süre 483 yıla tekabül etmektedir ve bu da bir bütün olarak 70 haftalık kehanetin ilk iki bölümünü yani 69 haftayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla 7 ve 62 haftalık dönem 69 hafta şeklinde kesintisiz gerçekleşmiştir.

Kehanetin ilk iki bölümü arasında zaman bakımından bir boşluk bulunmamaktadır ve iki sürecin peş peşe gerçekleştiği düşünülmektedir. Belirtilen zamanın niçin 7 ve 62 haftaya ayrıldığına kesin bir cevabı olmamasına rağmen, Walvoord, Nehemya'nın emrinden sonra bütün caddeler ve hendekler de dâhil şehrin bütün işinin bitirilip ihtişamına kavuşmasının 7 hafta, yani 49 yıl sürmüş olabileceği kanaatindedir.²³⁴ Nitekim başka kaynaklarda da Nehemya ve adamlarının yeniden inşa faaliyetlerini iç ve dış birtakım sıkıntılar yaşayarak M.Ö. 396 yılında, yani yaklaşık 49 yılda tamamladıkları belirtilmektedir.²³⁵

İkinci ve üçüncü bölümler yani kehanetin 69. ve 70. haftası arasında zaman boşluğunun bulunup bulunmadığı ise tartışmalıdır. Bu noktada süreklilik ve parantez teorisi olmak üzere iki yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Süreklilik teorisi iki dönem arasında herhangi bir zaman boşluğunun bulunmadığını ve olayların peş peşe gerçekleşmiş olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla süreklilik fikrini ileri sürenler, İsa'nın ölümünün 70. hafta içerisinde gerçekleştiğini düşünmektedirler. Buna göre içinde bulunduğumuz zamanda Daniel Kitabı'ndaki kehanetlerin tamamı İsa'nın ölümüyle sona ermiş ve geleceğe dair herhangi bir kehaneti kalmamıştır.

İki dönem arasında zaman boşluğunun bulunduğunu iddia eden parantez (ya da boşluk) teorisi ise son dönemin gelecekte gerçekleşeceğini savunmaktadır.²³⁶ Dolayısıyla İsa'nın ölümü 70. haftada değil, 69. ve 70. hafta arasındaki boşlukta gerçekleşmiştir. Walvoord, Mesih'in öldürülmesi (M.S. 32) ile şehrin yıkılması (M.S. 70) arasında yaklaşık 40 yıllık bir süreç olduğu için, 69. ve 70. hafta arasında boşluk olması gerektiğini düşünmekte ve söz konusu olayın 70. haftada gerçekleştiğini söyleyenlerin bu hususta yanıldıklarını iddia etmektedir. Zira Mesih'in ölümünün ve şehrin yıkılmasının 70. haftada gerçekleştiğini söyleyenler bu iki olay arasındaki

²³³ Walvoord, 228-229.

²³⁴ Walvoord, 228.

²³⁵ John Hagee, *From Daniel to Doomsday*, Thomas Nelson, 1999, s. 35.

²³⁶ Walvoord, 230.

yaklaşık kırk yılı, yedi yıllık zaman içerisine sıkıştırmayı başaramazlar.²³⁷ Fruchtenbaum da 69. ve 70. hafta arasındaki boşluğu dilbilgisi açısından ele almaktadır. Kehanetin ilk iki bölümü anlatılırken “sonra” gibi zaman boşluğunu gösterecek bir kelime kullanılmadığı halde Daniel 9:26’da “62 hafta sonra” ifadesinin bulunduğu ve dolayısıyla ikinci ve üçüncü bölüm arasında bir zaman boşluğu bulunduğu anlaşılmaktadır.²³⁸ Scofield’a göre ise, bu zaman boşluğunu Matta’nın 13. bölümünde bahsi geçen ve İsa’nın yokluğunda gerçekleşecek gizemlere yormak gerekmektedir.²³⁹

Kehanetin son bölümü olan bir hafta, yani yedi yıllık dönem ise tartışmaların en yoğun olduğu bölümlerden biri olagelmıştır.

*Gelecek önder birçoklarıyla **bir haftalık sağlam bir antlaşma** yapacak. Haftanın yarısı geçince, kurbanı da sunuyu da kaldıracak. Kararlaştırılan yıkım başına gelinceye dek yok edici önder tapınağın üst bölümüne yıkıcı iğrenç şeyler yerleştirecek.*

Evanjelicler kehanetin son bölümü olan 7 yıllık sürecin Felaketler Dönemi’ne işaret ettiğini düşünmektedirler. Buna göre dönemi başlatacak olan olay, gelecek olan önderin yapacağı yedi yıllık anlaşmadır.²⁴⁰ “Gelecek önder” ile kimin kastedildiği dönemler arasındaki boşluk fikriyle bağlantılı olarak tartışılmıştır. Bir zaman boşluğu olmadığını savunanların genel kanaatine göre burada bahsedilen önder kutsal topraklara zarar veren, tapınağa Zeus heykeli koydurtan, Yahudilerin kurban ibadeti yapmalarını engelleyen ve kendi politikasıyla uzlaşmak isteyen Yahudilerle bir anlaşma yapan Antiochus Epiphanes’tir.²⁴¹ Evanjeliclere göre, Daniel 9:27’de “o” zamiri 9:26’daki “gelecek önder”e işaret etmektedir ve gelecek önder ile kastedilen İsa Mesih ya da Antiochus Epiphanes değil, Deccal’dır. 9:26’daki “gelecek önderin halkı, kenti ve kutsal yeri yerle bir edecek” ifadesinin M.S. 70’te şehri ve tapınağı yıkan Romalılara işaret ettiği düşünülmektedir. Bahsi geçen pasajda önderin değil, bu önderin halkının şehri talan edeceği vurgulanmaktadır. Deccal’ın da aynı milliyete mensup olması gerektiğini düşünen Fruchtenbaum’a göre, Daniel’deki bu cümle Deccal’ın Romalı

²³⁷ Walvoord, 230; Kalafian, 135.

²³⁸ Fruchtenbaum, 194.

²³⁹ Scofield, 142-143.

²⁴⁰ Fruchtenbaum, 196.

²⁴¹ George A. F. Knight, “The Book of Daniel”, *Interpreter’s One-Volume Commentary*, Abingdon Press, ed. Charles M. Laymon, 1971, s. 448.

gentile kökenli olacağını ifade etmektedir.²⁴² Daniel 9:26’da “gelecek önderin halkı” ile işaret edilenlerin Romalılar olduğunu savunan Walvoord, burada bahsedilen halkın İsa Mesih’in halkı yani Yahudiler olarak anlaşılmasının imkansız olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla 25 ve 26. cümlelerde geçen önder Mesih iken, 27’deki Roma ile ilgisi olan ve Yahudi halkına karşı acımasız davranacak gelecekteki bir önderdir.²⁴³ Sonuç olarak, Daniel 9:27’deki olaylar şu şekilde yorumlanmaktadır: Gelecek önder, yani Deccal ile İsrail halkı arasında 7 yıllık antlaşma yapacaktır. Antlaşmaya göre Deccal, Yahudilere yedi yıllık dinî ibadet özgürlüğü ve eman verecek; ancak karşılığında Yahudiler Deccal’ın hakimiyeti ele geçirmesine yardım etmeye söz vereceklerdir. Deccal sahte kerametler gösterecek ve Tanrı olduğunu iddia edecektir. Haftanın ortasında yani 3,5 yıl sonra antlaşma bozulacak ve Deccal Yahudilerin kurban ibadetini engelleyecek, kutsal yerlere saygısızlıkta bulunacak, Yahudilere yönelik katliam gerçekleştirecek ve Yahudiler en acı günlerini yaşayacaklardır.²⁴⁴ Ardından bu katliamı gerçekleştirenlerle ilgili hüküm verilecektir.²⁴⁵

4. Vahiy Kitabı ve Felaketler Dönemi

Vahiy Kitabı’ndaki kıyamet anlatılarına geçmeden önce söz konusu kitabı yorumlamadaki farklı anlayışlardan söz etmek yararlı olacaktır. Bu hususta üç farklı yorum biçiminden bahsetmek mümkündür:

A. Tarihsel Yaklaşım: Bu yaklaşım özelde Vahiy Kitabı’ndaki vizyonların genel olarak ise Kitab-ı Mukaddes’teki tüm sembolik anlatımların Hıristiyanlığın ilk yüzyılından günümüze kadarki süreçte Kilise’yi etkileyen olaylar için kullanıldığını savunmaktadır.²⁴⁶ Söz gelimi Vahiy Kitabı’nda yer alan pasajların M.S. ilk yüzyılda Roma İmparatorluğu’nun hâkimiyetinde gerçekleşen olaylara işaret ettiği düşünülmekte, Yuhanna’nın Patmos adalarında sürgündeyken söz konusu kitabı kaleme aldığı ve dolayısıyla kendi zamanındaki olayları anlattığı savunulmaktadır. Buna göre ‘yaratık’ (the beast) Hıristiyanlara zulmeden Roma İmparatoru’nu sembolize etmektedir.²⁴⁷ Bu yaklaşım 12. yüzyılda gelişmiş, genelde Reform dönemindeki Kitab-ı Mukaddes

²⁴² Fruchtenbaum, 194-195.

²⁴³ Kalafian, 135-136.

²⁴⁴ Vahiy 11:1-2.

²⁴⁵ Scofield, 1132.

²⁴⁶ Reasoner, 76.

²⁴⁷ Reasoner, 77.

yorumcularınca kullanılmış ve 1820'lere kadar hâkimiyetini sürdürmüştür. Bu yorumcuların çoğu engizisyon döneminde yaşadıklarından Kitab-ı Mukaddes'in kehanetlerini kendi düşmanlarına uyarlamışlardır. Sözelimi Papalığı 'Deccal' olarak yorumlamışlardır.²⁴⁸

B. Alegorik/İdealist Yaklaşım: İdealist ya da alegorik olarak isimlendirilen ikinci yaklaşım lafzi anlamdan farklı bir mananın kastedilmesi demektir. Alegorik yorum mecaz anlam ile karşılanmaktadır ancak alegorik yorum batını bazı yorumları da içermektedir.²⁴⁹ Bu yaklaşım, Kitab-ı Mukaddes'in anlatımlarının, herhangi bir zamana ait olmadığını savunmakta ve her jenerasyona uygulanabileceği görüşünü benimsemektedir. Bu yaklaşımı tercih edenler Vahiy Kitabı'nda bahsedilen savaşın belirli iki grup arasında vuku bulacak gerçek bir savaşı değil, Hıristiyanların geçmiş ve gelecekte günaha karşı manevi mücadelelerini ifade ettiğini düşünmektedirler. Sözelimi 'canavarın yedi başı' ifadesi ile yedi ölümcül günahın kastedildiği, 'canavarın on boynuzu' ifadesinin de On Emrin çiğnenmesi şeklinde yorumlanabileceği düşünülmüştür.²⁵⁰ Bu yaklaşımda farklı bir görüş olarak Yuhanna'daki vizyonların amacının zor durumda kaldıklarında inanan insanların imanlarını korumalarını ve Tanrı'nın mutlaka galip geleceğine dair umut taşımalarını sağlamak olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, bu yaklaşımda Kitab-ı Mukaddes anlatıları, iyi ile kötü arasındaki daimi savaşı iyinin kazanacağını vaat eden sembolik tasvirlerden ibaret olarak yorumlanmaktadır.²⁵¹

C. Fütürist Yaklaşım: Çalışmamız açısından en önemli yaklaşım ise Kitab-ı Mukaddes'in Tanrı'nın gelecekte ve ahir zamanda meydana gelecek olaylarla ilgili ipuçları verdiğini iddia eden fütürist yaklaşımdır. Bu yaklaşımda Vahiy, Daniel ve diğer pek çok Kitab-ı Mukaddes bölümü "şifrelenmiş öngörülerdir ve bunları yorumlayan kimselerin birincil vazifesi öngörülerini doğru bir şekilde deşifre etmek ve dünyevi olaylara uygulamaktır."²⁵² Bu yaklaşımda, Vahiy Kitabı'nın, Yuhanna'nın içinde bulunduğu zaman diliminden başlayarak gelecekte kurulacağına inanılan Kudüs Krallığı zamanına kadar tüm dünya tarihini öngördüğüne inanılmaktadır. Vahiy 1:4'te geçen

²⁴⁸ Jeffrey, 15.

²⁴⁹ Muhammet Tarakçı, "Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu", *U.Ü.İ.F.D.*, c. 19, sy. 1, 2010, s. 184.

²⁵⁰ Jeffrey, 17.

²⁵¹ Jeffrey, 17.

²⁵² Reasoner, 78.

yedi kiliseye büyük önem atfedilmektedir. Zira bunlar yalnızca tarihi kiliseler değildir, Kilise'nin yedi çağına işaret etmektedirler. Bu yaklaşımı benimseyen bazı yorumcular bunların kiliselerin çağı değil Tanrı'nın insanlık tarihinin başından sonuna kadar belirlediği planın bölümleri olduğunu iddia etmekte²⁵³ ve dispensasyonalizm düşüncesinin temellerini atmaktadırlar. Fütürist ya da kehanetsel yaklaşım, 1830'lardan sonra Anglikan Kilisesi eski papazı John Nelson Darby'nin katkılarıyla yükselişe geçmiş ve Kitab-ı Mukaddes kehanetlerinin yorumlanmasında Protestanların temel metodu haline gelmiştir.²⁵⁴ Evanjelistlerin kıyametle ilgili senaryolarının oluşmasında böyle bir yaklaşımın etkisi olmuştur.

Kitab-ı Mukaddes'te Felaketler Dönemi ile ilgili en çok ayrıntıyı veren bölümün Vahiy Kitabı olduğu düşünülmektedir. Kitab-ı Mukaddes yorumcuları genellikle Daniel'in 70 haftası ile Vahiy Kitabı'ndaki ahir zaman olayları arasında bir ilişki olduğu noktasında fikir birliğindedirler. Pek çok yorumcu Daniel'in 70 haftalık kehanetinin son yedi yılında Yahudilerin muhatabı olacağı olayların Vahiy Kitabı'nın 6-19. bölümleri arasına tekabül ettiğini ve burada detaylandırıldığını düşünmektedir.²⁵⁵ Vahiy Kitabı'nın bazı bölümleri Matta 24 ile de ilişkilidir. Her iki kitapta da olayların sırası savaş, kıtlık, ölüm, şehitlik, güneş ve ayın kararıp yıldızların düşmesi, ilahi yargı günü şeklindedir.²⁵⁶

Matta ve Vahiy Kitabı Arasındaki Paralellikler	
Matta	Vahiy
Sahte Mesihler (24:4-5)	Beyaz Atlı (6:1-2)
Savaşlar (24:4-5)	Kızıl Atlı (6:3-4)
Kıtlık (24:7)	Siyah Atlı (6:5-6)
Kıtlık ve Hastalıklar (24:7)	Soluk Atlı (6:7-8)
Katliamlar ve şehitlik (24:9-10)	Şehitler (6:9-11)
Terör ve tabiat olayları (24:29)	Terör (6:12-17)
İncillerin dünyaya vaaz edilmesi (24:14)	144000 kişinin vaazı (7:1-8)

²⁵³ Reasoner, 79.

²⁵⁴ Jeffrey, 14.

²⁵⁵ Walvoord, 201-202.

²⁵⁶ Walvoord, 201-202.

Tablo 8: Matta ve Vahiy Kitabı Karşılaştırma²⁵⁷

Vahiy Kitabı her ne kadar diğer Kitab-ı Mukaddes pasajları ile benzerlik gösterse de sembolik anlatımının zenginliği konusunda ayrı bir yere sahiptir. Benzetme ve tasvirleriyle yorumlanması en güç ve dolayısıyla da yorumları en tartışmalı kitaplardan biridir. Vahiy Kitabı'nda Felaketler Dönemi'ne ilişkin olaylar 6. bölümde başlamaktadır. Tanrı'nın elinde yedi mühürlü kitap ya da tomar bulunmaktadır (Vahiy, 5). Bu tomarları açabilen tek kişi olan İsa, Tanrı'nın gazabının başlangıcını ifade eden bu mühürleri açtıktan sonra ortaya pek çok olay çıkacaktır.²⁵⁸ Vahiy Kitabı'ndaki olaylarda bu andan itibaren sahne gök ve yer arasında sürekli değişmektedir.²⁵⁹ Walvoord'a göre bu, Tanrı'nın dünyada olup bitenin kontrolünü tam olarak elinde tuttuğunu göstermektedir. Ne kadar korkutucu, dehşet verici olursa olsun ya da ne kadar sıradan ya da gelişigüzel görünürse görünsün bu durum, bütün olayları tek bir varlığın düzenlediğini göstermektedir.

a. Felaketler Dönemi'nin İlk Yarısı

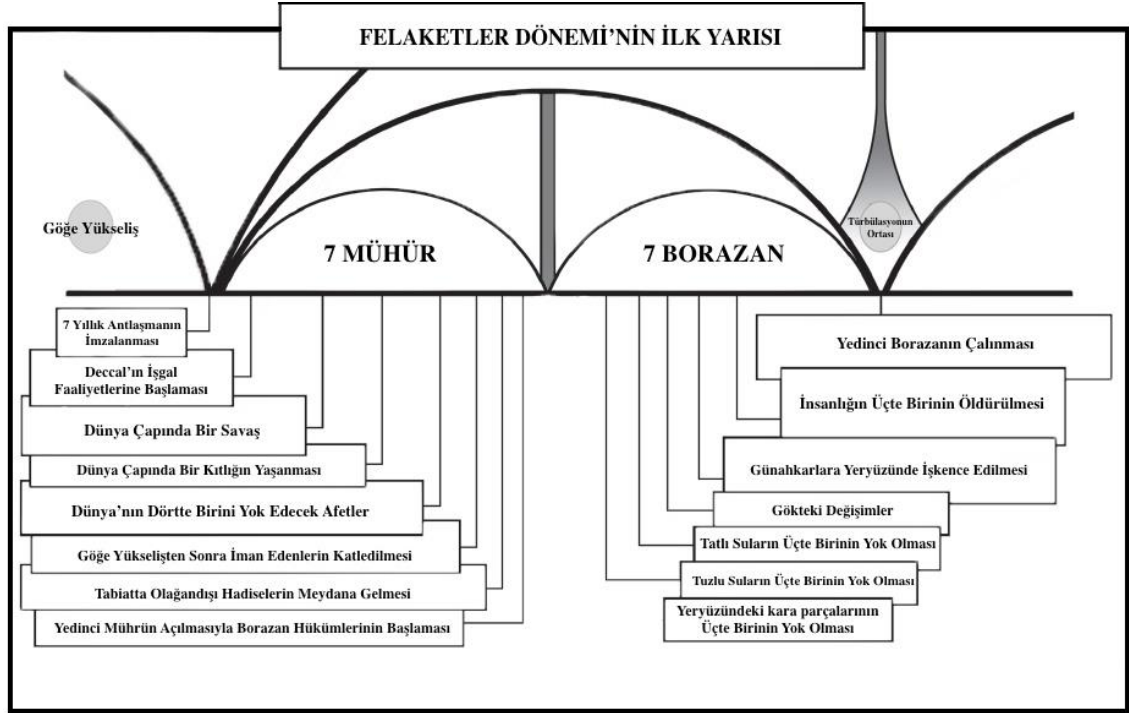
Vahiy Kitabı'nın 6-9 ve 17. bölümleri Felaketler Dönemi'nin ilk yarısını anlatmaktadır. Bu bölümdeki olayların bazıları kronolojik bir sıra takip ederken diğer bazı olaylar bu olaylarla eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Sözelimi mühür hükümleri ve borazan hükümleri zaman bakımından birbirlerini takip etmektedir. İlyas (Elijah) Peygamberin görevi, 10 krallık, 144000 Yahudi'nin hidayeti gibi olaylar ise eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir.²⁶⁰

²⁵⁷ Walvoord, 202.

²⁵⁸ Jeffrey, 125.

²⁵⁹ Walvoord, 203.

²⁶⁰ Fruchtenbaum, 203.



Tablo 9: Felaketler Dönemi'nin İlk Yarısı²⁶¹

i) Mühür hükümleri (The Seal Judgments)

Mühürler toplamda 7 tanedir ve her biri Tanrı'nın dünyaya yönelik bir hükmünden bahsetmektedir. Mühür hükümleri, Felaketler Dönemi yargı dizilerinin ilkidir. Daniel'in 70. haftasının başlangıcını oluşturan bu hükümler dünyayı yokluğun eşiğine getirecek olayları içermektedir.²⁶² Mühür hükümlerinin ilk dördü “mahşerin dört atlısı” (The Four Horsemen of the Apocalypse) olarak nitelenmektedir. Bu atlıların her biri kıyamet senaryosundaki farklı felaketleri temsil etmektedir.

İlk atlı, beyaz bir atın üzerinde, elinde yay ve başında taç olan bir kişi şeklinde tasvir edilmiştir (Vahiy, 6:1-2). Bu atlı, Daniel 9:26'daki “gelecek önder”, yani yeniden dirilen Roma İmparatorluğu'nun hükümdarı olan Deccal'dır.²⁶³ Felaketler Dönemi'nde Şeytan, Deccal ve sahte peygamberin yeryüzündeki insanları kandırmak için sahte bir

²⁶¹ Fruchtenbaum, 202.

²⁶² Bu olaylara Kilise'nin muhatap olmadığı iddia edilmektedir. Çünkü Vahiy Kitabı'nın 2 ve 3. bölümlerinde Kilise önemli bir yer tutarken 22. bölüme kadar bir daha bahsi geçmektedir. Ahir zamanın anlatıldığı düşünülen 6-19 arası bölümün hiçbir yerinde dünya üzerindeki senaryolarda Kilise'nin rolü yoktur. Buradan göğe yükseliş hadisesinin Felaketler Dönemi'nden önce gerçekleşeceği düşüncesi çıkarılmaktadır. Bkz. Walvoord, s. 200.

²⁶³ Walvoord, 208.

teslis oluşturacakları düşünülmektedir. Buna göre Şeytan, “baba” rolünü üstlenecek ve Baba’nın otoritesini Oğul’a vermesi gibi Şeytan da yetkilerini Deccal’a devredecektir.²⁶⁴ Walvoord’un ifadesiyle Deccal, “Şeytan’ın şaheseridir ve Mesih’in olduğu ya da olduğunu iddia ettiği her şeyin taklidini yapmaktadır.”²⁶⁵

Pasajda (Vahiy, 6:2) ilk atının bir yayı olduğu açıklanırken, bu yaya ait herhangi bir oktan söz edilmemiş olması, barışa veya barış dönemine bir işaret olarak algılanmıştır. Mesih’in ikinci gelişinin amacı da dünyaya barış getirmektir. Daniel’de de ifade edildiği gibi Deccal barış antlaşması imzalayacak ancak bu sahte bir antlaşma olacak ve sonradan halkın aleyhine dönecektir. Deccal’ın sahte barışı Yeremya 6:14’teki “‘barış barış’ diyerek” halkımın yaralarını sözde iyileştirdiler. Halbuki ortada barış falan yoktu.” ifadesi ile ilişkilendirilmektedir.²⁶⁶ Deccal’ın zafer tacı (stephanos crown) takması, ancak bu tacın hükümdarlık tacı (diadem crown) olmaması onun zaferinin geçici olacağını göstermektedir.²⁶⁷

İkinci mühür kızıl renkte bir at tasviriyle başlamaktadır ve bu atın binicisine dünyadaki barışı kaldırma yetkisinin verileceği ifade edilmektedir (Vahiy 6:3-4). Sahte bir barış getiren ilk mührün aksine bu mühürle savaş orduları ortaya çıkmakta ve barış dünyadan uzaklaştırılmaktadır. Jeffrey’e göre burada bahsedilen savaş dünyayı, daha önceden hiç bilinmeyen kıyamet silahlarıyla yok olmanın eşiğine getirecektir. Atın kızıl renkli olması kanlı çatışmalara işaret etmektedir. Jeffrey bu bağlamda içinde bulunduğumuz zamanda insanların ağızlarında hep “barış” sözcüğünün bulunduğunu, ancak dünya çapında askeri güç ve silahlara tonlarca yatırım yapıldığını ve huzursuzlukların hiç bitmediğini ifade etmektedir.²⁶⁸ Walvoord da Kitab-ı Mukaddes’te anlatılan bu savaş başladığında Birleşmiş Milletler’in ya da herhangi bir beşeri çabanın kalıcı barışı getirmeye gücünün yetmeyeceğini belirtmektedir.²⁶⁹ Kalıcı barışı getirecek tek kişi bu mühürleri açmaya gücü yeten İsa Mesih olacaktır.

Üçüncü mührün açılmasıyla binicisinin elinde bir terazi olan siyah bir at görünümü ortaya çıkmaktadır ve *“bir ölçek buğday bir dinara, üç ölçek arpa bir dinara. Ama*

²⁶⁴ Walvoord, 204.

²⁶⁵ Walvoord, 209.

²⁶⁶ Jeffrey, 127.

²⁶⁷ Fruchtenbaum, 204.

²⁶⁸ Jeffrey, 128.

²⁶⁹ Walvoord, 211.

zeytinyağına, şaraba zarar verme!” diyen bir ses duyulacaktır (Vahiy, 6:5-6). Bu bölümün, ikinci mühürde bahsedilen büyük savaşın ardından büyük bir kıtlığın yaşanacağına işaret ettiği düşünülmektedir. Dünya tarihinde her zaman büyük savaşlardan sonra kıtlığın yaşandığı görülmüştür. Bir önceki mührün getirdiği savaş sonucunda daha önce yaşanmamış türden bir kıtlık yaşanacaktır. Pasajda geçen bir dinar, ilk yüzyılda bir işçinin bir günlük maaşı olarak düşünülmektedir. Bir ölçek buğday ya da üç ölçek arpa bir kişinin bir günlük ihtiyacına işaret etmektedir. Dolayısıyla bir kişinin bütün yevmiyesi, ya da günlük kazancı sadece kendisinin bir günlük yiyecek ihtiyacını karşılayacaktır. Walvoord, pasajın sonunda geçen zeytinyağı ve şarabın o zamanlar olmazsa olmaz ihtiyaçlar olduğunu ve bu kıtlıkta onların dahi alınamayacağını ifade ederken²⁷⁰; Jeffrey, bu kıtlık durumunda bile varlıklı olmanın alameti sayılacak zeytinyağı ve şarap gibi malları olan zenginlerin bulunacağını ifade etmektedir ve şöyle eklemektedir: “kıtlığın ortasında hala büyük mal varlığıyla yaşayan insanlar olacaktır. Bu yüzyılın sonuna gelirken kıtlık ve bolluğun yan yana bulunması dünyamızın karakteristiği haline gelmiştir... Zengin malını çoğaltırken, fakir daha da yoksul duruma düşmektedir. Bu da tam olarak Kitab-ı Mukaddes’in önceden haber verdiği gibidir.”²⁷¹ Fruchtenbaum ise burada kıtlığa rağmen bir rahmet olduğunu, ilaç olarak kullanılan zeytinyağı ve şarabın kıtlıktan etkilenmeyeceğini belirtmektedir.²⁷²

Dördüncü mühürdeki at, soluk renklidir. Binicisinin adı “ölüm”dür (Vahiy, 6:7). Metinde “soluk” rengi ifade eden kelimenin Grekçesi χλωρός (chloros), soluk, yeşilimsi sarı renge işaret etmektedir. Dolayısıyla buradaki at vebalı insana benzetilmektedir. Önceki mühürlerdeki savaş, kıtlık gibi felaketlerden sonra bu mühürdeki hüküm, dünyanın dörtte birini yok edecek ölümcül afetlere işaret etmektedir. Pek çok yorumcu burada veba gibi ölümcül bir hastalığın kastedildiğini düşünmektedir. Tarihteki en kötü veba salgını 14. yüzyılda Avrupa nüfusunun dörtte birinin ölümüne neden olmuştur. Bugün de AIDS virüsünün milyonlarca kurbanı olmuştur, olmaya da devam etmektedir. Savaş, kıtlık, salgın hastalık dışında hayvanların da insan kitlelerinin ölüm sebebi olacağından bahsedilmiştir (Vahiy, 6:8). Yaratılış Kitabı’nda Tanrı, Âdem’e hayvanların kendisinden korkacağını ve hayvanlar âleminin insanoğlunun yönetiminde

²⁷⁰ Walvoord, 212.

²⁷¹ Jeffrey, 129.

²⁷² Fruchtenbaum, 216-217.

olduğunu bildirmektedir (Yaratılış, 9:2). Ancak Felaketler Dönemi'nde bu durumun değişeceği yani hayvanlardaki insanlardan korkma duygusunun kaldırılacağı ve böylece hayvanların daha önce olduğu gibi (Çölde Sayım, 21:6; Yeşu, 24:12; 2. Krallar, 17:25) kıyamet zamanı da günahkarlara saldıracağı düşünülmektedir.²⁷³

Yuhanna; sahte Mesih, savaş, kıtlık, salgın hastalık gibi felaketleri “dört atlı” metaforuyla anlattıktan sonra beşinci mührün açılmasıyla gördüğü vizyonları anlatmaya devam etmektedir. Beşinci mühür, Felaketler Dönemi ilk yarısında şehit olanlarla ilgilidir. Buna göre Yuhanna, “Tanrı'nın sözü ve sürdürdükleri tanıklık nedeniyle öldürülenler” kendilerini katleden kimselerden intikam alması için Tanrı'ya yalvarmaktadırlar. Bunlara beyaz kaftan verilmekte ve bir mühlet beklemeleri söylenmektedir (Vahiy, 6:9-11).

Kilise'nin, yani inananların Felaketler Dönemi başlamadan önce göğe yükseltileceğine inanıldığına göre, buradaki şehitlerin kim olduğu sorusu önemlidir. İnananlar göğe yükseldikten sonra “Tanrı'nın sözü uğruna katledilenler” diye ifade edilen bir grup ortaya çıkmıştır. Jeffrey'e göre, göğe yükselenlerle sonradan inanan bu grubun birbirinden farklı olduğu intikam istemelerinden anlaşılmaktadır. Pavlus, inananlardan öç almamalarını ve durumlarını Tanrı'ya havale etmelerini istemiştir (Romalılar, 12:19). Felaketler Dönemi'nde sonradan inanıp şehit olanlar ise intikam istemektedirler. Jeffrey'e göre bu, Kilisen'in göğe yükselmiş olacağının kanıtıdır.²⁷⁴

Altıncı mührün açılmasına kadar yeryüzündeki olaylar beşeri durumlarla ilgilidir. Altıncı mühürle tabiat olaylarında birtakım değişimlerden bahsedilmekte ve Tanrı'nın dünyaya doğrudan müdahalede bulunacağı ifade edilmektedir.²⁷⁵ Bu müdahale depremle başlamaktadır ve doğa olaylarında olağandışı değişimler ile devam etmektedir. Bu süreçte güneşin keçi kılından yapılmış siyah bir çul gibi kararması, ayın kan rengine dönmesi, gökteki yıldızların yeryüzüne düşmesi, gökyüzünün dürülmesi, dağların yerinden sökülmesi gibi olaylardan bahsedilmektedir (Vahiy, 6:11-14). Önceki hükümlerde inanmayan insanların, olup bitenleri doğa olayı olarak yorumlaması mümkünken, bu hükmün sonucundaki olayların dehşetiyle inanmayan insanlar da

²⁷³ Jeffrey, 131-135.

²⁷⁴ Jeffrey, 136.

²⁷⁵ Walvoord, 224.

Tanrı'nın gazabının geldiğini anlayacak ve bu felaketlerden kaçmak için kayaların arkasına gizlenmeye çalışacaklardır (Vahiy, 6:15-17).

Tarih boyunca büyük depremler Tanrı'nın müdahalesi olarak yorumlanmıştır. Kitab-ı Mukaddes'te de depremler Tanrı'nın göndereceği felaketlerin habercisi olarak açıklanmıştır (Zekeriya, 14:4-5). Yeryüzündeki depremler zaman zaman dünyanın sonu ve Mesih'in gelişine işaret olarak da kabul edilmiştir. Sözelimi 1906 yılındaki San Francisco depremi, dünyanın sonunun geldiğine bir işaret olarak yorumlanmış ve çeşitli gruplar İsa'nın ikinci gelişi için hazırlıklar yapmışlardır.²⁷⁶ 1950'lerden önce her on yılda bir ya da iki tane büyük deprem olurken 1948'den sonra her on yılda yaklaşık en az on büyük deprem yaşandığına işaret eden Jeffrey, İsrail'in kuruluşundan bu yana kehanetlerin büyük hızla gerçekleştiğini savunmaktadır.²⁷⁷

Yuhanna, kronolojik olarak kıyamet olaylarını anlatırken altıncı mühürden sonra konudan ve akıştan ayrılmaktadır. Bu ara sözde Yuhanna, önemli bir olaya dikkat çekmekte ve okuyucuda bir duygu değişimi oluşturmaktadır. Vahiy Kitabı'nda bu aradan öncesi ve sonrası anlatılan olaylar korku aşılarken bu fasılada kurtuluş için umutlar yeşertilmekte²⁷⁸ ve Felaketler Dönemi'nde kefareti ödeyip kurtulacak iki kalabalık gruptan bahsedilmektedir. İlk grubu 144000 Yahudi oluşturmaktadır. Yuhanna, İsrail'in on iki kabilesinin isimlerini zikrederek her bir kabileden 12000 kişinin bu grubu oluşturacağını söylemektedir. Buna göre, seçilmiş kişiler eman mührü ile işaretlenecek böylece Felaketler Dönemi'nin sıkıntı ve afetlerinden korunacaklardır (Vahiy, 7:1-8). Kilise göğe yükseldiği için, bu grup Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcilerini oluşturacak ve hem Yahudilere hem de Yahudi olmayanlara Krallık İncili'ni (the Gospel of the Kingdom)²⁷⁹ vaaz etmekle vazifelendirilecektir. Bu grubun nasıl Mesih'in takipçileri haline geleceği Kitab-ı Mukaddes'te tam olarak açıklanmamıştır. Ancak Jeffrey, bunun tıpkı Pavlus'a Şam yolunda Tanrı'nın doğüstü bir şekilde görünmesi gibi, bu Yahudi gruba da Tanrı'nın görüneceğine inanmaktadır.²⁸⁰

²⁷⁶ Randall Balmer, "Religion in Twentieth Century America", *Religion in American Life*, Oxford University Press, 2008, s. 313.

²⁷⁷ Jeffrey, 138.

²⁷⁸ Craig R. Koester, *Revelation*, Yale University Press, 2014, s. 356.

²⁷⁹ Matta 24:14'te bu İncil'in, göksel egemenliğin müjdesi olarak bütün uluslara tanıklık yapmak için dünyanın her yerine duyurulacağından bahsedilmektedir. Bu misyon tamamlandığında son gelecektir.

²⁸⁰ Jeffrey, 144.

Bu grupla ilgili başka bir mesele de grupların kabile kimliklerini nasıl anlayacağıyla ilgilidir. Zira bugün Yahudiler arasında kabile kimliği sadece Levi soyundan gelenlerce bilinmektedir. Dolayısıyla bu noktada Tanrı'nın, Yahudilerin kayıp kabilelerini bulup ortaya çıkaracağı inancı da gelişmiştir.²⁸¹ Yuhanna'nın bahsettiği ikinci grup ise, bütün milletlerden oluşan sayılamayacak kadar kalabalık insan topluluğudur (Vahiy, 7:9). Bu grubun kurtuluşunda 144000 Yahudi'nin vaazlarının etkili olacağı düşünülmektedir.²⁸²

Göğe yükseliş gerçekleşikten sonra geride kalanlar için kurtuluş olup olmadığı hususu tartışmalı olsa da, genel kanaat Vahiy Kitabı'nın söz konusu fasıladaki bahsettiği iki gruptan dolayı kurtuluşun Felaketler Dönemi'nde de devam edeceği yönündedir. Ancak göğe yükselenler ile bu süreçte kurtuluşa erenlerin Tanrı katındaki statüleri farklı olacaktır.

Yuhanna'nın bu kısma kadar bahsettiği her mühür, yeryüzü ya da insanlıkla ilgili ilahi bir yargıya işaret etmekteydi. Mühür hükümlerinin sonuncusu, yani yedinci mühürde ise önceki mühürler gibi kendine ait bir hüküm ve buna bağlı olarak açığa çıkan bir olay yoktur. Ancak yedinci mühür, Tanrı'nın azabının "borazan hükümleri" (The Trumpet Judgments) denilen sonraki yargı dizisini ve sonrasında diğer ilahi hükümleri içermesi açısından en önemli hüküm kabul edilmektedir.²⁸³ Yedinci mührün açılması ile yaklaşık yarım saat süren bir sessizlik olacaktır (Vahiy, 8:1). Walvoord'a göre bu sessizlik, yedinci mühür hükmünün önemini göstermekte ve sessizlikten sonra en büyük felaketlerin geleceğini ifade etmektedir.²⁸⁴ Jeffrey ise Tanrı'nın geri kalan azabı için bir soluk alma olarak nitelendirdiği bu sessizliği, önceki azaplara muhatap olan insanların nihai kararlarını vermeleri için son fırsat olarak görmektedir. Buna göre muhatapların burada alacakları karar ebedi olacaktır.²⁸⁵

Pasajda kendilerine borazan verilen meleklerin Tanrı'nın verdiği hükümleri yeryüzünde gerçekleştirmekle memur oldukları ifade edilmektedir (Vahiy, 8:2).²⁸⁶ Kitab-ı Mukaddes'te borazanın önemli bir anlamı vardır. Mesela, İsrail'in tarihinde halkın toplanması, savaşta askerlerin komuta edilmesi ve önemli günleri haber vermek

²⁸¹ Jeffrey, 145.

²⁸² Fruchtenbaum, 222.

²⁸³ Jeffrey, 142; Walvoord, 250.

²⁸⁴ Walvoord, 250-251.

²⁸⁵ Jeffrey, 142.

²⁸⁶ Walvoord, 251-252.

için borazanlar kullanılmıştır (Levililer 23:24; 25:9; Sayılar 10:2). Bunun yanı sıra Hz. Musa'ya yasanın verildiği sırada da borazan çalınmıştır (Çıkış 19:19). Dolayısıyla borazan, ileride meydana gelecek önemli olayları anlatan bir araç olarak kullanılmıştır (Yoel 2:1). Pasajda daha sonra kutsalların dualarından bahsedilmektedir (Vahiy 8-3). Fruchtenbaum'a göre bu durum, borazan hükümlerinin gerçekleşmesiyle beşinci mühürde intikam için edilen duaların kabul olacağına işaret etmektedir.²⁸⁷

ii) Borazan Hükümleri (Trumpet Judgments)

Mühür hükümlerinin sonuncusu ikinci yargı dizisi olan yedi borazan hükümlerini başlatacaktır. Borazan hükümleri yedi meleğin ellerindeki yedi borazanı çalmaya hazırlanması ile başlamaktadır (Vahiy 8:6). İlk borazan üflendiğinde kana bulanmış dolu ve ateş yeryüzüne yağacak, toprak ve ağaçların üçte biri yanacaktır (Vahiy 8:7). Bu pasajdaki ifadelerin sembolik olduğunu ve ilahi hükümler için kullanıldığını düşünenler olsa da, Evanjelicler bu pasajı literal okuma eğilimindedirler. Bu hususta, Firavun'u cezalandırmak için Tanrı'nın çeşitli felaketler gönderdiğine ve bunlardan birinin de dolu olduğuna işaret eden Walvoord (Çıkış 9:18-26), 1. Borazan hükmündeki dolu ve ateşin literal bir şekilde gerçekleşebileceğini iddia etmektedir.²⁸⁸

İlk borazan kara parçaları ve yeşilliklerle, ikinci borazan ise denizlerle ilgilidir. Yuhanna burada dağ gibi büyük bir alev parçasının denize atılması sonucunda denizlerin üçte birinin kana dönüşmesinden bahsetmektedir (Vahiy 8:8-9). Mısır'a gönderilen felaketlerle burada da bir benzerlik kurulmaktadır.²⁸⁹ Hz. Musa dönemindeki felaketlerden birinde Nil'in suyu kana dönüştürülmüştür (Çıkış 7:17-18). Walvoord burada da benzer bir olaydan bahsedildiğini düşünmektedir. Fruchtenbaum buradaki kastın meteor ya da yanardağ olabileceğini belirtmekle birlikte açığa çıkan sonuçların doğüstü olacağını kabul etmektedir.²⁹⁰

İkinci borazan tuzlu sulardaki felaketlerden, üçüncüsü ise tatlı suların acılaşacağından bahsetmektedir: "Üçüncü melek borazanını çaldı. Gökten meşale gibi yanan büyük bir yıldız ırmakların üçte biri üzerine ve su pınarlarının üzerine düştü. Bu yıldızın adı pelindir. Suların üçte biri pelin gibi acılaşdı. Acılaşan sulardan içen birçok

²⁸⁷ Fruchtenbaum, 223.

²⁸⁸ Walvoord, 256.

²⁸⁹ Walvoord, 257; Fruchtenbaum, 223-224.

²⁹⁰ Fruchtenbaum, 223-224.

insan öldü” (Vahiy 8:10-11). Pelin, kullanılmayan arazilerde yetişen tadı acı olan ve musibet sembolü olduğu düşünülen bir ottur.²⁹¹ Sembolik yorumu benimseyenlere göre buradaki büyük yıldız Deccal, sular ise yeryüzündeki insan topluluklarıdır. Walvoord bu noktada yine literal yorumu benimsemekte ve Çıkış Kitabı’ndaki Mara olayına referansta bulunmaktadır. Hz. Musa Mara’daki acı bir suya bir ot atarak suyu tatlılaştırmıştır (Çıkış 15:23-25). Walvoord’a göre buradaki pelin otu, Hz. Musa’nın kullandığı ve suyu tatlılaştırdığı otun tam aksi bir etkide bulunacaktır.²⁹²

İlk üç hüküm yeryüzüyle ilgiliyken dördüncü borazan hükmü gökyüzüyle alakalı felaketlerden bahsetmektedir. Buna göre güneşin, ayın ve yıldızların üçte biri zarar görecektir ve yeryüzündeki ışıkların üçte biri sönecektir (Vahiy 8:12-13). Dünyanın fiziki güzelliklerinin bozulacağını öngören bu ifadelerden Walvoord şöyle bir ders çıkarmaktadır: Tüm bu güzellikler kanıksadığımız ve değerini bilemediğimiz şeylerdir ve içinde bulunduğumuz zamanda bunların Tanrı’nın hak etmeyen dünyaya verdiği bir lütuf olduğunun bilinmesi gerekmektedir.²⁹³ Dördüncü borazanda bahsedilen güneş, ay ve yıldızlar da Tanrı’nın gücünü ve bilgeliğini göstermektedir (Mezmurlar, 19:1-2). Ayrıca burada geride kalan üç hükmün daha şiddetli olacağı haber verilmektedir. Bu yüzden son üç borazan “hüzün hükümleri” (Woe Judgments) olarak da isimlendirilmektedir.

Borazan hükümlerinin beşincisinde daha önce altıncı mühür ve dördüncü borazan hükümlerinde olduğu gibi göğün yıldızlarına ilişkin değişimlerden bahsedilmektedir. Ancak bu hükmü içeren pasaj daha muğlak bir anlatıma sahiptir. Beşinci borazan hükmü, dipsiz kuyuların anahtarları kendisine verilmiş bir yıldızın yeryüzüne düşmesi ile başlamaktadır (Vahiy, 9:1). Önceki hükümleri lafzi olarak yorumlayan Walvoord burada sembolik bir yorumlamaya gitmektedir. İsa’nın, Şeytan’ı “gökten düşen yıldırım” gibi görmesinden (Luka, 10:18) hareketle buradaki düşme eylemini gerçekleştiren failin Şeytan olduğu belirtilmekte ve dipsiz kuyunun²⁹⁴ da kötü ruhluların bulunduğu yer olduğu düşünülmektedir.²⁹⁵ Söz konusu kuyu açıldığında içinden gökyüzünü ve güneşi karartan bir duman yükselmekte ve dumanın içinden yeryüzünde

²⁹¹ Walvoord, 258.

²⁹² Walvoord, 259.

²⁹³ Walvoord, 261.

²⁹⁴ Kitab-ı Mukaddes’te dipsiz kuyu anlamına gelen “abyss” kelimesi cehennem için de kullanılmaktadır.

²⁹⁵ Walvoord, 265.

inanmayan insanlara işkencede bulunacak ve kendilerine akreplerin gücü verilecek çekirgeler çıkmaktadır (Vahiy 9:2-3). Eski Ahit'te başka sebeplerle de ilahi bir cezalandırma aracı olarak kullanılmış çekirgeler (Çıkış 10:12-20; Yoel 1:4-7) burada alınlarında Tanrı'nın mührü bulunmayan günahkar insanları cezalandırmakla görevlidir. Dolayısıyla bu felaket, alınları mühürlü 144000 Yahudi'ye uğramayacaktır (Vahiy 7:3). Çekirgeler günahkarları öldürmeyecek, 5 ay işkence edeceklerdir. Bu süre çekirgelerin Mayıs'tan Eylül'e ortalama ömürlerini ifade etmektedir.²⁹⁶ Aynı zamanda bu süre, Tufan sırasında suların yeryüzünü kaplama süresi (150 gün) ile aynıdır (Tekvin 7:24).²⁹⁷

Beşinci borazan hükmündeki cezalandırmada çekirgeler sadece işkence ile görevlendirilmişti ve öldürme söz konusu değildi. Ancak altıncı borazanın çalınmasıyla insan nüfusunun üçte birinin öldürülmesine hükmedilecektir (Vahiy 9:15). İnsanlığın üçte birinin öldürülmesine başları aslana benzeyen, ağızlarından ateş, duman ve kükürt fişkıran, kuyrukları yılanı andıran atlar neden olacaktır (Vahiy 9:17-19). Geride kalan insanların kendi elleriyle yaptıkları putlara tapmaktan pişman olmadıkları açıklanmakta, adam öldürme, büyü, fuhuş, hırsızlık gibi suçlar işleyenlerin de bu günahlarından tövbe etmedikleri belirtilmektedir (Vahiy 20-21).

Altıncı borazan hükmü Fırat Nehri yakınlarında bağlı olan dört meleğin, muayyen bir vakitte insanların üçte birini öldürmek için çözüleceğinden, iki yüz milyonluk atlı ordulardan bahsetmektedir (Vahiy 9:14-16). Bu hüküm ileride de bahsedileceği gibi Armageddon Savaşı'nın sahnesine bir hazırlık aşaması olarak yorumlanmaktadır.

Mühür, borazan hükümleri ve 144000 Yahudi dışında, Felaketler Dönemi'nin ilk yarısında gerçekleşeceği düşünülen başka bir konu da iki şahidin (Two Witnesses) 1260 gün vaizliğidir (Vahiy 11:3). İki şahit, 1260 gün boyunca Tanrı'nın mesajlarını insanlara iletmekle uğraşacak, inanmayanlara eziyet edecek ve daha sonra görevleri sona erdiğinde öldürüleceklerdir (Vahiy 11:3-6). Bu iki şahide gökten ateş yağdırma ve yağmur yağmasını engelleme gibi birtakım doğa üstü güçler verilecektir (Vahiy 11:4-6).

Fruchtenbaum'a göre iki şahidin görevi Felaketler Dönemi'nin ilk yarısında, gerçekleşecekken Walvoord'a göre ise ikinci yarısında gerçekleşecektir.²⁹⁸ Walvoord,

²⁹⁶ Walvoord, 269.

²⁹⁷ Jeffrey, 149-150.

²⁹⁸ Walvoord, 302.

Tanrı'nın, görevleri süresince bu iki şahidi, öldürmeye çalışanlardan koruyacağını belirtmesinden hareketle Felaketler Dönemi'nin ilk yarısında böyle bir korumaya ihtiyaç olmadığını, bu korumanın ikinci yarıda gerekli olduğunu savunmaktadır. Fruchtenbaum ise kronolojik olarak iki şahidin vaizliklerinin ilk yarıda olmasını daha anlamlı bulmaktadır.

İki şahidin vaaz görevlerinin zamanı dışında kim oldukları noktasında da farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Musa ve İlyas olduğunu söyleyenlerin yanında, Enoch ve İlyas olduğunu iddia edenler de olmuştur. Walvoord'a göre bu ikili Enoch ve İlyas'tır. Çünkü ikisinin de göğe yükseltildiği, ancak bir kez ölmeleri gerektiği ve bunun da Felaketler Dönemi'nde tebliğ görevlerini gerçekleştirirken olacağı belirtilmektedir (İbraniler, 9:27).²⁹⁹ Ayrıca Walvoord, İlyas'ın gökten ateş yağdırabilme (2. Krallar, 1:12) ve yağmur yağmasını engelleyebilme (1. Krallar, 17:1) gibi özelliklerinin bulunduğu işaret ettikten sonra, bu özelliklerin Vahiy Kitabı'nda iki şahit anlatılırken de kullanıldığını belirterek iddiasını desteklemektedir.³⁰⁰ Fruchtenbaum ise bu iki şahidin geçmişten gelecek insanlar olması gerekmediğini ve Felaketler Dönemi'nde hayatta olan iki Yahudi olacağını iddia etmektedir.³⁰¹ İki şahitle kastedilenin İsrail ve Kilise olduğunu iddia eden yorumcular olsa da iki şahidin ölmesi, yeniden dirilmesi, cesetlerinin yollara bırakılması gibi hususlar, iki şahidin İsrail ve Kilise olması yönündeki yorumu zorlaştırmaktadır.³⁰²

Felaketler Dönemi'nde iki farklı siyasi sistemden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki on krallık sistemidir ve Felaketler Dönemi'nin ilk yarısında dünyanın yönetim sistemine işaret etmektedir. İkinci yarıda ise siyasi hakimiyet bütünüyle Deccal'ın eline geçecektir.

Felaketler Dönemi'nde siyasi sistemler gibi, dinî sistemlerin de iki adet olacağı düşünülmektedir. Felaketler Dönemi'nin ilk yarısındaki dinî sistem Vahiy Kitabı'nın 17:1-6. bölümleri arasında yer alan "Büyük Fahişe" (Great Harlot) metaforuyla anlatılmaktadır. Dinin bozulduğuna işaret eden bu metafor, Felaketler Dönemi'nin ilk yarısında bütün dünyanın kendisine bağlı olacağı dinî sistemi açıklamaktadır. Yaratılış

²⁹⁹ Walvoord, 303.

³⁰⁰ Walvoord, 303-304.

³⁰¹ Fruchtenbaum, 232-233.

³⁰² Walvoord, 302.

Kitabı'na göre³⁰³ bu dinî sistemin merkezi putperestliğin ve bozulmuş dinin başladığı yer olan yeniden inşa edilmiş Babil şehri olacaktır. Beşinci mühürde işkence gören kutsallara eziyet eden kurumun da Babil'deki bu dinî sistem olduğu belirtilmektedir (Vahiy, 17:6). Vahiy Kitabı'nda bozulmuş din, yedi başlı ve on boynuzlu canavar ile ilişkilendirilmektedir. On boynuzun on krallığa işaret ettiği düşünüldüğünden, bu anlatım sivil hükümetin bozulmuş dini desteklediğine ve yöneticilerin bu dini suiistimal ederek ayakta tuttuğuna işaret etmektedir.³⁰⁴ Göğe yükselen Kilise "Mesih'in gelini" metaforuyla anlatılmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi Deccal ahir zamanda Mesih ve Mesih'le ilgili şeylerin taklidini yapacaktır. Dolayısıyla buradaki bozulmuş dinin de Mesih'in gelini olan Kilise'nin sahtesi olarak anlaşılması mümkündür.³⁰⁵

b. Felaketler Dönemi'nin Ortasında Gerçekleşecek Olaylar

Altıncı borazan hükmü ile Felaketler Dönemi'nin ilk yarısı yani üç buçuk yıllık zaman tamamlanacaktır. Vahiy Kitabı'nın 10-14 ve 17. bölümlerinde anlatılan ve Felaketler Dönemi'nin ortasına tekabül eden dönemde meydana gelecek birtakım olaylar, altıncı borazandan sonraki hükümleri geciktirecektir; ancak bu olayları kronolojik olarak kesin bir sıraya yerleştirmek mümkün değildir.³⁰⁶ Altıncı hükümden sonraki konu dışı olaylardan biri küçük bir tomarla ilgilidir. Bu tomarın Felaketler Dönemi'nin ortasında gerçekleşecek olaylarla yedinci mühür ve dolayısıyla da kase hükümleri ile ilgili bilgileri içerdiği düşünülmektedir.³⁰⁷

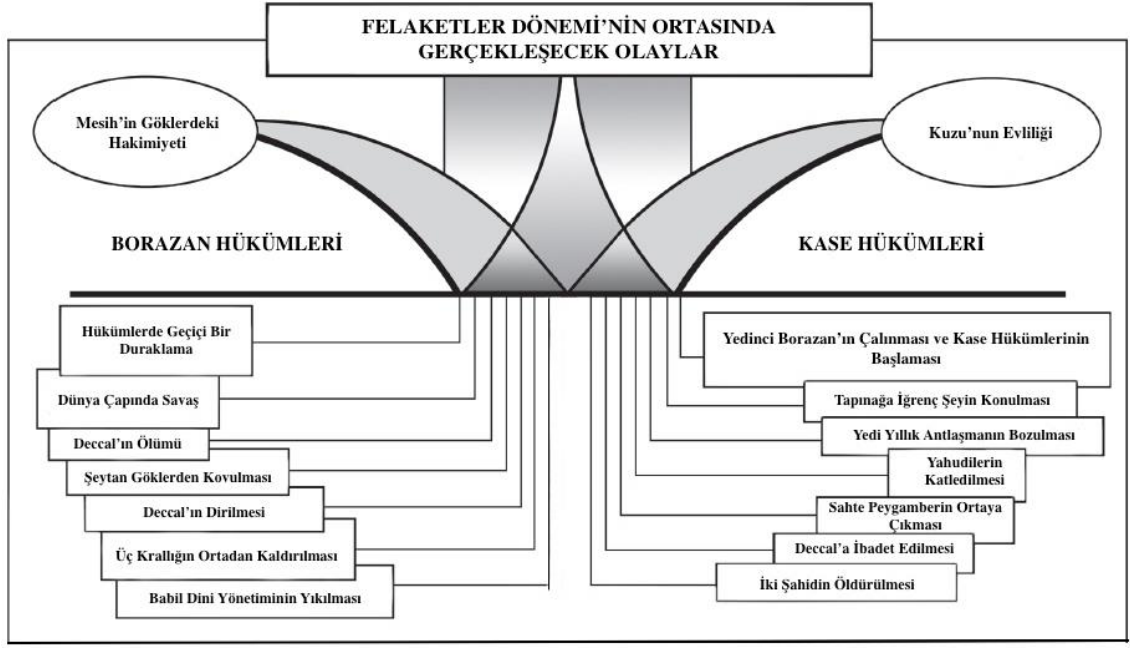
³⁰³ Yaratılış 11:9.

³⁰⁴ Fruchtenbaum, 233-234.

³⁰⁵ Fruchtenbaum, 234-235.

³⁰⁶ Fruchtenbaum, 237.

³⁰⁷ Fruchtenbaum, 239.



Tablo 10: Felaketler Dönemi'nin Ortasında Gerçekleşecek Olaylar³⁰⁸

Felaketler Dönemi'nin ortasında dünya yönetimini elinde bulunduran on krallık ile Deccal arasında var olan barış bozulacaktır. Deccal dünya hakimiyetini ele geçirmek için on krallığa savaş ilan edecek, büyük fetihler yapacak, ancak nihayetinde öldürülecektir (Daniel, 11:45; Vahiy, 13:3). Yeryüzünde Deccal ve on krallık arasında mücadele olurken göklerde de Şeytan ve Mikail arasında bir savaş yaşanacak, bu savaşın sonunda Şeytan³⁰⁹ ve yardımcıları dünyaya atılacaktır (Vahiy, 12:7-12). Böylece Şeytan'a göğün kapıları sonsuza dek kapanacak ve Şeytan öfkeyle dolacaktır.³¹⁰ Şeytan'ın, daha önce yeryüzünde öldürülmüş Deccal'ı (Canavar) yeniden diriltmesinden sonra insanlar Şeytan'ın ve Deccal'ın olağanüstü güçlerine tapmaya başlayacaktır (Vahiy, 13:3-4).³¹¹ Deccal'ın yeniden dirilmesi, Mesih'i taklit ettiği başka bir nokta olması açısından da önemlidir.

Dirildikten sonra yeryüzünde yarıda bıraktığı fetihlerine devam edecek olan Deccal, on krallığın on kralından üçünü öldürecek, geride kalan krallıklar da onun gücüne teslim olacaklardır. Böylece Deccal bütün dünyanın siyasi hakimiyeti ele

³⁰⁸ Fruchtenbaum, 236.

³⁰⁹ Burada Şeytan'ı ifade etmek için Ejderha, Yılan, İblis gibi ifadeler kullanılmaktadır.

³¹⁰ Fruchtenbaum, 243.

³¹¹ Bazı yorumcular burada yeniden dirilme olayının Roma İmparatorluğu'nun canlanmasına işaret ettiğini düşünmektedirler; ancak Fruchtenbaum'a göre bu mümkün değildir. Bkz. Fruchtenbaum, 244.

geçirecektir (Vahiy, 17:12-13). Böylece bütün dünyada siyasi hakimiyeti ele geçiren Deccal'ın amacı dinî otoriteyi de elde etmektir. Bu nedenle, Felaketler Dönemi'nin ilk yarısından itibaren Babil'de süre gelen dinî sistemin egemenliğini ortadan kaldıracaktır. Kendisine biat edenlerin sayısını arttırmak için İki Şahit'le de mücadele edecek ve sonunda onları öldürecek (Vahiy, 11:7). İki Şahit'in öldürülmesi, insanların gözünde Deccal'ı daha da büyütecektir. Deccal'ın iki şahidi öldürmesi, Felaketler Dönemi'nin ilk yarısı sona erdiğinde ve bu ikiliye verilen özel güç (Vahiy, 11:5) ellerinden alındığında mümkün olacaktır.³¹² Deccal onların naaşlarının gömülmesine izin vermeyecek ve bütün insanların görebilmesi için ölü bedenleri “Rablerinin öldürüldüğü Sodom ve Mısır'ın sokaklarına”, yani Kudüs sokaklarına serecektir (Vahiy, 11:8). Bu durum Deccal'ın hakimiyetinin bir işareti sayılacak ve inanmayanlar Tanrı'nın azabının kesinlikle gelmeyeceğini düşünerek bu durumu coşkuyla kutlayacaklardır.³¹³ Ancak kısa bir süre sonra, İki Şahit'in herkesin gözü önünde göğe yükseltilmesiyle bölge halkını bir korku kaplayacaktır. Tanrı İki Şahidin ölümüne sevinilmesini şehrin onda birini yok ederek ve 7000 kişinin ölümüne neden olacak bir depremle cezalandıracaktır (Vahiy, 11:13). Bu deprem insanların Tanrı'yı yüceltmelerini sağlayacak olsa da bu durum uzun sürmeyecektir. Baba'nın yetkilerini Oğul'a vermesi gibi, Şeytan da yetkilerini Deccal'a verecek ve insanlar Deccal'a ibadet edip onu yücelteceklerdir. Tanrı'ya küfredecek olan Deccal, Mesih'e inananları katledecektir.³¹⁴

Teslisin üç unsurundan ikisi Şeytan ve Deccal ile taklit edilmişti. Üçüncü unsur olan Kutsal Ruh'un sahtesi de Sahte Peygamber (False Prophet) ile taklit edilecek ve böylece sahte teslis tamamlanacaktır. Deccal “denizden çıkan canavar” olarak tasvir edilirken Sahte Peygamber “yerden çıkan canavar” şeklinde nitelenmektedir. “Kuzu” metaforu ile anlatılan Sahte Peygamberin hakiki dindar bir kimliğe bürüneceği ve böylece pek çok kimseyi Deccal'a iman etmeye ikna edeceği düşünülmektedir. Ayrıca kendisine birtakım mucizevi güçler de verilecektir (Vahiy, 13:13-15). Kutsal Ruh'un inanan kulların alınlarına eman mührü vurması gibi, Sahte Peygamber de Deccal'a inananların alınlarını ya da sağ ellerini “666” işareti ile mühürleyecektir (Vahiy 13:16).

Felaketler Dönemi'nin ortasında gerçekleşmesi beklenen başka bir olay da bu

³¹² Fruchtenbaum, 246.

³¹³ Walvoord, 307.

³¹⁴ Fruchtenbaum, 248.

dönemin başında imzalanan yedi yıllık sözleşmenin bozulmasıdır. Tanrılık iddiasında bulunacak Deccal'ın Yahudilerin kurban ibadetini engellemesiyle, anlaşma bozulacak ve sonra “yıkıcı iğrenç şey” (abomination of desolation³¹⁵) diye anlatılan olay gerçekleşecektir. Bahsedilen iğrenç şeyin ne olduğu Kitab-ı Mukaddes'te tam olarak açıklanmamıştır. Bazı yorumcular bunun putlara işaret ettiğini savunmaktadır. Bu iğrenç şeyin 1290 gün kalacağı ifade edilmektedir. Deccal, mabedin en kutsal bölümünde (The Holy of Holies) Tanrılığını ilan ettikten sonra, tahtını Babil'de kuracak ve egemenliği 1260 gün sürecektir. İğrenç şey (1290) ile Deccal'ın hakimiyet süresi (1260) farklı olduğu için iğrenç şey ile kastedilenin Deccal'ın tanrılık iddiası olması mümkün görünmemektedir. Fruchtenbaum'a göre iğrenç şey Sahte Peygamber'in, Deccal'ın yeniden dirilmesi şerefine yaptırdığı ve yaşam soluğu verdiği heykeldir. Fruchtenbaum, tapınağa konulan bu heykelin Deccal'ın hakimiyeti sona erdikten sonra tapınakta bir müddet daha durabileceğini düşünmektedir.³¹⁶ Öte yandan iğrenç şey ile kastedilen olay Yahudilerin yurtlarını terk etmesi için bir işaret olarak da görülmüştür (Matta, 24:15). Fruchtenbaum'a göre antlaşmanın bozulması dünya çapında büyük bir anti-semitizm ortaya çıkaracak ve tarihteki en büyük Yahudi katliamı başlayacaktır. Evanjeliklere göre, Şeytan'ın Yahudilerden nefret etme nedeni Tanrı'nın yeryüzündeki programının İsrail vasıtasıyla gerçekleşeceğinden kaynaklanmaktadır.³¹⁷ Yahudiler kaçacak ve 1260 gün saklanacaktır. Vahiy Kitabı'nın 12. bölümünde İsrail'in zulümden kaçmasının sembolik bir dille anlatıldığı düşünülmektedir. Söz konusu bölümde gökte güneşe sarınmış bir kadından bahsedilmektedir. Bu kadının ayakları altında ay, başında da on iki yıldızdan oluşan bir taç vardır (Vahiy, 12:1). Bu anlatıda kadın İsrail'i, güneş Yakup'u, on iki yıldız da Yakup'un on iki oğlunu yani İsrail'in on iki kabilesini ifade etmektedir.³¹⁸ Kadının gebe olması (Vahiy, 12:2) Mesih'in İsrailoğulları arasından çıkmasına yorulmaktadır. Her ne kadar buradaki kadını Kilise olarak yorumlayanlar olsa da bu yorum tarihsel açıdan doğru kabul edilmemektedir. Kitab-ı Mukaddes'te İsrail'in zaman zaman kadın metaforuyla anlatılması nedeniyle burada bahsedilen

³¹⁵ Matta 24:15.

³¹⁶ Fruchtenbaum, 256.

³¹⁷ Fruchtenbaum, 261.

³¹⁸ Fruchtenbaum, 258-260.

kadının Kilise'ye değil İsrail'e işaret etmesi daha mümkün görünmektedir.³¹⁹ Gebe kadının ardından gökte yedi başlı, on boynuzlu, kızıl renkli büyük bir ejderha görülecektir (Vahiy, 12:3). Bu ejderha Walvoord'a göre şeytanın yönetimindeki Roma İmparatorluğu'nu, Fruchtenbaum'a göre ise bizzat şeytanı temsil etmektedir. Anlatının devamında ejderha, doğacak çocuğu yutmak için kadının etrafında beklemektedir. Walvoord bu anlatımla Romalı Hirodes'in, Mesih'i öldürtmek istemesi arasında bir ilişki kurmaktadır. (Matta, 2:13)³²⁰ Çocuk doğar doğmaz Tanrı'nın tahtına yükseltilmiş ve böylece ejderhanın vahşetinden korunmuştur. Kadın ise çöle kaçmış ve çölde bin iki yüz altmış gün beslenmesi için Tanrı tarafından hazırlanmış bir yere yerleştirilmiştir (Vahiy 12:4-6). Fruchtenbaum'a göre Şeytan, Mesih'i öldüremeyince onun içinden çıktığı topluma yönelmiştir. Kadının 1260 gün çölde kalması İsrail'in saklanmasına ve Felaketler Dönemi'nin ikinci yarısına işaret etmektedir.³²¹ Buradaki ejderhayı Hirodes olarak yorumlayan Walvoord'a göre ise anlatı, İsa'nın doğumundan Felaketler Dönemi'ne kadar uzunca bir zamanı kapsamaktadır.³²² Yuhanna'nın kadın ve ejderhalı anlatısının devamında, gökten kovulup yeryüzüne inen Şeytan'ın kadının, yani İsrail'in peşine düşmesinden bahsedilmektedir. Kaçacağı yere gidebilmesi için İsrail'e büyük kartal kanatları verilmektedir (Vahiy 12:13-14). Buradaki kartal kanatları ifadesini Amerika Birleşik Devletleri'nin hava kuvvetleri şeklinde yorumlayanlar olmuşsa da Fruchtenbaum buna katılmamaktadır. Kitab-ı Mukaddes'te Musa ve halkının Mısır'dan kaçarlarken kartal kanatlarıyla kurtulmasından bahsedilmektedir. Dolayısıyla kartal kanatları ifadesi Tanrı'nın müdahalesi olarak anlaşılabilir (Çıkış 19:4).³²³ Yuhanna, anlatısının sonunda Ejderha'nın kadını yakalamak için seller gönderdiğinden bahsetmektedir (Vahiy 12:16). Sel, sembolik olarak kullanıldığında askeri işgal anlamına geldiği için (Daniel 9:26). Deccal'ın Kudüs ve tapınağın kontrolünü ele geçireceği düşünülmektedir.³²⁴

Vahiy Kitabı'nın 14. bölümünün, Felaketler Dönemi'nin ortası (Vahiy 10-13) ile

³¹⁹ Katolikler burada Hz. Meryem'den bahsedildiğini düşünmektedirler. Ancak Katolik inancına göre İsa'nın doğumu Meryem'e herhangi bir acı vermemiştir. Burada bahsedilen kadının acı çektiği ve Felaketler Dönemi'nin ikinci yarısında katledileceği açıklandığına göre onun Meryem olma ihtimali azalmaktadır. Bkz. Walvoord, 319.

³²⁰ Walvoord, 322.

³²¹ Fruchtenbaum, 261.

³²² Walvoord, 325.

³²³ Fruchtenbaum, 262-263.

³²⁴ Fruchtenbaum, 263.

son yarısındaki (Vahiy, 15-16) olaylar arasında bir köprü işlevi gördüğüne ve bu bölümde milenyum döneminin tasvir edildiğine inanılmaktadır. 14. bölüm, alınlarında Tanrı'nın mührü bulunan 144000 Yahudi'nin, Mesih ile Siyon Dağı'nda bulduklarını ifade ederek başlamaktadır. Fruchtenbaum'a göre bu durum Şeytan'ın İsrail'le ilgili emellerini tam olarak gerçekleştiremeyeceğinin bir göstergesidir ve Felaketler Dönemi'ndeki inananlara umut aşılamaktadır.³²⁵ Ayrıca 14. bölüm, Deccal'ın mührünü alınlarına vurduranların geri dönüşü olmayan bir yola girdiklerini ve bunların sonsuza kadar azap göreceğini bildirmektedir (Vahiy, 14:9-11). Bölümün sonunda yeryüzünde olgunlaşan üzümün toplanıp üzüm cenderesinde çiğneneceği ve buradan kan akacağı belirtilmektedir (Vahiy, 14:16-20). Bu benzetme Felaketler Dönemi'nin son yedi azabına işaret etmektedir.

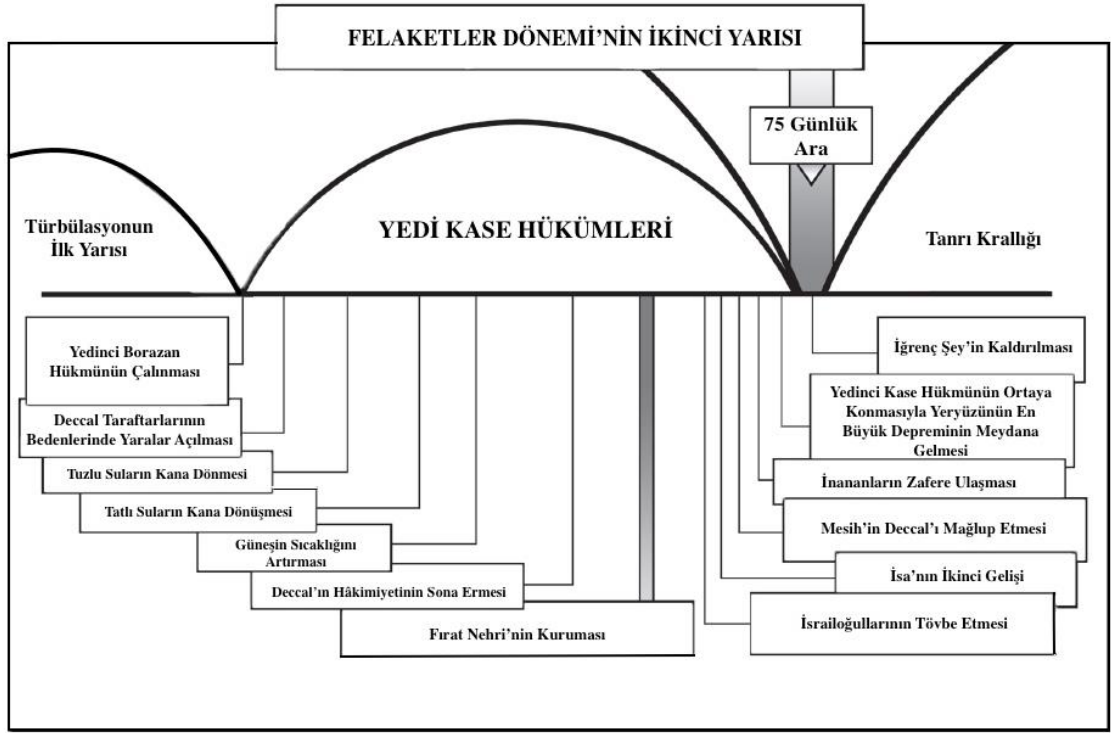
c. Felaketler Dönemi'nin İkinci Yarısında Gerçekleşecek Olaylar

Felaketler Dönemi'nin ortasında başlayacağı zikredilen olaylar, ikinci yarısında da devam edecektir. Dolayısıyla ikinci yarı, hem zaten başlamış olayları hem de yedinci borazan hükmünü ve devamında Vahiy Kitabı'nın 15-16. bölümlerinde anlatılan Kase Hükümlerini (Bowl Judgments) içermektedir.³²⁶ Tıpkı yedinci mühür hükmünün yedi borazan hükümlerini içermesi gibi, yedinci borazan hükmü de yedi kase hükümlerini içermektedir. Kase hükümleri, Tanrı'nın azabının sonlanmasına işaret etmektedir. Dolayısıyla bu son yedi hüküm önceki hükümlerle hüküm sonuçları açısından birtakım benzerliklere sahipken, sonuçların daha şiddetli olması ve Tanrı'nın yeryüzüne gönderdiği cezaların nihayete ermesi bakımından önceki hükümlerden farklıdır. Borazan hükümlerinde de kase hükümlerinde de sıralama yeryüzü, deniz, nehir ve göller, güneş, karanlık, Fırat Nehri, kasırga ve deprem şeklindedir. Ancak borazan hükümlerinin ilk dördü yeryüzünün üçte biri ile ilgiliyken kase hükümleri bütün dünyayı kapsayan daha şiddetli hükümlerdir.³²⁷

³²⁵ Fruchtenbaum, 265.

³²⁶ Fruchtenbaum, 273.

³²⁷ Walvoord, 403.



Tablo 11: Felaketler Dönemi'nin İkinci Yarısı³²⁸

İlk hüküm canavarın mührünü (666 sayısı) alınlarında taşıyanlara yöneliktir. Bu hüküm Deccal'a ibadet edenlerin bedenlerine büyük acı veren yaralar açacaktır (Vahiy, 16:2). Bu yaralar çıban ya da tümör olarak yorumlanmaktadır.³²⁹ Bu hüküm Mısır'dan kaçıştaki altıncı felakete benzemektedir (Çıkış, 9:9-11). İkinci hüküm denizin kana dönüşmesi ve içinde yaşayan bütün canlıların ölmesi ile sonuçlanacaktır (Vahiy, 16:3). Bu hüküm hem ikinci borazan hükmüyle hem de Mısır'daki ilk felakete (Çıkış, 7:20-25) benzemektedir. Üçüncü hükümle ırmak ve su pınarları kana dönüşecektir ve bu hususta yeryüzünde Tanrı'ya inananların kanını döken insanların içeceklerini temin ettikleri kaynakların kana dönüştürülmesinin adil bir ceza olduğu düşünülmektedir (Vahiy, 16:4-7). Dolayısıyla bu hüküm bir nevi kısas olarak düşünülmektedir.³³⁰ Dördüncü hüküm, güneşe insanları yakma gücü verecektir. Ancak insanlar böyle bir afet karşısında Tanrı'dan af dilemek yerine ona küfredeceklerdir (Vahiy, 16:8-9). Burada güneşe verilen yetki, ısısının aşırı bir şekilde yükselmesi ve çevre kirliliğinin ozan tabakasını

³²⁸ Fruchtenbaum, 272.

³²⁹ Fruchtenbaum, 275.

³³⁰ The Moody Bible Commentary, Moody Publishers [e-kitap], ed. Michael Rydelnik - Michael Vanlaningham, 2014.

aşındırması ile insanların güneşin zararlı ışınlarına doğrudan maruz olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır.³³¹ Beşinci hükümde kase, canavarın krallığına dökülecek ve bu krallığın hükümranlığı karanlığa gömülecektir (Vahiy, 16:10). Böylelikle Deccal'ın yeryüzündeki geçici hakimiyeti sona erecektir. Hem beşinci borazan hükmünde hem de Mısır'daki dokuzuncu felakette yeryüzüne karanlık çökmesinden bahsedilmektedir. İsa'nın çarmıha gerilmesiyle Roma İmparatorluğu'nun karanlığa büründüğü iddiasından hareketle böyle bir karanlığın yeniden canlanmış Roma'yı temsil eden Deccal'ın imparatorluğuna da çökebileceği düşünülmektedir.³³² İnanmayanlar çektikleri acılardan dillerini ısıracaklar, tövbe etmemekte ve Tanrı'ya küfretmekte ısrar edeceklerdir (Vahiy, 16:11). Bu hükümleri Evanjelicler genelde Tanrı'nın doğaüstü fiilleri olarak yorumlamaktadır. Bununla birlikte bu hükümlerin Tanrı'nın müsaade ettiği nükleer bir savaşa işaret ettiği, böyle bir savaşın da benzer sonuçlar doğurabileceği de düşünülmektedir.³³³ Altıncı hükümle gündoğusundan gelen kralların yolunun açılması için Fırat Nehri³³⁴ kuruyacaktır (Vahiy, 16:12). İki yüz milyon askerden oluşan Doğu kralları ordusunun Asya'dan Suriye üzerinden Armageddon Savaşı'nın yapılacağı yere ulaşması için Fırat Nehri'nin kuruması gerekmektedir.³³⁵ Vahiy Kitabı'nda altıncı kase hükmünden sonra sahte teslisi oluşturan her bir varlıktan çıkacak üç şeytani ruhun dünyanın her tarafını dolaşarak pek çok kralı son savaşa katılmaları için Armageddon denilen bölgeye çağıracağı anlatılmaktadır (Vahiy, 16:14-16). Bu savaşta ya Doğu krallığı ya da Deccal'dan yana olmak üzere dünyada bulunan herkes taraf olacaktır. Dünyanın bütün orduları Ortadoğu'da üçüncü dünya savaşı, yani Armageddon için toplanacaklardır.³³⁶ Armageddon Savaşı'nın ardından yedinci melek yedinci kaseyi işleme koyacaktır. Yedinci kase'nin dökülmesiyle yeryüzünde daha önceden hiç görülmemiş ve bütün olarak gezegeni sarsan bir deprem olacak, "büyük kent", yani Kudüs üçe bölünecek ve dünyanın geri kalanı yerle bir olacaktır. Ardından bütün adalar ve dağlar yok olacak ve insanların üzerine gökten ağır dolu kütleleri yağacaktır (Vahiy 16:21).

³³¹ Jeffrey, 188.

³³² Jeffrey, 188.

³³³ Walvoord, 154.

³³⁴ Fırat Nehri, pasajda "the great" olarak nitelenmektedir. Bu durum onun stratejik olarak önemine işaret etmektedir. Bu nehir hem Roma İmparatorluğu'nun hem de Hz. İbrahim'e vaadedilen toprakların doğu sınırını oluşturmaktadır. Bkz. Walvoord, 413.

³³⁵ Jeffrey, 188-189.

³³⁶ Walvoord, 155.

B) ARMAGEDDON SAVAŞI

1. Etimoloji ve Tanım

Evanjelicilerin kıyamet senaryosunun en önemli parçasını oluşturan Armageddon, kelime olarak Kitab-ı Mukaddes'te yalnızca bir kez geçmektedir. Vahiy Kitabı'nda, Grekçe Ἀρμαγεδδών (Armageddon) ifadesi şeytani ruhların dünya krallarını toplayacağı yerin ismi olarak zikredilmekte ve kelimenin İbranice kökenli olduğu vurgulanmaktadır (16:16). Dolayısıyla yorumcular bu kelimeyi İbranice açısından ele almışlardır. Buna göre kelime İbranicede tepe anlamına gelen הָרָר (harar) kelimesinin kısaltılmış bir formu olan הָר (har) kelimesi ile גַּדָּד (gadad) fiilinden türeyip “buluşma yeri” anlamına gelen ve aynı zamanda Filistin bölgesinde bir yerin özel adı olarak da kullanılan מִגְדּוֹ (megiddo) kelimesinin birleştirilmiş bir şeklidir ve “Megiddo Dağı” anlamına gelmektedir.³³⁷ Ancak günümüze kadar ulaşan İbranice metinlerde bu iki kelimenin birleşik formuna yani, (h)armageddon ifadesine rastlanmamaktadır. Dolayısıyla Vahiy Kitabı'nda kullanılan tabirin neye ya da nereye işaret ettiği tam olarak tespit edilememiş ve tartışmalar Megiddo kelimesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Filistin bölgesinin liman kenti olan Hayfa'nın doğusunda bulunan Megiddo bölgesi hem kara hem de deniz açısından stratejik bir nokta olarak değerlendirilmektedir.³³⁸ Nitekim Megiddo'nun Kenanlıların başkentlerinden biri olup Karmel Dağı ile Akdeniz arasında bağlantı sağladığı için Filistin bölgesinin en stratejik noktalarından biri olduğu iddia edilmektedir.³³⁹ Ayrıca bölge güneyde Antik Mısır ile kuzeyde Suriye ve eski Mezopotamya bölgesi arasında da önemli bir ticaret yolu olan Via Maris'i (Deniz Yolu) kontrol eden bir noktada bulunmaktadır.³⁴⁰ Kitab-ı Mukaddes'te burada önemli olayların gerçekleştiğinden bahsedilmektedir. Megiddo, Yeşu'nun fethettiği bölgelerden biri (Yeşu 12:21); Debora'nın Sisera'yı mağlup ettiği bölge (Hakimler 5:19); Mısır Firavunu Neko'nun Yoşiya karşısında ağır yaralar aldığı

³³⁷ James Strong, *Strong's Hebrew Dictionary*, AGES Digital Library [e-kitap], 1996, s. 128, 181, 183, 366.

³³⁸ Lindsey, Bölüm 12: What and Where is Armageddon.

³³⁹ Jeffrey, *Messiah*, 273.

³⁴⁰ John M. Court, *Approaching the Apocalypse*, I.B.Tauris, 2008, s. 190.

savaşın geçtiği yer (2 Krallar 23:29); Hz. Süleyman'ın onardığı kentlerden biridir (1 Krallar 9:15). Milattan önce 15. yüzyılda 3. Thutmose ile Kadeş Kralı arasında yapılan muharebe de Megiddo Savaşı olarak zikredilmektedir.³⁴¹

Eski Ahit'te Megiddo olarak ifade edilen bölgenin düz bir vadi olduğu belirtilmektedir (Zekeriya 12:11; 2 Tarihler 35:22). Bugün de Megiddo olarak bilinen bölge dağlık değildir. Dolayısıyla Vahiy Kitabı'nda "dağ" ismi olarak kullanılan bu tabirin neyi ifade ettiği kapalı kalmaktadır. Bazı yorumcular Vahiy Kitabı'nda söz konusu ifadenin bağlamından yola çıkarak bu bölgenin Babil şehrine işaret ettiğini belirtmişlerdir.³⁴² Bunun dışında ifadenin herhangi bir coğrafi bölgeye işaret etmediği, Tanrı ile Şeytan arasındaki son çarpışmaya dikkat çeken ve buluşma yeri manasına gelen bir isim olduğu şeklinde yorumlar da yapılmaktadır.³⁴³ Söz konusu tabirle ilgili başka bir yorum da kelimenin Tanrı'nın karşısında yer alanların bozguna uğrayışını ifade eden bir sembol olarak kullanılmasındadır.³⁴⁴ Kanlı karşılaşmalara sahne olmasından ve literal olarak da "katletme, öldürme" gibi anlamlara geldiği şeklinde yapılan yorumlardan hareketle buranın Tanrı'nın düşmanlarının katledileceği "katliam dağı" anlamına geldiği de iddia edilmiştir.³⁴⁵ Hem literal olarak Megiddo Dağı manasını hem de kazanılan zaferleri ifade eden bir özdeyiş anlamını bir araya getirerek kullanılmasıyla kelimeye derin bir mana verenler de olmuştur. Söz gelimi, Osmanlı Ordusu'nu Jezreel Vadisi'nde yenilgiye uğratan İngiliz general Edmund Allenby'a elde ettiği başarıdan dolayı "Armageddonlu" ve "Megiddolu" Allenby (Allenby of Armageddon, Allenby of Megiddo) şeklinde lakap takılmıştır.³⁴⁶ Hıristiyan çoğunluklu ülkelerde Armageddon kelimesi dinî anlamı dışında yeryüzünde meydana gelen doğal ve çevresel felaketler için de kullanılmaktadır.³⁴⁷ Armageddon kelimesinin, bir bütün olarak kıyamet sürecinde yaşanacak felaketlerin eş anlamlısı olarak da kullanımına rastlamak da mümkündür.

³⁴¹ Scofield, 356.

³⁴² Marko Jauhiainen, "The OT Background to Armageddon (Rev. 16:16) Revisited", *Novum Testamentum*, c. 47, sy. 4, 2005, Brill, s. 382.

³⁴³ G. M. Burge, "Armageddon", *Evangelical Dictionary of Theology*, Baker Book House, 1984, ed. Elwell, s. 79.

³⁴⁴ David Chilton, *The Great Tribulation*, Dominion Press, Teksas, 1987, s. 144.

³⁴⁵ Wohlberg, 193.

³⁴⁶ Charles C. Torrey, "Armageddon", *The Harvard Theological Review*, Cambridge University Press, c. 31, sy. 3, Temmuz 1938, s. 238.

³⁴⁷ Gordon, "Armageddon", 45.

Kitab-ı Mukaddes’i bir kehanetler kitabı olarak yorumlayan Evanjelikler ise, son bir savaşın yaşanacağı yer olarak yorumlanan “İsrail’in dağları” (Ezekiel, 38:8), “Yehoşafat Vadisi” (Yoel, 3:2), “Zeytin Dağı” (Zekeriya, 14:4) gibi ifadelerin Siyon (ya da Kudüs) çevresine işaret ettiğini, dolayısıyla Armageddon’un da Megiddo Ovası’nı çevreleyen tepelere işaret ettiğini düşünmektedirler. Buna göre Megiddo düzlüğü, Tanak Vadisi, Jezreel Vadisi (Arapça: Merc İbn Âmir), Esraelon düzlüğü olarak anılan bölgeler hemen hemen aynı yere, yani Deccal’ın ordularını toplayacağı yere işaret etmektedir.³⁴⁸ Evanjeliklere göre Armageddon ile Vahiy Kitabı’nda kastedilen bölge, Jezreel Vadisi’nin yaklaşık 80 km kuzeyinde yer almakta ve Megiddo şehrinin yakınlarında bulunmaktadır.³⁴⁹ *Armageddon* kelimesinin Kitab-ı Mukaddes’te yalnızca bir kere yer alması Evanjelikler açısından problem teşkil etmemektedir. Zira Kitab-ı Mukaddes’te Armageddon Savaşı’na işaret eden pek çok referanstan bahsetmek mümkündür (Daniel, 11:40-45; Yoel, 3:9-17; Zekeriya, 14:1-3; Vahiy, 16:14-16 vb.).

2. Armageddon Savaşı’nın Aşamaları

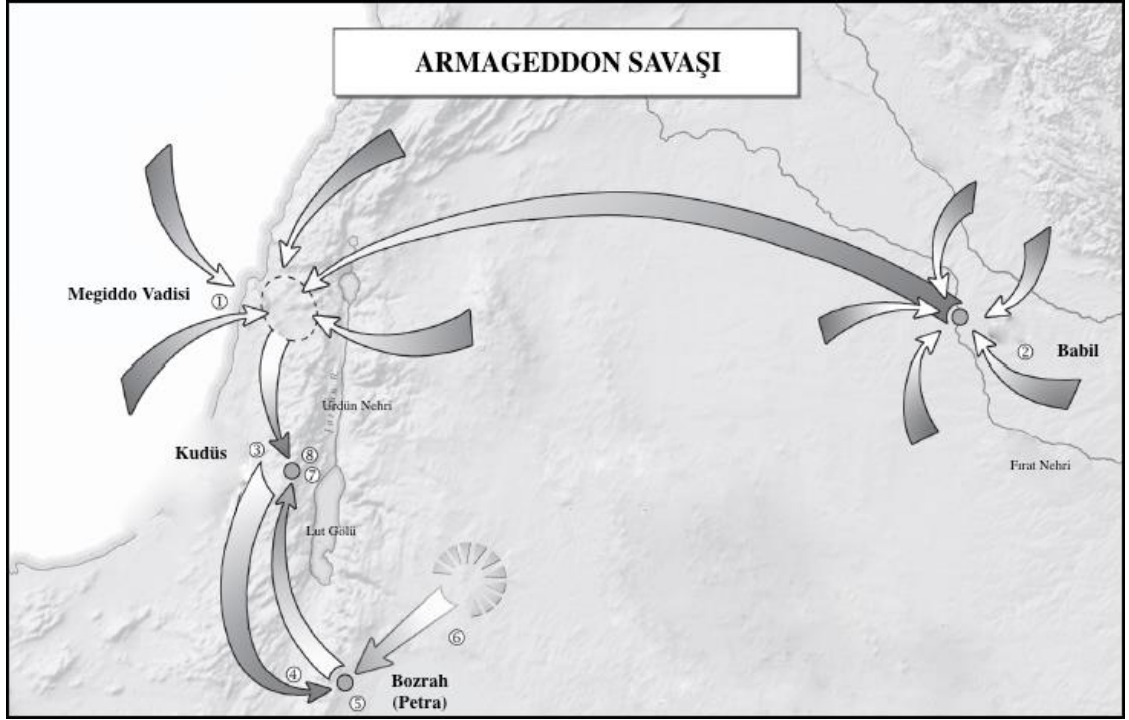
Felaketler Dönemi, başlangıcından itibaren Deccal ve Deccal’ın karşısında yer alan güçlerin sürekli mücadele halinde olduğu bir kaos sürecidir. Armageddon Savaşı da Felaketler Dönemi’nin sonunda Deccal ve karşıtları arasında gerçekleşeceği beklenen mücadeleler için kullanılan bir tabirdir. Armageddon, aslında tek bir savaşı içermemektedir. Aksine bu dönemde Deccal’ın dünya üzerindeki çeşitli krallarla; Yahudilerle ve son olarak Mesih ile savaşaacağı en az üç farklı karşılaşmadan bahsetmek mümkündür. Bu yüzden bazı yorumcular “Armageddon Savaşı” (Battle of Armageddon) yerine “Armageddon Savaşları” (Campaign of Armageddon) demeyi tercih etmektedirler.³⁵⁰

Evanjeliklerin Armageddon Savaşı ile ilgili tek ve değişmez bir senaryosundan bahsetmek mümkün değildir. Ortak bazı kavram ve olay örüntüleri bulunsa da tüm Evanjeliklerin aynı şekilde bir Armageddon Savaşı inancına sahip olduğunu söyleyemeyiz. Burada Evanjeliklerin kimi zaman birbirinden farklı görüşlerini bir araya getirerek anlaşılır bir örüntü halinde sunmaya çalışacağız.

³⁴⁸ Hitchcock, Bölüm 31: The Scope of Campaign Armageddon.

³⁴⁹ LaHaye, *Essential*, 187.

³⁵⁰ Fruchtenbaum, 311.



Tablo 12: Armageddon Savaşı³⁵¹

a. Deccal'ın Güçlerinin Toplanması

Armageddon Savaşı'nın ilk aşaması, Deccal'ın son savaş için yanında yer alacak askeri güçleri Megiddo ovasında toplamasıdır. Armageddon'un başlangıcı, dolayısıyla da ilk aşaması olarak yorumlanan altıncı kâse hükmünü içeren pasaj, daha önce de zikredildiği gibi gündoğusundan gelen kralların yolunu açmak için Fırat Nehri'nin kuruyacağından bahsetmektedir (Vahiy, 16:12-16). “Gündoğusundan gelen krallar” ile kimlerin kastedildiği Evanjelikler arasında tartışmalıdır. Bazı Evanjelikler söz konusu krallar ile Vahiy Kitabı'nda daha önce bahsi geçen iki yüz milyon kişiden oluşan ordunun (9:16) aynı gruba işaret ettiğini düşünmektedir. Her ne kadar iki yüz milyon sayısının çok büyük olmasından ve dünyanın henüz bu kadar kalabalık sayıda askerden oluşan bir orduya şahit olmamasından dolayı bu rakamın sembolik olduğunu söyleyenler olmuşsa da Evanjelik yorumcular genelde bunun lafzi olarak anlaşılması gerektiğini söylemektedirler. Buna göre, gündoğusundan gelen bahsi geçen büyük ordunun nüfus bilgisi dikkate alındığında Çinliler olması muhtemeldir.³⁵² Söz gelimi

³⁵¹ Fruchtenbaum, 308.

³⁵² Walvoord, 414; Hal Lindsey, Bölüm 12: The Mobilization.

Çin'in 16-49 yaş arası askeri hizmete uygun üç yüz on dört milyon erkek vatandaşı olduğuna dikkat çeken Walvoord, buradaki ordunun Çin'den gelecek bir ordu olabileceğini iddia etmiştir.³⁵³ Buna göre doğudan gelecek bu ordu Deccala karşı savaşacak ve dünya hakimiyetini ele geçirmeye çalışacaktır. Öte yandan Fruchtenbaum'a göre ise, borazan hükümlerindeki "iki yüz milyon" kişiden oluşan ordu ve kâse hükümlerindeki "doğunun kralları" olarak ifade edilen gruplar birbirinden farklıdır ve Çin'e işaret etmemektedir. Ona göre, iki yüz milyonluk ordu şeytani ve doğaüstü güçlere sahiptir ve bu ordunun insanlardan oluşması mümkün değildir. Ayrıca söz konusu ordunun Fırat Nehri ile ilişkilendirilmesi de Çin ile coğrafi bakımdan bir uyumsuzluk olarak değerlendirilmektedir.³⁵⁴ Fruchtenbaum, Kitab-ı Mukaddes'te doğu kralları ifadesi ile Mezopotamya bölgesindeki krallıkların, yani Asur ve Babil'in kastedildiğini iddia etmektedir. Dolayısıyla doğudan gelen krallar, Deccal'ın merkezi olan Babil ve civarındaki krallıklardır.³⁵⁵ Netice itibarıyla doğu krallarının Deccal'ın müttefiği ya da muhalifi olarak yorumlanması senaryonun ilerleyişini çok fazla etkilememektedir. İki farklı yorum birleştirildiğinde Fırat Nehri'nin kuruması, Deccal'ın doğudaki müttefik veya muhaliflerinin savaş alanına geçişlerini kolaylaştıracak bir etken olarak yorumlanmakta ve Armageddon'un ilk aşaması Deccal'ın ordularını Megiddo'da toplaması şeklinde ifade edilmektedir.

Armageddon'un başlangıç aşamasında vurgulanan bir diğer husus Fırat Nehri'dir. Fırat Nehri, tarih boyunca doğudan gelen saldırılara karşı askeri açıdan önemli bir set vazifesi görmüştür. 1980'li yıllarda Fırat Nehri'nin sularını kontrol etmek için yapılan Atatürk Barajı'nın kolay bir şekilde bu set işlevini ortadan kaldırayabileceği ve dolayısıyla da bu kehanetin içinde bulunduğumuz zamanda gerçekleşebileceği iddia edilmektedir.³⁵⁶

Deccal, Armageddon'u başlatmak için Babil'deki ordularının Megiddo Ovası'nda toplanması adına bir ferman yayınlatacaktır. Bu fermana uymak istemeyecek krallıkları ikna etmek için doğaüstü ve şeytani birtakım güçler kullanacaktır. Deccal'a ait askeri güçlerin toplanmasının arka planında Yuhanna'nın bahsettiği üç kötü ruhun yer alacağı

³⁵³ Walvoord, 278.

³⁵⁴ Fruchtenbaum, 228.

³⁵⁵ LaHaye, *Essential*, Bölüm 10: The Battle of Armageddon - What Are the Stages of Armageddon; Fruchtenbaum, 310.

³⁵⁶ Jeffrey, 150.

ve bu ruhların orduları şeytani faaliyette bulunmaları için etkileyeceklerinden bahsedilmektedir (Vahiy, 16:13-16).³⁵⁷ Ayrıca Lindsey'e göre, hitabeti güçlü olan Deccal krallıkları ikna etmek için bu son savaşın ardından sonsuza dek sürecek bir barış ortamı vadeden etkileyici konuşmalar yapacaktır.³⁵⁸

Deccal'ın Megiddo'da kendisi adına savaşmak üzere topladığı ordulara ilk olarak güney kralı savaş açacaktır, daha sonra kuzey kralı da bu savaşa katılacaktır. Kitab-ı Mukaddes'teki "güney kralı" ifadesinin Mısır ve Afrikalı müttefiklerine; kuzey kralının da İsrail'in kuzeyinde bulunan ülkelere (Türkiye, Suriye ya da Rusya) işaret ettiği söylenmektedir.³⁵⁹ Deccal ve ordusu bu ordulara karşı saldırıda bulunarak onları hezimete uğratacak ve böylece Armageddon'un ilk karşılaşmasını kazanacaktır.³⁶⁰ Deccal bu karşılaşmadan sonra başta Avrupa'daki on krallık olmak üzere dünya üzerindeki müttefiklerinden destek isteyecek ve fetih planlarına başlayacaktır. Evanjelik kaynaklar Deccal'ın Mısır, Libya ve Etiyopya dahil pek çok ülkeyi eline geçireceğinden bahsetmektedir.³⁶¹ Bu esnada doğudan büyük bir ordunun kendisine savaş açacağına yönelik gelen haberden tedirgin olsa da kararlılığını bozmayacak ve gelen orduyla çarpışmak için öncü birliklerini Zeytin Dağı'nda hazır tutacaktır (Daniel, 11:44).

b. Babil'in Düşmesi

Armageddon'un ikinci aşamasında odak noktası orduların toplandığı yerden, Deccal'ın merkezi Babil'e dönmektedir. Deccal, ordularıyla Armageddon'da toplanmak için merkezinden uzaklaştığında düşmanları bunu bir fırsata çevirerek Babil'e saldırılacaktır. Babil'e saldıran ulusların kuzeyden geleceklerine ve gentile olacaklarına inanılmakta, ancak tam olarak kimlikleri açıklanmamaktadır. Babil'in yıkılması konusunda önemli olan, gentilelerin eliyle ilahi adaletin tecelli etmesidir. Buna göre bu yıkım, Deccal'ın, Tanrı'nın şehrine saldırmak için yaptığı hazırlıklara Tanrı'nın bir cevabı ve ilahi intikamdır (Yeremya, 50:15).³⁶² Kitab-ı Mukaddes'e göre, Babil saldırısından önce burada bulunan Yahudilere şehri terk etmeleri için uyarı yapılacaktır (Yeremya, 50:6-8). Babil'den kaçarak Kudüs'e gelen Yahudiler, Babil'in düştüğü ve

³⁵⁷ Fruchtenbaum, 311.

³⁵⁸ Lindsey, Bölüm 12: The Mobilization.

³⁵⁹ Jeffrey, *Messiah*, 278.

³⁶⁰ Jeffrey, *Countdown*, WaterBrook Press, 2008, s. 180-181.

³⁶¹ Jeffrey, *Messiah*, 278.

³⁶² LaHaye, *Essential*, 195.

Tanrı'nın öcünü aldığı yönündeki haberleri etrafa yayacaklardır (Yeremya, 50:28; 51:30).³⁶³

Babil'in yıkılması, Sodom ve Gomora³⁶⁴'nın düştüğü duruma benzetilmektedir (İşaya, 13:19-22). Deccal'ın merkezi olacağına inanılan şehir, “şeytani ruhların meskeni, cinlerin barınağı, her kötü ruhun uğradığı, her murdar ve iğrenç kuşun sığınağı” olacaktır (Vahiy, 18:1-2). Babil'in yıkılması sonucunda geriye kendisinden eser kalmaması, büyük bir taşın denize atıldığında kaybolup gitmesine benzetilmektedir (Vahiy, 18:21). Felaketler Dönemi'nde dünyanın ekonomik ve dinî merkezi haline gelecek Babil'in yıkılması Deccal'ı, müttefiklerini ve ticaretle uğraşanları üzecek, öte yandan inananlara ise büyük bir sevinç ve umut kaynağı olacaktır (Vahiy, 18:9-20; Yeremya, 51:48-49).³⁶⁵

c. Kudüs'ün Düşmesi

Deccal'ın merkezi olan Babil'in yıkılması onun ekonomik güç kaynaklarına darbe vuracak ve siyasi gücünü zayıflatacaktır. Ancak daha önceden ordularını Armageddon'da toplamış olması, askeri gücünü sürdürmesini sağlayacaktır. Babil'in ele geçirildiğini duyan Deccal, başkentine saldıranlara karşı koymak için doğuya gitmek yerine; ordularıyla güneye, yani Kudüs'e yönelecektir.³⁶⁶ Deccal, Jezreel Vadisi'nde toplanan ordularıyla, Kudüs'ü ele geçirecek ve böylece Kudüs, gentilelerin kontrolüne geçmiş olacaktır. Yahudilerin bir kısmı esir alınırken geride kalanlar kaderlerini bekleyecektir.³⁶⁷ Evanjeliklere göre, Deccal'ın Kudüs'ü ele geçirmesi kolay olmayacaktır. Deccal'a karşı koymak için Yahudilerin ilahi güçle donatılacaklarına/ilahi yardım alacaklarına (Zekeriya, 12:4-9; Micah, 4:13; 5:1) ve böylece Deccal'ın ordusunda büyük kayıplar meydana getireceklerine inanılmaktadır.³⁶⁸ Bu durum, Tanrı'nın, İsa'nın ikinci gelişiyi tamamlayacak ilahi müdahalenin kısmi bir boyutu

³⁶³ Fruchtenbaum, 321-322.

³⁶⁴ Sodom ve Gomora, Eski Ahit'te içerisindeki günahkarlar nedeniyle Tanrı'nın gazabına uğrayarak yok edildiği ifade edilen kentlerin isimleridir.

³⁶⁵ Fruchtenbaum, 319.

³⁶⁶ LaHaye, *Essential*, 197.

³⁶⁷ Fruchtenbaum, 328.

³⁶⁸ LaHaye, 197-198.

olarak yorumlanmaktadır.³⁶⁹ Ancak nihayetinde Deccal bu karşılaşmadan galip ayrılacaktır.

d. Deccal'ın Ordularının Bozrah'ta Toplanması

Evanjeliklere göre Deccal'ın temel amacı Yahudileri yok etmek ve böylece Mesih'in yeryüzüne gelişini engelleyerek Tanrı'nın planını bozmaktır.³⁷⁰ Bu yüzden Kudüs'ü ele geçiren Deccal daha sonra Kudüs dışındaki diğer Yahudileri katletmek için harekete geçecektir. Kudüs'e "çirkin şey"ın konulmasıyla Yahudilerin Edom topraklarındaki Bozrah'a kaçacaklarından daha önceden bahsedilmişti. LaHaye'e göre Yahudilerin daha önceden kaçtıkları bu yer Seir Dağı'nın sarp ve ıssız alanlarıdır.³⁷¹ Onları arayıp bulmaya çalışan Deccal'ın Megiddo Ovası'ndan sonra ordusunu toplayacağı yer Bozrah olacaktır (Yeremya, 49:13-14; Mikah, 2:12).³⁷² Bu bölgelerin Kudüs'ün yaklaşık 120 km güneyindeki Bozrah ve Petra olacağı düşünülmektedir.³⁷³

e. İsrailoğullarının Bir Araya Gelmesi

Evanjeliklere göre, Deccal'ın ordularıyla Bozrah'ta toplanması Armageddon Savaşı'nın son üç gününün başlamasına, yani İsa'nın ikinci gelişine üç günün kaldığına işaret etmektedir. Fruchtenbaum, İsa Mesih'in ikinci gelişinden hemen önce Yahudilerin günahlarını itiraf edeceklerinden (Levililer, 26:40-42; Yeremya, 3:13; İşaya 53:1-9) ve Mesih'in geri dönüşü için acı çekip yalvaracaklarından (Zekeriya, 12:10; Matta, 23:37-39) bahsetmektedir. Buna göre, bir zamanlar İsa'nın Mesih olmadığını iddia eden Yahudi liderleri, Felaketler Dönemi'nin sonuna doğru hatalarının farkına vararak İsa'yı Mesih olarak kabul ettiklerini Yahudilere tebliğ edeceklerdir. Deccal'ın orduları Yahudileri katletmek için toparlanırken, Yahudiler Felaketler Dönemi'nin son üç gününün ilk ikisinde günahlarını itiraf edecekler, üçüncü gün ise kurtuluşa ereceklerdir.³⁷⁴ Her ne kadar Kitab-ı Mukaddes'te açıkça belirtilmese de bu fikir değişiminde hem kutsal kitapların, hem daha önceden Mesih'i İsa olarak kabul ederek Hıristiyan olan 144000 Yahudi'nin, hem de iki şahidin vaazlarının etkili olacağı

³⁶⁹ Fruchtenbaum, 329.

³⁷⁰ Hagee, 231-232.

³⁷¹ LaHaye, 199.

³⁷² Fruchtenbaum, 330.

³⁷³ LaHaye, 198

³⁷⁴ Fruchtenbaum, 332.

düşünülmektedir.³⁷⁵ Günahlarını itiraf eden Yahudiler, içinde buldukları kötü durumdan (Kudüs'ün düşmesi, çirkin şey, Yahudilerin üçte ikisinin öldürülmesi vs.) onları kurtarması ve kendilerine kötülük yapanları cezalandırması için Mesih'e yalvaracaklardır. (Zekeriya, 12:10-13:1; İşıya, 64:1-12; Özdeyişler, 79:1-13). Böylece itirafın üçüncü gününde Kutsal Ruh vasıtasıyla İsrail bir ulus olarak yeniden bir araya gelecek ve mutlak anlamda kurtuluşu gerçekleştirecektir.³⁷⁶ Nihayetinde İsrailoğulları'nın itirafını ve yakarışlarını duyan Tanrı, onların dualarına icabet ederek kehanetleri gerçekleştirecektir (İşıya, 53:1-9; 3; Romalılar, 11:25).³⁷⁷ Bu süreçte onları Felaketler Dönemi'nde sapkınlığa sürükleyen Sahte Peygamber de öldürülecektir (Zekeriya, 13:2-6).

f. Mesih'in İkinci Gelişi

Mesih'in gelişinden önceki Kudüs anlatıları son derece dramatiktir. Kent düşman eline geçecek, Yahudilerin evleri yağmalanacak, kadınların ırzına geçilecek, nüfusun yarısı sürgüne gönderilecektir (Zekeriya, 14:2). Savaşın en şiddetli zamanında ve inananların umudu tükenmek üzereyken beyaz at üzerinde, başında taç olan ve kana batırılmış kaftan giydirilmiş İsa Mesih yeryüzüne ikinci kez gelecektir (İşıya, 63:1-6; Vahiy, 19:11-13).³⁷⁸ İsa'nın göğe yükselişi gerçekleştirmek için geri gelişi huzur verici bir olay olarak tasvir edilirken, Felaketler Dönemi sonundaki geri gelişinin korku salacağı ifade edilmektedir.³⁷⁹ Zira İsa'nın ilk gelişi dünyayı kurtarmak için; göğe yükseliş için gelişi Kilise'yi kurtarmak için, ikinci gelişi yargılamak içindir.³⁸⁰

Kitab-ı Mukaddes'te İsa'nın tıpkı göğe yükseltildiği şekilde yeryüzüne ineceği belirtilmektedir (Akitler, 1:11).³⁸¹ İsa, bulutlar içinde, fiziksel ve herkesin görebileceği şekilde gökyüzüne yükselmiştir (Matta, 24:30). Dolayısıyla Evanjelikler İsa'nın fiziksel değil de manevi olarak dönmesini ya da konuya ilişkin alegorik yorumları kabul etmezler.³⁸²

³⁷⁵ Fruchtenbaum, 331.

³⁷⁶ Fruchtenbaum, 339.

³⁷⁷ LaHaye, 200.

³⁷⁸ Jeffrey, *Messiah*, 279.

³⁷⁹ Blackstone, 81-82.

³⁸⁰ Lindsey, Bölüm 13, His Coming Will be With Violent Judgment.

³⁸¹ Fruchtenbaum, 343.

³⁸² Lindsey, Bölüm 13 The Main Event, Characteristics of Christ's Return.

İsa Mesih'in yanında beyaz keten elbiseler giymiş ordular da bulunacaktır (Vahiy, 19:14). "Ordular" ifadesinin çoğul olmasından dolayı İsa ile en az iki farklı grubun yeryüzüne döneceği iddia edilmektedir. Buna göre bir ordu meleklerin oluşturduğu ordudur (Matta, 16:27). Diğeri ise daha önceden göğe yükseltelen Hıristiyanların yeni bedenleriyle dirilerek oluşturacakları ordudur.³⁸³ Kitab-ı Mukaddes'e göre Tanrı yeryüzüne yüzbinlerce kişilik ordularıyla gelecektir (Yahuda, 1:14; Tesniye, 33:2); dünyaya geri döndükten sonraki faaliyetlerinde ise yalnız olacak (İşaya, 63:3-5) ve tek başına savaşıacaktır (İşaya, 63:3, 5).

İsa'nın yeryüzüne geri dönüşü bir şimşegin çakması gibi aniden olacaktır (Matta 24:27). Yine İsa'nın yeryüzüne döndüğü, semada birtakım işaretlerle belli olacaktır (Matta 24:30). Lindsey bunun semada devasa boyutta bir yansıma gibi bir şey olacağını ve çarımhtaki izlerinden hareketle herkesin İsa'yı tanıyacağını belirtmektedir.³⁸⁴ Ayrıca İsa'nın yeryüzüne inişi doğal olaylarda da birtakım değişiklikler meydana getirecektir (Matta 24:29; Habakkuk, 3:9-11). Lindsey'e göre, Mesih yeryüzüne adım atar atmaz Zeytin Dağı büyük bir depremle ikiye yarılacaktır (Zekeriya, 14:4). Bu yarıktan Yahudiler kaçacaktır (Zekeriya, 14:5).³⁸⁵

Mesih'in dünyaya geri döneceği bölgenin neresi olduğu konusu tartışmalıdır. Bugün Ürdün sınırları içinde yer alan Bozrah (Mikah ,2:12-13) ve Edom (İşaya, 34:5-6, 63:1); Filistin bölgesinde Paran (Habakkuk, 3:3) ve Zeytin Dağı gibi bölgeler İsa'nın geri döneceği yer konusunda zikredilmektedir.³⁸⁶ Bunun dışında Mesih'in Armageddon savaş alanına ineceğini iddia edenlerden de bahsetmek mümkündür.³⁸⁷ Bu husustaki görüşler uzlaştırılarak Mesih'in yeryüzüne geldiğinde mücadelesine Bozrah tarafında başlayacağı ancak savaş alanı Kudüs'ü bir bütün olarak kapsayacak şekilde genişleyeceği şeklinde çıkarımlar bulunmaktadır. Buna göre, savaşa Bozrah'ta başlayan uluslar sonunda Kudüs'ün ve Zeytin Dağı'nın güneydoğusunda yer alan Yehoşapşat Vadisi'nde toplanacaktır (Yoel, 3:12).

³⁸³ Jeffrey, *Countdown*, 190; Jeffrey, *Prince*, WaterBrook Press, 2007, s. 317.

³⁸⁴ Lindsey, Bölüm 13: The Main Event, His Coming Will be Sudden and Startling.

³⁸⁵ Lindsey Bölüm 13: His Coming Will Be With Violence.

³⁸⁶ Fruchtenbaum, 339-341; Jeffrey, Prince, 320.

³⁸⁷ Hagee, 234.

Mesih yeryüzüne döndüğünde karşısında savaşıcağı iki grup olacaktır: Deccal ve Deccal'a karşı savaşan doğu kralları. Birbiriyle savaşan bu gruplar Mesih geldiğinde güçlerini ona karşı birleştirecektir (Vahiy 19:19). Mesih halkına, yani Yahudilere ve Kudüs'e zarar veren ulusların üzerine İsrail adına yürüyecek ve ilk olarak Bozrah'ta saklanan Yahudileri, daha sonra Kudüs'teki Yahudileri kurtaracaktır (Zekeriya, 12:3, 7; Habakkuk, 3:12-13).³⁸⁸ Kudüs'e karşı savaşanların daha sağlam bedenleri, gözleri ve dilleri çürüyecek; herkes panikten birbirine saldıracaktır (Zekeriya, 14:12-13). İsa'nın Deccal'ı "ağzının soluğuyla ve gelişinin görkemiyle" yok edeceği belirtilmektedir (2. Selanikliler, 2:8). Deccal'ın katledilmesi kolay olacak hatta bu durum, şahit olanların dikkatini celbedecektir (İşaya, 14:16). Deccal'ın bedenini toprak kabul etmeyecektir (İşaya, 14:19-20). Deccal ve sahte peygamber diri diri kükürtle tutuşturulmuş ateş gölüne (Lake of Fire) atılacaklardır (Vahiy, 19:20). Ayrıca Deccal'ın soyundan gelenler de katledilecek böylece yönetimde hak iddiasında bulunmaları engellenecektir (İşaya, 14:21). Geri kalanları ise Mesih öldürecek ve yeryüzündeki kuşlar maktullerin cesetleriyle doyacaktır (Vahiy, 19:21). Deccal'ın orduları yok edilecektir (Zekeriya, 14:12-15). Ayrıca Deccal'ın ölümüyle büyük bir sevinçten bahsedilmekte, çam ve sedir ağaçlarının bile mesrur olacağına işaret edilmektedir (İşaya, 14:1). Savaş sonrası çok büyük kayıplar olacaktır. Öldürülenlerden geri kalanlar üzerine göklerden kuşlar musallat olacaktır ve bu durum "Tanrı'nın şöleni" olarak ifade edilmektedir (Vahiy, 19:17).

Mesih'in mutlak zaferinden sonra Felaketler Dönemi'ni sona erdirecek yedinci kase hükmü işleme konulacaktır. Bu hükümlerle yeryüzünde daha önce hiç görülmemiş büyük bir deprem olacak, coğrafi anlamda dünyada bir takım değişiklikler meydana gelecektir (Vahiy, 16:19) ve yeryüzü Tanrı Krallığı için hazır hale getirilecektir.

Yedinci kase hükmü ile Tanrı'nın krallığının kurulması arasında 75 günlük bir hazırlık sürecinden bahsedilmektedir (Daniel, 12:11-12). Bu süreçte mabede konulan çirkin şey kaldırılacak (Daniel, 12:11), Deccal diri diri Ateş Gölü'ne atılacak (Vahiy, 19:20; İşaya, 14:20), Şeytan hapsedilecek (Vahiy, 20:1-3); gentileleler yargı günü için Yehoşafat Vadisi'nde toplanacak; inançlı olarak ölmüş olanlar diriltilecektir.³⁸⁹

³⁸⁸ Fruchtenbaum, 351; Lindsey Bölüm 13: His Coming Will Be With Violence.

³⁸⁹ Fruchtenbaum, 361-372.

C) TANRI'NİN KRALLIĞI

1. Etimoloji ve Tanım

Evanjelicilere göre İsa Mesih yeryüzüne dönüp buradaki son savaşı nihayete erdirdikten sonra Tanrı Krallığı'nı kuracaktır. Tanrı Krallığı'nı ifade etmek için İngilizcede kullanılan *Kingdom of God* tabiri, Kitab-ı Mukaddes'te 67 kere geçmektedir. İbranice metinlerde מַלְכוּת (malkût), Grekçede ise βασιλεία (basileia) şeklindedir. Tanrı Krallığı ifadesi ilk dönem Eski Ahit metinlerinde yer almamakta; Süleyman'ın Mezmurları gibi daha geç dönem metinlerde yer almaktadır.³⁹⁰ Tanrı Krallığı ifadesi dışında Kitab-ı Mukaddes'te Göklerin Krallığı ifadesi bulunmaktadır.³⁹¹ Bu iki kavramın iki ayrı krallığa işaret ettiğine dair görüşler bulunsa da yaygın kanaat bunların aynı anlama geldiği yönündedir.³⁹² Matta İncili'nde Göklerin Krallığı ve Tanrı Krallığı ifadeleri aynı anlamda kullanılmıştır (Matta, 19:23-24).

Evanjelicilerin birçoğuna göre Tanrı Krallığı lafzi olarak anlaşılmalıdır ve gerçek bir krallığa işaret etmektedir.³⁹³ Krallığın Eski Ahit'te İbranice karşılığı olan “malkut” kavramı ve Yeni Ahit'te Grekçesi “basileia” kelimeleri “bir kralın hakimiyet ve yönetimi” gibi anlamlara gelmektedir.³⁹⁴

Daniel'de yeryüzünde dört büyük krallık olacağından bahsedilmektedir. Bu krallıklar Babil, Pers, Yunan ve Roma olarak yorumlanmaktadır. Daniel'e göre dördüncü krallığı, yani Roma'yı fethedecek olan beşinci bir krallık vardır (7:13-27). Bu beşinci krallık Tanrı Krallığı'na işaret etmektedir.³⁹⁵

³⁹⁰ Batuk, 161; Mustafa Bıyık, *Armageddon ve Tanrı Krallığı*, Aziz Andaç Yayınları, 2008, 105-106.

³⁹¹ Tanrı'nın adını boş yere anma kuralından dolayı Yahudilerin “Tanrı” yerine “Göklerin” Krallığı ifadesini kullanmış olduğu iddia edilmektedir.

³⁹² Bıyık, 126.

³⁹³ Hristiyan dünyasında Tanrı Krallığı ile ilgili farklı kanaatlerden bahsetmek mümkündür. Tanrı Krallığı'nın Kilise'ye tekabül ettiği; manevi bir gerçeklik olduğu gibi yorumlardan bahsedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. George Eldon Ladd, *The Gospel of Kingdom*.

³⁹⁴ George Eldon Ladd, *The Gospel of Kingdom*, Wm. B. Eerdmans Publishing Company [e-kitap] Bölüm 1: What Is The Kingdom of God?, 2000.

³⁹⁵ Lindsey, Bölüm 13: Prelude to Eternity.

2. Kitab-ı Mukaddes'te Tanrı Krallığı

Hıristiyanlıkta Tanrı Krallığı doğal bir süreç olarak Yahudilikten beslenmiştir. İsa'nın yaşayıp tebliğde bulunduğu süreç, Yahudilikte krallığa yönelik beklentilerin öne çıktığı bir dönemdir. İsa da bu dönemde krallığın çok yakın olmasından bahsetmiştir (Markos, 1:15). Bununla birlikte Kitab-ı Mukaddes'te halihazırda mevcut olan (Luka, 16:16; Matta, 21:31; Luka, 11:52; Luka, 17:20-21) ve gelecekte kurulacak (Markos, 9:47; 10:23; 14:25; Matta, 7:21) olduğu belirtilen iki ayrı Tanrı Krallığı anlatımından bahsetmek mümkündür. Bu farklı anlatımlardan hareketle Hıristiyanlar arasında farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. Söz gelimi, Katolıklere göre Tanrı Krallığı, çarmıhtan sonraki dirilişle başlayıp devam eden dolayısıyla şu an var olan bir şeydir. Ortodokslar ise Tanrı Krallığı ile Kilise'nin kastedildiğini iddia etmektedirler. Protestanların genel kanaatine göre ise Tanrı Krallığı maddi değil, manevidir ve kişinin kendisindeki Tanrı bilgisine işaret etmektedir.³⁹⁶ Evanjeliklere göre ise Tanrı'nın hakimiyeti tarih boyunca yeryüzünde farklı şekillerde tezahür etmiştir. Bu anlamda Tanrı Krallığı hem halihazırda mevcut olan hem de gelecekte var olacak bir şeydir. Ancak özel anlamda, yani her yönüyle tam bir krallık olan Tanrı Krallığı ancak Mesih'in gelmesinden sonra kurulacaktır.³⁹⁷

Evanjeliklere göre Tanrı Krallığı, vaadinden hiçbir zaman dönmeyen Tanrı anlayışı açısından önem taşımaktadır. Filistin topraklarının tamamının İsrailoğulları'na verileceği konusunda İbrahim'e (13:15), soyundan Mesih'in gelişine kadar devam edecek bir krallığın kurulması hususunda Davud'a (2. Tarihler, 6:16) ve İsrailoğullarının tamamının Filistin topraklarında toplanacağına dair Musa'ya (Tesniye, 30:1-10) verilen vaatler henüz gerçekleşmemiştir. Tanrı'nın İsrail ile ilgili söz konusu vaatlerinin gerçekleşebilmesi için Tanrı Krallığı'nın kurulması elzemdir.³⁹⁸

Evanjeliklere göre bu krallık bin yıl sürecektir. Bin yıllık süreci ifade etmek için kullanılan milenyum tabiri Kitab-ı Mukaddes'te doğrudan yer almasa da Vahiy Kitabı'nda Armageddon ile Şeytan'ın nihai isyanı arasındaki süreci ifade etmek için

³⁹⁶ Batuk, 216-217.

³⁹⁷ Ladd, Bölüm 2: The Kingdom Is Tomorrow; Blackstone, 84; Jeffrey, *Apocalypse*, 244-245.

³⁹⁸ Fruchtenbaum, 377.

kullanılan “bin yıl” ifadesi lafzi olarak değerlendirilip Tanrı Krallığı’nın süresi olarak yorumlanmaktadır.³⁹⁹

Uluslar, Tanrı’nın hüküm vermesi için Armageddon sürecinin nihayete erdiği Yehoşapşat Vadisi’nde toplanacaktır. Tanrı, tahtına oturacak ve ulusları önünde toplayacak daha sonra amellerine göre insanları ayıracaktır (Matta, 25:31-46).⁴⁰⁰

Mesih, krallığın yönetiminde şehit ve azizleri, yani *Mesih’in gelini* olarak ifade edilen Gerçek Kilise’nin mensuplarını kendisine yardımcı olmaları için görevlendirecektir (Vahiy, 20:4). İnananlar bu dünyadaki amellerine göre krallıktaki yönetimde derece sahibi olacaklardır (Luka, 19:17).⁴⁰¹ Farklı insan ve milletleri bünyesinde barındırmasına rağmen bu krallıkta barış ortamı hakim olacaktır (İşaya, 2:2-4; 11:6-9). Bebek ölümleri olmayacak ve en az yaşam süresi 100 yıl olacaktır (İşaya, 65:17-25).

Tanrı Krallığı için göklerde ve yerde birtakım yenilenmelerin olacağından da bahsedilmektedir. Yeryüzünün krallık için yenilenmesi İsrail’den başlayacaktır (Hezekiel, 47). İsrail bölgesel olarak oldukça genişleyecek ve çölleri verimli topraklara dönüşecektir.⁴⁰² Ürünler bereketlenecek, meyve vermeyen ağaç kalmayacaktır. Bütün meyveler gıda olarak tüketilebilecek, yaprakları da şifa olacaktır (Hezekiel, 47:12).⁴⁰³

Krallıkla ilgili anlatılar cennet tasviri gibidir. Barış ve esenlik olacaktır. Vahşi hayvanlar olmayacaktır. İnsanlar huzur içinde yaşayacaktır. Her ev bereketli olacak böylece hırsızlık olayı yaşanmayacaktır.⁴⁰⁴ Evanjelicler Tanrı Krallığı’nın bu dünyada kurulacağına inanmaktadırlar.⁴⁰⁵ Bu anlamda Tanrı Krallığı ile cennet birbirinden farklıdır. Tanrı Krallığı bin yıl sürecekken cennetin sonsuz olacağına inanılmaktadır. Evanjeliclere göre bin yıllık barış dönemi sonunda yargı günü gerçekleşecek ve cennet-cehennem daha sonra başlayacaktır.

³⁹⁹ Jeffrey, 246.

⁴⁰⁰ Hüküm günündeki insanların iyi ya da kötü oluşu Yahudilere yönelik tutumlarıyla ilişkilendirilmektedir. Bkz. Fruchtenbaum, 364-366.

⁴⁰¹ Jeffrey 251.

⁴⁰² Hagee, 246.

⁴⁰³ Jeffrey, 253.

⁴⁰⁴ Lindsey, Bölüm 13: Paradise Restored.

⁴⁰⁵ Blackstone, 120.

Adem ve Havva'nın cennetten kovulmalarından itibaren Şeytan ve Mesih arasında bir savaşın başladığını düşünen Evanjeliklere göre, Deccal son savaşta mağlup edildikten sonra dünya günahlardan temizlenecektir.⁴⁰⁶ Böylece Tanrı Krallığı'na sadece salih insanlar girecektir (Psalms 24:1-6). Bununla birlikte, Evanjeliklere göre krallığa ilk ulaşan insanların soyundan gelenler günaha eğilimli olma özelliğini taşıyamaya devam edecektir. Milenyumda doğanların pek çoğu Mesih'i kurtarıcı olarak kabul edip iman edecekken az bir kısmı günaha meyyal olacaktır.⁴⁰⁷ Katı yönetimiyle Mesih, bin yıllık krallıktaki bazı günahların üstesinden gelecektir. Günahların her türüsünden kurtulmak ancak milenyum sonunda sonsuz olarak yaratılacak olan cennette mümkün olacaktır. Ancak o zaman Tanrı insanların gönüllerini kendisine itaate mahsus kılacak ve böylece günah ortadan kalkacak, Tanrı'nın katı yönetimine de ihtiyaç kalmayacaktır.⁴⁰⁸ Günahkar doğası insanı itaatsizliğe sürükleyecek, Mesih'i kurtarıcı olarak kabul ederek Tanrı Krallığı'na dahil olmuş insanların nesilleri iman ile küfür arasında seçim yapabileceklerdir.⁴⁰⁹ Krallıkta ölüm, sadece tercihini küfürden yana kullananlar için geçerli olacaktır.⁴¹⁰ Yeni doğanlardan inançsız ve günahkar olanlar ancak 100 yaşına kadar yaşayabilecektir. 1000 yıl yaşamak için inançlı olunması gerekecektir. Ayrıca krallıktaki inanmayanların tamamı gentile olacaktır, Yahudilerin tamamı bin yıl yaşayacaktır.⁴¹¹ Yahudiler gentileler için namzet teşkil edecektir (İşaya, 62:2).⁴¹² Ayrıca krallıkta İsmail'in soyundan gelenlerle Yahudilerin barış içinde yaşayacağı da belirtilmektedir.⁴¹³

Evanjeliklere göre, bin yıllık krallığın sonunda milenyum döneminde doğanları sınamak için son bir imtihan olacaktır. Krallığın başında hapsedilen ancak bin yılın sonuna doğru serbest bırakılacak olan Şeytan, krallıkta günaha meyyal olanları aktif bir şekilde isyana teşvik edecektir (Vahiy, 20:7). Şeytan'ın insanlarla bu mücadelesi de *Gog Magog* diye isimlendirilmektedir.⁴¹⁴

⁴⁰⁶ Jeffrey, 246.

⁴⁰⁷ Jeffrey, 258.

⁴⁰⁸ Jeffrey, 254.

⁴⁰⁹ Hagee, 253-254.

⁴¹⁰ Fruchtenbaum, 382.

⁴¹¹ Fruchtenbaum, 383.

⁴¹² Jeffrey, 255-256.

⁴¹³ Jeffrey, 257.

⁴¹⁴ Jeffrey, 250. Bu savaşa II. Gog Magog Savaşı da denilmektedir. Bkz. Hagee, 257.

Evanjelicler, Tanrı Krallığı ve insanların durumunu bu açıdan Eden Bahçesi ile Adem ve Havva'nın ilişkisine benzetmektedirler. Orada da her açıdan mükemmel bir hayat olmasına rağmen Adem ve Havva günah işlemeyi tercih etmiştir.⁴¹⁵ Benzer şekilde krallıktaki bazı insanlar da kandırılarak Şeytan'a tabi olacaklar ve isyan başlatacaklardır. Şeytan isyancılarla birlikte kutsalların bulunduğu bölgeyi işgal etme girişiminde bulunacak ancak Mesih buna izin vermeyecek ve düşmanlarını sonsuza kadar cehenneme yollayacaktır (Vahiy 20:9). Geriye kalanlar ise ölümsüzleştirilecektir (Vahiy 20:7-15). Tanrı'ya son başkaldırı olarak yorumlanan bu isyandan sonra günah ve kötülük tamamen ortadan kaldırılacaktır. Tanrı yeryüzünü yüksek sıcaklıkla yok edecek (2 Peter 3:10, 13).⁴¹⁶ Ve böylece krallık form değiştirerek cennet haline gelecektir.⁴¹⁷

Şeytan'la yapılan son savaştan sonra Büyük Beyaz Taht Hükümü verilecektir. Bu küküm günü yeryüzü ile cennet arasında bir yerde olacaktır ve burada iyi ve kötü bütün insanlar diriltilecek ve yargılanacaktır. İnsanlar yeryüzündeki amellerine göre sonsuza dek kalacakları nihai mercilerine yerleşecektir. Milenyumun sona ermesinden sonra yeni bir yeryüzünde, yani cennette kutsallar Mesih'le sonsuza dek hüküm sürecektir.⁴¹⁸

⁴¹⁵ Hagee, 257.

⁴¹⁶ Hagee, 258.

⁴¹⁷ Lindsey, Bölüm 13: Prelude to Eternity.

⁴¹⁸ Jeffrey, 259.

SONUÇ

Evanjelik Hıristiyanların kıyametle ilgili inançları günümüzde özellikle Amerika'da oldukça popülerdir. Bu inançlar kaynağını büyük ölçüde Kitab-ı Mukaddes'te bulmaktadır. En başından beri Mesih beklentisine ve dolayısıyla da dünyanın sonu ile ilgili beklentilere sahip olan Hıristiyanlık içinde Protestanların sağ kanadında kendine yer edinen Evanjelikler, Kitab-ı Mukaddes'i John Nelson Darby'nin sistematik hale getirdiği dispensasyonizm doktrini çerçevesinde yorumlayarak kıyametin yaklaştığını iddia etmiş ve dünyanın sonuna ilişkin inançlar ortaya koymuşlardır. Dispensasyonalist görüşte Tanrı'nın İsrail'le olan ahdi devam etmektedir. Dolayısıyla Evanjeliklere göre, özellikle 1948 yılında İsrail'in kurulması ve 1967'de sınırlarını genişletmesi Tanrı'nın İsrail'e vaatlerinin ve böylece en büyük kıyamet alametlerinden birinin gerçekleşmesi olarak yorumlanmıştır. Dünyanın içinde bulunduğu sosyo-politik şartları Kitab-ı Mukaddes'in öngördüğüne inanan Evanjelikler, yeryüzünde meydana gelen pek çok hadiseyi kıyamet alameti olarak yorumlamış ve dünyanın sonunu yaşayacak olmalarına dair heyecanlarını arttırmışlardır.

Evanjelikler ahir zamanın başlangıç hadisesini göğe yükseliş olarak kabul etmektedirler. Bu doktrine göre; bütün gerçek Hıristiyanların Mesih ile semâda buluşmak üzere dünyadan alınacak ve geride kalan herkes onların birden kaybolmasıyla şaşkına dönecektir. Göğe yükseliş hadisesinden sonra dünyada kalanların yüzleşeceği ve "Felaketler Dönemi" olarak adlandırılan yedi yıllık felaket ve terör olayları dönemi başlayacaktır. Bu süreçte Deccal, dünyanın hâkimiyetini ele geçirecek ve insanları şeytana uymaya davet edecektir. Bununla birlikte bu dönemde kurtuluşa erecekler de bulunacaktır. Felaketler dayanılmaz bir hal aldığı anda Mesih, inananlarla beraber dünyaya dönecek, Deccal'ı mağlup edecek ve Şeytan'ı hapsedecektir. Mesih ile Şeytan'ın orduları arasındaki bu savaş genelde "Armageddon" olarak adlandırılmaktadır. Bunu bin yıllık bir barış zamanı takip edecek ve bu barış sürecinde İsa Mesih dünyaya hükmedecektir. Milenyumun sonunda Şeytan esaretinden kurtulacak, Mesih Şeytan'ı nihai olarak bozguna uğratacak daha sonra ölümler diriltilecek, hüküm günü gerçekleşecek ve böylece sonsuz yaşama geçilecektir.

KAYNAKLAR

- ABANES, Richard, *End Time Visions: The Road to Armageddon*, Four Walls Eight Windows, 1998.
- ALBAYRAK, H. Şule, "Tarihi ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi", *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 42, 2012.
- ANDERSON, Irvine H., *Biblical Interpretation and Middle East Policy: The Promised Land, America, and Israel, 1917-2002*, University Press of Florida, 2005.
- ARIEL, Yaakov, "In the Shadow of the Millennium: American Fundamentalists and the Jewish People", *Christianity and Judaism*, ed. Diana Wood, Blackwell Publishers, 1992.
- ARIEL, Yaakov, "Philosemites Or Antisemites?: Evangelical Christian Attitudes Toward Jews, Judaism and the State of Israel", *Analysis of Current Trends in Antisemitism*, Hebrew University of Jerusalem, sy. 20, 2002.
- ARIEL, Yaakov, "An Unexpected Alliance", *Modern Judaism A Journal of Jewish Ideas and Experience*, c. 26, sy. 1, 2006.
- ARIEL, Yaakov, *An Unusual Relationship: Evangelical Christians and Jews*, New York University Press, 2013.
- BAER, Jonathan R., "American Dispensationalism's Perpetually Imminent End Times", *The Journal of Religion*, The University of Chicago Press, c. 87, sy. 2, 2007.
- BALMER, Randall, "Dispensationalism", *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, 2004.
- BALMER, Randall, "Religion in Twentieth Century America", *Religion in American Life*, Oxford University Press, 2008.
- BALMER, Randall, *Mine Eyes Have Seen the Glory*, Oxford University Press, 2014.
- BATUK, Cengiz, *Tarihin Sonunu Beklemek*, İz Yayıncılık, 2003.
- BEBBINGTON, David W., *Evangelicalism in Modern Britain*, Routledge, 1989.
- BIYIK, Mustafa, "Hıristiyan Teolojisinde Deccal", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 6, sy. 11, 2007, s. 69.
- BIYIK, Mustafa, *Armageddon ve Tanrı Krallığı*, Aziz Andaç Yayınları, 2008.
- BLACKSTONE, William, *Jesus Is Coming*, Fleming H. Revell Company, ts.

- BLOESCH, Donald G., *Essentials of Evangelical Theology*, Harper&Row Publishers, 1928.
- BOYER, Paul, *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture*, The Belknap Press of Harvard University Press, 1992.
- BURGE, G. M., “Armageddon”, *Evangelical Dictionary of Theology*, Baker Book House, 1984, ed. Elwell.
- CHILTON, David, *The Great Tribulation*, Dominion Press, Teksas, 1987.
- CLOUSE, Robert G., “Introduction”, *The Meaning of the Millennium*, ed. Robert G. Clouse, IVP Academic, 1977.
- COURT, John M., *Approaching the Apocalypse*, I.B.Tauris, 2008.
- DANKER, Frederick William, *The Concise Greek-English Lexicon of the New Testament*, University of Chicago Press, 2009.
- DARBY, John Nelson, *Letters*, 1868.
- DARBY, John Nelson, *Prophetic*, 1831.
- DANIELS, Ted, *A Doomsday Reader*, New York University Press, 1999.
- ELLWOOD, Robert S., “Rapture”, *The Encyclopedia of World Religions*, ed. Robert S. Ellwood, Gregory D. Alles, Infobase Publishing, 2007.
- ELWELL, Walter A., *Evangelical Dictionary of Theology*, Baker Book House, 1984.
- FEINBERG, Paul D., “The Case For The Pretribulation”, *Three Views on the Rapture*, ed. Stanley N. Gundry, Zondervan Publishing House, 1984.
- FLESHER, LeAnn Snow, “The Historical Development of Premillennial Dispensationalism”, *Review and Expositor*, sy. 106, 2009.
- FRUCHTENBAUM, Arnold G., *The Footsteps of the Messiah*, Ariel Ministries, San Antonio, 2004.
- FULLER, Robert C., *Naming the Antichrist The History of an American Obsession*, Oxford University Press, 1996.
- GUYATT, Nicholas, *Have a Nice Doomsday*, Ebury Press, 2007.
- GÜNGÖR, Ali İsra, *Evanjelikler*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.
- GÜNGÖR, Ali İsra, “Hıristiyanlıkta Puriten Anlayış ve Etkileri”, *Dinî Araştırmalar*, c. 7, sy. 21, ts., ss. 7-26.
- HAGEE, John, *From Daniel to Doomsday*, Thomas Nelson, 1999.

- HALSELL, Grace, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, çev. Mustafa Acar - Hüsnü Özmen, Kim Yayınları, 2003.
- HANKINS, Barry, *American Evangelicals*, Rowman & Littlefield Publishers, 2008.
- HERMAN, Didi, “The New Roman Empire: European Envisionings and American Premillennialists”, *Journal of American Studies*, c. 34, sy. 1, Cambridge University Press, 2000.
- HITCHCOCK, Mark, *The End: A Complete Overview of Bible Prophecy and the End of the Days*, Tyndale House Publishers [e-kitap], 2012.
- Pew Research Center anketi, Nisan 21-26, 2010, <http://www.pewforum.org/2013/03/26/us-christians-views-on-the-return-of-christ/>
- JAUHAINEN, M., “The OT Background to Armageddon (Rev. 16:16) Revisited”, *Novum Testamentum*, c. 47, sy. 4, Brill, 2005.
- JEFFREY, Grant R., *Messiah*, Frontier Research Publications, 1991.
- JEFFREY, Grant R., *Apocalypse*, WaterBrook Press, 2004.
- JEFFREY, Grant R., *Prince of Darkness*, WaterBrook Press, 2007.
- JEFFREY, Grant R., *Countdown*, WaterBrook Press, 2008.
- KALAFIAN, Micheal, *The Impact of the Book of Daniel on Christology*, New York University, 1988.
- KILDE, Jeanne Halgren, “How Did Left Behind’s Particular Vision of the End Times Develop?”, *Rapture, Revelation, And the End Times*, ed. Bruce David Forbes, Jeanne Halgren Kilde, Palgrave Macmillan, 2004.
- KNIGHT, George A. F., “The Book of Daniel”, *Interpreter’s One-Volume Commentary*, Abingdon Press, ed. Charles M. Laymon, 1971.
- KOESTER, Craig R., *Revelation*, Yale University Press, 2014.
- KREIDER, G. R., “Tribulationism”, *Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand, Routledge, 2003.
- LADD, George Eldon, *The Gospel of Kingdom*, Wm. B. Eerdmans Publishing Company [e-kitap], 2000.
- LAHAYE, Tim - Ed Hinson, *The Essential Guide to Bible Prophecy*, Harvest House Publishers [e-kitap], 1982
- LAHAYE, Tim - Thomas Ice, *Charting the End Times*, Harvest House Publishers, 2001.

- LAHAYE, Tim - Jerry JENKINS, *Left Behind: A Novel of the Earth's Last Days*, Tyndale House Publishing, 2011.
- LAHR, Angela M., *Millenial Dreams and Apocalyptic Nightmares: The Cold War Origin of Political Evangelicalism*, Oxford University Press, 2007.
- LANDES, Richard, *Encyclopedia of Millennialism and Milennial Movements*, Routledge, 2000.
- LINDESMAYER, Orestis, "The Beast of the Revelation: American Fundamentalist Christianity and the European Union", *Etnofoor*, c. 28, sy. 2, 1995.
- LINDSEY, Hal, *The Late Great Planet Earth*, Zondervan [e-kitap, Eylül 2016], 1970.
- MARSDEN, George, *Fundamentalism and American Culture*, Oxford University Press, 2006.
- MCGINN, Bernard, *Visions of the End*, Columbia University Press, 1972.
- MELTON, J. Gordon, *Encyclopedia of Protestantism*, Facts on File, 2005.
- MULLIN, Miles S., "born again", *The Encyclopedia of Christian Civilization*, ed. George Kurian, Blackwell Publishing, 2011.
- NEWMAN, Barclay M., *A Concise Greek-English Dictionary of the New Testament*, Hendrickson Publishers.
- REASONER, Mark, "What Does the Bible Say About the End Times?", *Rapture, Revelation, And the End Times*, ed. Bruce David Forbes - Jeanne Halgren Kilde, Palgrave Macmillan, 2004.
- REITER, Richard R., "A History of the Development of the Rapture Positions", *Three Views on the Rapture*, ed. Stanley N. Gundry, Zondervan Publishing House, 1984.
- RUSCONI, Roberto, *Apocalypticism in Western History and Culture*, ed. Bernard McGinn, Continuum, 2000.
- RYRIE, Charles C., *Dispensationalism*, Moody Publishers, 1995.
- SCOFIELD, Cyrus I., *What Do the Prophets Say*, The Sunday School Times Company, 1918.
- SCOFIELD, Cyrus I., *The Scofield Study Bible III*, Oxford University Press, 2003.
- SHUCK, Glenn W., *Marks of the Beast*, New York University Press, 2004.
- SPECTOR, Stephen, *Evangelicals and Israel*, Oxford University Press, 2009, s. 36.
- STRONG, *Strong's Hebrew Dictionary*, AGES Digital Library [e-kitap], 1996.

- SUTTON, Matthew Avery, *American Apocalypse*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2014.
- SWEETNAM, Mark S., “Defining Dispensationalism: A Cultural Studies Perspective”, *Journal of Religious History*, c. 34, sy. 2, 2010.
- TARAKÇI, Muhammet, “Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu”, *U.Ü.İ.F.D.*, c. 19, sy. 1, 2010.
- TERRELL, Steve, *The 90’s: Decade of the Apocalypse*, Bridge Logos Pub, 1992.
- THAYER, Joseph Henry, *A Greek-English Lexicon of the New Testament*, Harper&Brothers, 1889.
- The Moody Bible Commentary, Moody Publishers [e-kitap], ed. Michael Rydelnik - Michael Vanlaningham, 2014.
- THISELTON, Anthony C., *1&2 Thessalonians Through the Centuries*, Wiley-Blackwell, 2010.
- TORREY, Charles C., “Armageddon”, *The Harvard Theological Review*, Cambridge University Press, c. 31, sy. 3, 1938.
- WALVOORD, John, *Armageddon Oil and the Middle East Crisis*, Zondervan Publishing House, 1990.
- WALVOORD, John, *Daniel: The Key to Prophetic Revelation*, The Moody Bible Institute of Chicago, 1971.
- WEBER, Timothy P., *On The Road to Armageddon*, Baker Academic, 2005, 67.
- WILLMINGTON, Harold L., *Willmington’s Bible Handbook*, Tyndale House Publishers, 1997.
- WOHLBERG, Steve, *End Time Delusions*, Destiny Image Publishers, 2004.
- WOJCIK, Daniel, *The End of the World As We Know It*, New York University Press, 1997.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Büşra ELMAS
Tez Adı	Evanjelik Hıristiyanlarda Kıyamet İnanç
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	Dinler Tarihi
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Muhammet TARAĞCI
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	<input type="checkbox"/> Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum <input checked="" type="checkbox"/> Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum <input type="checkbox"/> Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	<input type="checkbox"/> Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum <input checked="" type="checkbox"/> Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl <input checked="" type="checkbox"/> 2 yıl <input type="checkbox"/> 3 yıl <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 23.08.2017

İmza: